

8 1966

planinski vestnik

VSEBINA :

GREGORČICEV DUH	
Boris Pahor	345
STOLETNICA GREGORČICEVEGA ROJSTVA	
France Bevč	349
TOLMINSKI PLANINSKI RAJ	
Janez Dolenc	350
PLANINE V GORNJEM POSOČJU	
Miha Lipušček	357
SVET POD KRONOM	
Hinko Uršič	360
TRNOVSKI GOZD	
Janez Jeram	362
POD LADRSKIM VRHOM	
Ivan Savli	370
PRIGORJE KARNIJSKIH ALP	
Dr. Viktor Vovk	372
DRUŠTVENE NOVICE	378
ALPINISTIČNE NOVICE	379
IZ PLANINSKE LITERATURE	382
OBCNI ZBORI	383
RAZGLED PO SVETU	386
SMUČANJE NA SLOVENSLEM	
Drago Stepišnik	391
NASLOVNA STRAN:	
KRN IZ DREZNICE	
Foto: Jaka Čop	

»Planinski Vestnik« je glasilo Planinske zveze Slovenije / Izdaja ga PZS - urejuje ga uredniški odbor. Odgovorni urednik: Stanko Hribar; glavni urednik: Tine Orel. Revija izhaja dvanajstkrat na leto. Članke pošiljajte na naslov: Tine Orel, Planinska zveza Slovenije, Ljubljana / Uprava: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvorčakova 9, p. p. 214, telefon 312-553 / Tu se urejajo: reklamacije (ki se upoštevajo dva meseca po izidu številke), naročnina, honorarji, oglasi, razvid naslovov / Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani / Letna naročnina je din 1500.—, ki jo morete plačati tudi v štirih obrokih (naročnina za inozemstvo din 2500.—) / Tekoči račun revije pri Narodni banki 503-8-10 / Spremembo naslova javljajte na Upravo Planinskega vestnika, pri čemer navedite poleg prejšnjega vedno tudi novi naslov, po možnosti s tiskanimi črkami.

Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pa pisne odpovedi, ki jih naročniki izročijo Upravi do 1. decembra za prihodnje leto.

poština plačana v gotovini

planinski vestnik

avgust • letnik 66.

PLANINCI!

VABIMO VAS NA SVEČANO OTVORITEV NOVE

PREŠERNOVE KOČE na Stolu

ki bo v nedeljo 21. avgusta 1966

Lepo planinsko svečanost lahko združite s prijetnim izletom v Karavanke ter s prijetno zabavo v novi koči.

Odbor za gradnjo
Prešernove kočice na Stolu
Jesenice

PROIZVODI

Tovarne volnenih izdelkov Majšperk

SE ODLIKUJEJO NA DOMAČEM KAKOR
TUDI NA TUJEM TRŽIŠČU

STANDARD KRANJ

PROIZVAJAMO

STANDARD

GORNJE IN SPODNJE USNJE

STANDIT

KEMIČNI IZDELKI ZA ČEVLJARSKO
INDUSTRIJO

VIST

UMETNO PENJENO USNJE ZA
LESNO, TAPETNIŠKO,
GALANTERIJSKO, OBLAČILNO,
ČEVLJARSKO IN DRUGO
INDUSTRIJO

PLASTICIRANJE

KOVINSKIH PREDMETOV, KOT SO
RAZNE KOŠARE
ZA SAMOPOSTREŽNE TRGOVINE,
MREŽE ITD.

Gregorčičev duh

Boris Pahor

I.

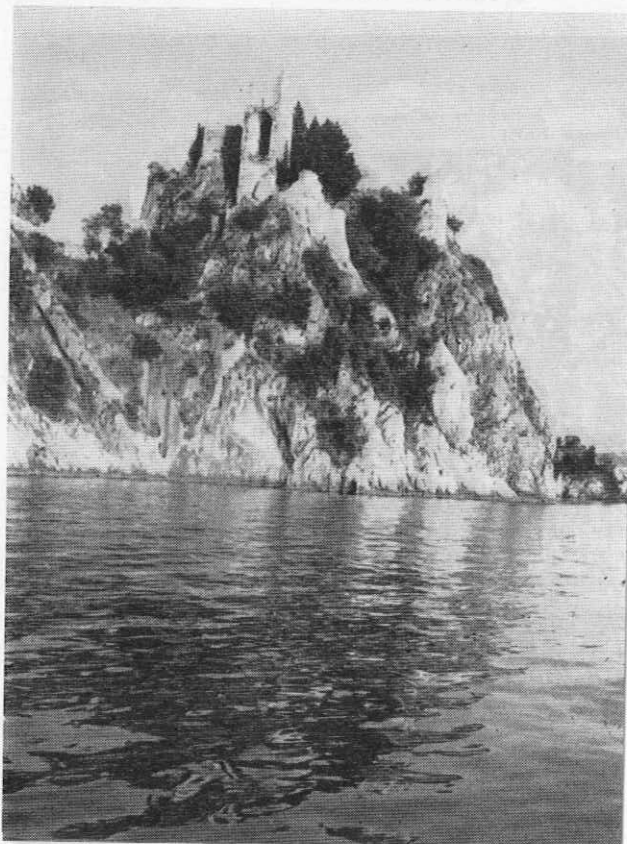
Lani sem nekje napisal, da je imela v dobi usodne ujetosti lirika Srečka Kosovela prednost pred Gregorčičevo pri reševanju naših izgubljenih primorskih duš. In je res, saj je bil Kosovel »z nami priča katastrofi, ki se je zgrnila na naš rodni kraj«, z nami je to katastrofo doživljal, dokler ni s svojim koncem postal simbol mlade, a že uničene zemlje. Potem ko je odšel, je torej ostala njegova pesem, ta dragocena zapuščina, ki smo jo sprejeli kakor sestradani Izraelci mano sredi nerodovitne puščave. In to se je zgodilo hitro po njegovem odhodu, to se pravi brez časovne razdalje, ki poglobi pesnikovo podobo in izlušči jedro njegovega razodetja, obenem pa brez pomoči literarnih kritikov, to je brez razlag in brez šolskih beril. Ne, ni nam prišla iz knjig Kosovelova pesem, rodila se je iz trnov brinovih grmov, iz skrivnostne teme naših borov; zakaj če je kdaj primorski človek občutil kraško gmajno kot občutljivo pričo, rdečo prst kot živo snov, potem je to bilo takrat, ko je bil Srečko »na dnu vseh žrtvovanj« in bi njegove oči rade »presijale zemljó«, kakor je bil napovedal.

Pa saj ni moglo biti drugače, bil je mlad kakor mi, môro iz *Podob iz sanj* je bil kakor

mi prenesel v povojni svet, kakor mi ni videl nikjer izhoda, ki bi bil pri roki in bi zato vsaj nekoliko omilil zavest neodrešljivega trajanja. Obenem pa je bil izbran, da nam prav v pesmi potrdi vrednost naše biti; takó da je s svojim ustvarjanjem razveljavil zase in za nas zakon, ki nas je obsojal na smrt. Na dnu svoje snovi je takrat tudi pesnik sam začutil odporne, trde prvine kraškega sveta; s tem uporom, ki je bil skrit in zgoščen na dnu njegovega bitja, pa je že premoščal uničenje in utrjeval zaupanje v jutrišnji dan.

Devinski grad

Foto Magajna, Trst

Cerkev Sv. Marije v Glinščici pri Trstu

Boljunec pri Trstu

Foto Magajna, Trst

II.

Kakor je bil Kosovel sin Krasa in morja, to je tržaškega dela Primorske, takó je bil Gregorčič glasnik Goriške; oba skupaj sta v idealni povezavi združevala zamejsko zemljo. Njima pa se je bil medtem pridružil oddaljeni in osamljeni apostol beneških ljudi Ivan Trinko.

A bolj pomemben je bil že omenjeni razloček med Kosovelom in Gregorčičem.

Kosovel je bil soudeležen pri naši usodi, Gregorčič pa je delil usodo naših očetov, njegova pesem je bila kakor tok, ki se je iz preteklosti prelivaval v sedanjost.

Njegov opis kobariškega zloma, ki ga bo trideset let kasneje natanko takó doživljal ameriški prostovoljec pri italijanski armadi, šofer ambulantage avta Ernest Hemingway, njegova preroška vizija, pravim, je s tem, da se je takó sijajno uresničila, ohranila vso svojo veljavo za prihodnost. Zakaj zavoljo izpopolnitve videnja tistega krvavega spopada se položaj Gregorčičevih ljudi ne samó ni izboljšal, ampak se do kraja zmaličil; namesto odrešenja je naše občestvo doživelo, da so vtisnili vanj pečat dokončne sramote in pogube.

Če smo takrat v grenkem Kosovelovem orehu, ki čaka na novo zarjo, v drevesu, statičnem naravnem bitju, dobili podobo trajanja in povezave med rodovi, je Gregorčič združil vse naše misli ob Soči, prav takó naravnem bitju, ki pa ni več mirno in zakoreninjeno v domača tla, ampak gibčno in tekoče kakor človeška zgodovina.

Kar je bil torej našim očetom, je bil Gregorčič tudi še nam; morebiti pa je bila njegova moč še zmeraj takó veljavna prav zato, ker smo že imeli Kosovela. Saj bi brez Srečkove pesmi verjetno občutili Gregorčičevo liriko bolj kot odmev preteklosti kakor obljubo za prihodnje dni; naš obup je bil namreč takó spojen z bistvom nas samih, da bi se nam Gregorčičeva ljubezen zdela že zdavnaj splahnela gorečnost naivnega in zelo oddaljenega donkihotstva.

In v najbolj trpkih trenutkih smo bili zares takó do konca razoroženi.

Ob novem kraškem izvirku slovenske lirike pa je živa voda, ki je še tekla s planinskega sveta, napojila vse, ki so bili žejni vere in upanja.

III.

Gregorčič nam ni bil takó sodoben kakor Kosovel; ta je prihajal potem, ko je Evropa doživela že oktobrsko revolucijo in se ji uprla, živel z nami takrat, ko je Evropa kot protiutež revoluciji iznašla fašizem, ki je imel svoje prve vaje prav pri nas.

Da, Kosovel je bil del nas.

A bil je del nas tudi Gregorčič.

Bil je narodna zavest, ki je čista ko kristal, in poje odkrito in zvonko; bil je domovinska ljubezen, ki se sprošča v polnem zagonu, ki nima še nobenih razrednih primesi, ampak se razdalja v vsej svoji neskaljeni pristnosti.

Današnjemu pokvarjenemu človeku se najbrž zdi strašansko romantično in teatersko, če pesnik ponuja svojo srčno kri, da bi z njo poskropili rodno zemljo in bi bile kaplje kakor semena, iz katerih naj bi vzklile nove generacije za »rod in dom« vnetih sinov in hčera. Mi, ki smo bili takrat priče ne samó simbolične, ampak resnične krvi, ki jo je tržaška mladina darovala na bazoviški gmajni, smo čutili, da je Gregorčičev duh med nami pričujoč z vso svojo ustvarjalno dejavnostjo.

Težko je bilo dobiti slovensko knjigo v rezervatu, v katerem je bilo zaprto obsojeno pleme; zato je bila tudi zbirka Gregorčičevih pesmi redkost, a ko je njegovi pesmi vendar uspelo prebiti gluhi zid, ki nas je oklepal, se je dobesedno uresničilo, da je iz vsake kapljice pesnikove krvi pognala v mladem srcu nova neumrljiva klica.

IV.

Ne vem, če je že kdo učeno raziskoval vpliv, ki so ga naši pesniki imeli in ga še imajo pri oblikovanju notranje podobe in značaja slovenskega človeka. Vsekakor pa velja ob ti priložnosti omeniti izročilo o žrtvovanju, ki se nepretrgoma ponavlja od Prešerna do Kosovela.

Gregorčič je izmed vseh najbolj ranjen in najbolj razgaljen.

Ne samo upor proti možnosti, da bi se iz odrahljene snovi spet porodil za trpljenje ustvarjen človek, ampak celó upor proti dolinskemu svetu in želja, da bi se mogel vrniti v planine, izvирata iz nezadoščenega srca, ki ni moglo uresničiti svojih pristnih in čistih hrepenenj.

In prav zavoljo te brezizhodne uklenjenosti je bil in je Gregorčič takó blizek primorskemu

človeku. Zakaj samó kdor sluti, da bo njegova tesnoba brez kraja, se lahko neprisiljeno in dokončno približa pesnikovi bolečini, za katero ni zdravila.

Zato pa je razumljivo, da so bili ob uri, ko je domovina sklicala na zbor vse svoje sinove, primorski ljudje tako pripravljeni na darovanje; kajti osvobodilni boj, kakor je bil odrešitev iz nemoči in iz podložništva, takó je bil največja preizkušnja v samozatajevanju in v sprejetju poslednje odpovedi.

Zato je razumljivo, da se je Janko Premrl vzgojil ob Gregorčiču.

Zato je naravno, da je Gregorčičevo ime prišlo na bojno zastavo.

V.

Cankar se moti, ko pravi, »da je jasno brez prerekanja, da je bil Gregorčič premalo katoliški — saj je objokoval svoj črni plašč.« Mislim namreč, da v tem primeru ne gre za katolištvo, ampak za sprejem ali ne-sprejem — odklonitev duhovskega stanu. Saj, mogoče bi Gregorčič res deloma rešil vprašanje srca in uresničil željo po očetovstvu in svojih otrocih, ko bi bil pravoslavni duhovnik. A vse kaže, da bi bil Gregorčič iz vsega srca predvsem rad ostal laik; če bi bil kot laik dober ali slab katolik, to je drugo vprašanje, ki vsekakor ne bi bilo prav nič odvisno od njegovega »črnega plašča«.

Govorim pa o tem zato, ker je bilo v grenkih letih našega otroštva to vprašanje na Primorskem zelo živo.

In s tem ne mislim samó na pobožne želje mater, da bi njihov sin postal oznanjevalec Evangelija, niti ne na skromen položaj tistih družin, ki so videle v semenišču najprimernejši zavod, kjer se bodo njihovi sinovi na ne predrag načrt izučili za spoštovan poklic. Mislim na modro politiko, ki jo je zelo razločno določil Vivante, ko pravi, da se mora vsaka etnična skupnost, ki se bojuje za svoj obstoj, nujno nasloniti na Cerkev.

Tega pravila so se tudi med nami držali tisti, ki jim je bila pri srcu rešitev naše nacionalnosti. Tudi med liberalno usmerjenimi možmi jih je bilo nekaj, ki se niso izživljali v protifarških dovtipih, ampak so pretehtano računali na številčno moč semeniškega naraščaja. Duhovščina je bila namreč na Primorskem eden izmed poglavitnih gibal antifašizma, to pa zato, ker se je v svojem verskem poslan-

stvu držala evangelijskih nauk in ni sledila italijanski duhovščini (pa tudi osrednjeslovenski ne), ki jo je usmerjala tedanja vatičanska politika. Slovenska primorska duhovščina se je takrat bojevala na dveh frontah hkrati; proti fašistični oblasti, ki jo je odpravljala čez mejo, jo konfinirala in nadzorovala, pa proti cerkveni gosposki, ki je imela za pogansko vse, kar je bilo storjeno za ohranitev slovenstva.

Zato je imel duhovski poklic veliko privlačno moč za mlade idealne ljudi, ki bi se radi razdali med svojimi ljudmi kot učitelji, a je šola morala potujčevati, drugi poklici pa so lahko samó omejeno lahko prišli v stik z množicami. Duhovnik je bil kljub vsem krivicam in kljub škofovim šikanam vendar še edini, ki je na prižnici javno govoril po slovensko. In takó je bil za mladega študenta spet Gregorčič tisti simbol, v katerem se je ljubezen za »rod in dom« zdužila z žrtvovanjem osebne sreče; ker je bila vsa skupnost pribita na križ, je marsikateri fant sprejel kot samó po sebi razumljivo nujnost, da se poda na ne-lahko stezo odpovedi.

Hkrati pa je odkritost Gregorčičeve izpovedi prav tako tudi opozarjala na jalovost kasnejšega spregledanja, na trajno, dokončno obvezo, na neodrešljivo ujetost v posvečeno tkanino »črnega plašča«.

Tako je mlade ljudi pesnikova bol tudi reševala pred usodnim korakom; ljubezen do njega pa jih je obenem vodila v ilegalno delo, kjer se je domača beseda razmnoževala na skrivaj, a vztrajno, kakor je velevala pesnikova vera, ki je bila vera vseh naših velikih mož, od Trubarja sèm.

VI.

Za tiste, ki smo se tedaj šolali na italijanskih šolah, je bilo pomembno tudi to, da smo ob vsakega zanimivega pesnika ali pisatelja tuje književnosti lahko postavili našo osebnost. In takó smo poleg Leopardija, ki smo ga cenili in imeli radi, dali Gregorčiča, katerega smo prav takó cenili, radi pa ga imeli še dosti bolj kot pesnika iz Recanatija.

Nismo se spuščali v estetske ocene, ampak bili mladeniško ponosni, da imamo lirika, ki je zrasel na primorskih tleh in ki je dal našemu slovstvu takó pomembno pesem, kakršna je *Človeka nikar*. Da, ponosni smo bili na njegov pesimizem, a tokrat ne zato, ker

smo za pesimizem imeli zadosti razlogov tudi mi, ki smo živeli sredi črnih srajc, ampak zato, ker je bil naš pesnik Leopardiju brat. Zakaj takó je bila zavoljo njega naša književnost vsega spoštovanja vredna, ljudje, ki so jo ustvarili, pa skoraj že rešeni obsodbe na izginitve.

Prav gotovo, da Gregorčič ni v pesmi tako suvereno združil svoje osebne usode z narodovo usodo kakor Prešeren v *Vencu*, a zato smo to združitev mi zanj naredili v sebi. To pa nam je, mladim začetnikom, uspelo toliko lažje, ker je bila za nas Gregorčičeva narodna tragika zaključena in nespremenljiva, medtem ko smo mi lahko še pričakovali kak preokret, ki bi nam ga prinesel razvoj evropskih trendj.

Potešeni smo bili, da imamo svojega Leopardija; zakaj če je nesrečni Leopardi v pesmi *All' Italia* prosil nebo, naj bi njegova kri postala plamen v italjskih prsih, je nesrečni Gregorčič, kakor smo videli, želel, da bi se njegova razpršila po domači zemlji.

Nismo mogli drugače, kakor da smo primerjali, notranja potreba nas je silila, da smo pri krojevali dosežke velikih slovenskih duhov svojemu radikalnemu uboštvu.

VII.

V zvezi z duhom gospoda Simona še besedo o njegovem spomeniku.

Savinšek je nedvomno eden največjih slovenskih kiparjev in nepopravljiva izguba je, da ga ni več. Vendar glede Gregorčiča se ne strinjam z njim; če pa ni on odločal, se pa ne strinjam s tistim, ki je odločal.

Gregorčič ne bi smel biti upodobljen v talarju.

Predvsem zato ne, ker je, kakor je rekel Cankar, »objokoval svoj črni plašč«. Žal mu je bilo, da je ujet vanj; zato ni bilo treba ovekovečiti njegove podobno ravno v sutani. Dalje. Upodabljanje duhovnikov v talarju je romanska navada; kolikor pa sem drugače krepko naklonjen romanskemu vplivu in mediteranstvu, sem v tem primeru vzhodnjak. In to toliko bolj, ker sem bil dvajset let priča, kakó so italijanski škofje skušali s silo povezniti tudi zunaj cerkve sutane na naše stare častitljive mašnike.

In nazadnje. Gregorčič je bil po svojem notranjem profilu, po svojem življenjskem elanu, po svojem hrepenenju za resnično, moško lju-

beznijo do ženske, zelo daleč od podobe, ki bi pristajala italijanskemu mašniku. Recimo Don Bosc. Prav tako bi bil nesmisel, ko bi vklesali v bron podobo Janeza Evangelista Kreka ali pa F. S. Finžgarja v talarju.

VIII.

Ostaja nam še govor o Gregorčiču danes. Zelo kratek govor, ker ne more biti, kakor bi moral, zelo dolg in nadroben.

V zamejstvu bo treba najti način, da bo mladina kljub razvoju, ki poudarja predvsem zunanost, občutila potrebo po življenju duha; zakaj samó z varovanjem te plemenite postojanke bomo vzdržali v nelepem položaju, ki nam ga je določila zgodovina.

Kakor zvestoba Prešernu ne pomeni obredno postavljanje šopkov pred njegovo podobo enkrat na leto, takó ne bomo zvesti Gregorčiču, če bomo naučili šolsko mladino deklamirati »Nazaj v planinski raj«.

Zvestoba pesniku z Vrsnega zahteva od nas, da naredimo vse mogoče in nemogoče, da naše šole ne bi ostale brez mladine.

Zvestoba od nas v zamejstvu terja torej predvsem plavanje proti toku.

Zvestoba terja od nas vero in ljubezen.

Onkraj meje, v Sloveniji pa zvestoba pesnikovemu izročilu ne more obstajati samó v odkupu njegove domačije in nekaj govorih njemu na čast, ampak v prvi vrsti v vrnitvi k tistemu čistemu in nesebičnemu duhu, ki ga je Gregorčičeva pesem posvetila v naših bojovnikih, ko so se darovali za prostost domačih tal.

Zakaj ne znanost ne tehnika ne standard nas ne bodo rešili, če ne bo v nas, v naši mladini, zavesti o slovenski bitnosti, kakršna polje v vseh naših velikih možeh od Prešerna do Gregorčiča, do Kosovela do Grudna in najmlajših. Zakaj nobeno domovino ne bomo mogli pomagati zgraditi, ne evropsko ne svetovno, če ne bomo poprej znali z ljubeznijo uresničiti samostojno in notranje prepričljivo podobo svoje domačije.

Usodno pa bi se motil, kdor bi sodil o domačiji samó po mejnih stebričih ali po avtomobilskih tablicah.

Kdor bi mislil, da mora ljubiti in varovati nedotakljivost samó te domačije, bi v resnici ne ljubil in ne varoval niti te; zakaj novi rod, ki ne bi živel iz duha preteklosti, ne bi vedel, kaj naj varuje za prihodnje rodove.

Trst, maja 1966.

Stoletnica Gregorčičevega rojstva

France Bevč

Spominjam se stoletnice rojstva pesnika Simona Gregorčiča. 1944 — sredi bojev. Kljub smrti, ki nas je okrožala, te obletnice nismo pozabili, že dolgo prej smo se pripravljali nanjo. Vedeli smo, kaj smo pesniku dolžni in kaj pomeni za primorsko ljudstvo. Ena naših brigad je nosila njegovo ime. Marsikaterega borca je na vseh pohodih spremljala miniaturna izdaja njegovih pesmi. Slednja kulturna prireditev na osvobojenem ozemlju je bila v njegovem znamenju. Mladina, ki si je po zlomu Italije zopet dala duška, ga je deklamirala in pela njegove pesmi. Bil je učitelj naše domovinske ljubezni. Kaj je to za nas pomenilo v tistih časih, ni mogoče dovolj poudariti.

Nesrečno naključje je hotelo, da nas je prav tiste dni, ko bi se morale začeti proslave, presenetila sovražna ofenziva. Tedaj je bil naš položaj (mislim na odbor OF za Slovensko Primorje) na Lokvah pri Čepovanu. Po dolgi vrsti sončnih dni se je nebo pooblačilo, začelo je deževati. Od Gorice pa je pritiskal sovražnik in silil na višine Trnovskega gozda. Pokrajinski forumi so morali zapustiti kmečke domove, v katerih so se stiskali z domačini, in se v dežju umikati skozi gozd na Predmejo in Dol. Zadnji trenutek, zakaj sovražnik je že rinil od Trnovega nad Gorico in iz Puštala v Čepovanski dolini. Pod nami se je odprlo Vipavsko, zavito v močno temo, ko smo po kamniti cesti tipali dalje proti Otlici. Od onod smo se zatekli k samotnim hišam v bregu nad vasjo. Za malo časa, morali smo se umakniti dalje v gozd, med drevje in skale na robu kraških vrtač, zakaj Nemci so z žilavo vztrajnostjo pritiskali za nami in streljanje noč in dan skoraj ni prenehalo. Ob boku sta jih spremljala Vojkova in Koso-

velova brigada, da so kljub veliki premoči in štirim tankom le počasi napredovali.

Šele četrty ali peti dan ofenzive so pridrli na Dol in na Otlico. Tedaj je streljanje malone utihnilo. Iza gozdnatega pobočja so vstajali stebri dima. Gorele so hiše, ki so dotlej nudile partizanom streho in zavetišče. To ofenzivo smo imenovali »ofenzivo požigov«, zakaj sovražnikov namen je bil, da bi borci tik pred novo zimo ostali brez strehe nad glavo. Ko so računali, da je njihov namen dosežen, so izginili na Vipavsko.

Vrnili smo se iz gozda. Znova smo se zatekli k samotnim hišam v bregu nad vasjo, a smo jih morali znova zapustiti, ker nam je sovražnik takoj naslednji dan pripravil novo presenečenje. S pobočja nad Ajdovščino nas je namreč obstreljeval s topovi. Zatekli smo se v gmajno nad zaselkom, na trato, ki jo je obraščalo gosto grmovje. Ondi smo si razpeli šotore.

Ni bilo niti govora o počitku. Pisati smo morali odgovore na pošto, ki je prihajala s terena. Poleg tega je partizanska tiskarna »Slovenija« že več dni zaman čakala na rokopise za »Partizanski dnevnik«. Pred nami je bila Gregorčičeva številka lista za obletnico pesnikovega rojstva. Za ta dan smo se že dolgo pripravljali. Ob koncu novembra so ciklostilske tehnike razmnožile Gregorčičevo številko »Mladega roda«, lista za šolarje obnovljenih slovenskih šol na Primorskem. Prav tako smo izdali tudi posebno brošuro z gradivom za Gregorčičeve proslave po primorskih vaseh. Ta hip pa je bila naša posebna skrb Gregorčičeva številka »Partizanskega dnevnika«.

Ta je nastajala v izrednih razmerah, ki mi ne gredo iz spomina. Čepe na kaki skali ali na golih tleh, s pisalnim strojem na kolenih, smo jo pisali in urejevali. Morali smo hiteti, ker smo lahko delali le pri dnevni svetlobi do mraka. Nimam nobenega izvoda pri rokah in le malo se mi sanja o njeni vsebini. Vem pa, da ni bila taka, kot smo si jo želeli in kot jo je pesnik zaslužil. Ko je v prvem mraku odšel kurir z rokopisi na pot — kilometre daleč skozi noč in gozd — me je v mislih na Gregorčiča mučil občutek neporavnane dolga. Tolažila nas je misel, da smo storili vse, kar je bilo v naših močeh.

Proslava, ki smo jo nameravali prirediti na našem sedežu, je zaradi sovražnikove ofenzive odpadla. Tedaj tudi nismo mogli vedeti, koliko so se te proslave obnesle po vaseh. Šele pozneje smo izvedeli, da so se tiste dni,

ko so z višin Trnovskega gozda odmevali streli, mnoge primorske vasi spominjale s kulturnimi prireditvami »goriškega slavčka«, učitelja domovinske ljubezni.

Čez nekaj dni smo se pod vedrim nebom zopet vračali skozi Trnovski gozd. A povsod, kamor smo prišli, smo srečavali širok pas pogorišč. Lokve so bile do kraja požgane. Tudi Čepovan, kjer smo se ustavili, nam je nudil le skromno streho. Bilo je tudi nekaj človeških žrtev. Prebivalstvo je bilo še bolj utesnjeno kot prej, vendar nas je sprejelo z ljubeznijo, brez godrnjanja.

Taka je bila stoletnica Gregorčičevega rojstva, kot mi je ostala v spominu.

Tolminski planinski raj

Janez Dolenc

Za prebivalca Tolmina je pojem planinstva navadno pot na planino Razor, in če je primeren razgled, še na vršace okrog te planine, na Škrbino, Kuk, Migovec... Te gore so mogočno ozadje slikovite tolminske razglednice, ki nam prikaže v ospredju staro mestoce Tolmin na terasi blizu sotočja bistrih gorskih rek Soče in Tolminke. Takoj za mestom stoji dobrih dvesto metrov visok hrib Kozlov rob, podoben ogromnemu napoleonskemu klobuku. Na vrhu je bilo prvotno gradišče, pozneje pa so tu tolminski podložniki s hudo tlako zgradili dobro utrjen grad, bivališče gastaldov, upravnikov posestev oglejskega patriarha, ki so skoraj petsto let vladali tej čudoviti deželi. Žal je grad že več stoletij v razvalinah in nedavno so spomeniški delavci pričeli z odkopavanjem in restavriranjem razvalin, v načrtu je celo obnova gradu po ohranjenih starih načrtih. Služil naj bi v muzejske in turistične namene.

V osmih letih življenja v Tolminu sem velikokrat hribolazil iz Tolmina v planinski raj nad njm. Lepote in zanimivosti s teh poti, ki so se ponujale radovednim očem, naj po-

skusim opisati in dopolniti še z ljudskim izročilom ter drugimi pisanimi in tiskanimi sporočili.

Podajmo se torej korajžno na pot v tolminske planine! Razor planino sicer dosežemo lahko tudi motorizirani po vojaški cesti preko Ljubinja in Kuk planine; tudi ob desnem bregu Tolminke in Zadlaščice se lahko precej časa peljemo po cesti, ki so jo pred vojno iz strateških ozirov začeli graditi Italijani, a je niso dokončali. Po levi strani drži cesta skozi Zaltolmin do soteske Korita, vendar se tudi te ne bomo poslužili, ampak bomo kot pravi hribolazci iz mesta krenili peš skozi Brežič tik ob levem bregu Tolminke. Med hojo bomo imeli dovolj časa za opazovanje iz razmišljanje.

Lepa je peneča se Tolminka, ko šumi mimo nas, kakor da nam izroča pozdrave iz tolminskih gora, od koder je prihitela. Onstran reke je na prisojnih pobočjih razstavljena vas Žabče. Spomladi za vasjo zažarijo velike preproge vresja. Vzpetini nad vasjo pravijo turške šance. Tu naj bi po izročilu stali turški topovi in obstreljevali Kozlov rob v času turškega vpada v soško dolino. Toda branitelji so se skrivaj pritihotapili Turkom za hrbet in jih z nenadnim napadom pregnali.¹

Poglejmo pozorno še hrib Šenpavel nad Žabčami! Sredi pritlikavega bukovja vidimo smrekov nasad v podobi dveh ogromnih črk BM. To so začetnice Mussolinijevega imena, torej kaj nenavaden spomin na italijanskega okupatorja, ki pa gotovo ne bo večno ostal.

Ko se naša pot malce odmakne od Tolminke, nas preseneti velik, z bodečo žico ograjen prostor; precej zanemarjeno avstrijsko vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne. Med gomilami stoji sicer hudo poškodovan, a zanimiv spomenik. Na podstavku iz klesanega kamna stoji betonska piramida z dvoglavim orlom na vrhu, spredaj pa klečita betonski figuri golega moža in žene, ki dvigata lovorov venec z napisom DEN GEFALLENEN KUK I. B. IV/30, na plošči zadaj pa 1915—16 REQUIEM AETERNAM. V piramidi je videti vzdian še izpraznjen naboj večje granate, v katerem so verjetno kake listine. Tu počiva na tisoče padlih s Krnskega pogorja, posebno z Mrzlega vrha, in Tolminka jim noč in dan poje večno uspavanko. Na gomilah so majhni betonski kamni s pločevinastimi tablicami, na katerih so imena padlih ali pa le število neznanih vo-

¹ Rutar S.: Zgodovina Tolminskega 81.

jakov. Malo večje spomenike so postavili nekaterim častnikom, zanimiv je nagrobni napis v poljščini² nekemu doktorju-častniku.

Od pokopališča nas vodi steza na višjo teraso do parkirnega prostora pri Lokarju. Od tu naprej gredo turisti peš v tolminski Vintgar, ki ga tvorita soteski Korita in Skakalce. Korita je izdolbla Tolminka, Skakalce pa Zadlaščica, obe se v tej divje romantični globeli tudi zlivata in ravno ob tem sovodnju so naši gospodarstveniki planirali zajezitev za hidrocentralo. Pred leti so tu dolgo peli vrtni stroji geološkega zavoda in raziskovali zemeljske sloje. Ljubitelji narave so že javno protestirali, ko so strokovnjaki sporočili, da bo tem lepotam furor tehnicus prizanesel. Cesta se zaje v pečine in celo skozi pečine ter nas pripelje na »hudičev« most, ki se pne nad Koriti 62 metrov nad gladino Tolminke. Cesto in most so pričeli graditi že leta 1903, vendar je gradnja zaradi divjega terena zelo počasi napredovala; delo je dokončala šele po prvi vojni italijanska vojska. Zaradi težav pri gradnji — bile so celo človeške žrtve — so Italijani imenovali most Ponte del diavolo, domačini pa Hudičev most. Pogled z mostu v pošastno sotesko je kar dantejevsko grozljiv in človeško majhnost tako prevzame, da je z besedo težko povedati; predlanskim se je vrgel z mostu v globino nek vojak iz tolminskega garnizona, menda zaradi nesrečne ljubezni. V dno Korit teče steza z visečim mostom preko deroče Tolminke, ki ga je lepo videti daleč doli v globeli. Na drugem bregu se steza razcepi; na levo pelje skozi dva predora prav pod Hudičev most do toplega žveplena vrelca v strugi Tolminke, ki je še neizkoriščen; na desno pa pridemo v Skakalce, kjer se je Zadlaščica pregrizla skozi tesno sotesko. Stene se približajo tudi na 20 cm in tako ni čudno, da se je nekje med steni zagostila debela skala, ki se je privalila s pobočja; zaradi značilne oblike ji pravijo Medvedova glava. Po soteski skaklja cela vrsta majhnih slapov in od tod najbrž izvira tudi ime.

Od Hudičevega mostu se cesta zelo strmo vzpenja čez Kras. Če je naš nahrbtnik težak, se bomo že tu pošteno prepotili. Po nekaj korakih smo že mimo kamenite špilje, v kateri je leta 1934 kmečki fant Matija Rutar iz Čadrga s kolom pričakal dva karabinjerja, ki sta gnala njegovega brata Jaka v zapor. Njun

² Tu spoczywa Fähnrich dr. Stanisław R. V. Skalowski (Komendant MGA inf. BATON 4—30) poległ 9-IV-1916.

brat Anton, učitelj, je bil eden vodilnih v TIGRU in zato so preganjali tudi njegove domače. Brata Rutar sta karabinjerje pošteno naklestila in potem še tisto noč pobegnila čez mejo v Jugoslavijo.

Za prvim ovinkom je vhod v Dantejevo jamo, ki je uradno le Zalaška jama.³ Iz spodnje odprtine tik nad cesto poleti veje mrzla sapa, ljudje trdijo, da piha prav »s Kranjskega«. Pravi vhod v jamo pa je par metrov više, kamor so Italijani zgradili betonske stopnice. Vhod je približno 2 m visok in 3 m širok, na desni steni je še sled Dantejeve spominske plošče, ki so jo bili vzdali Italijani, a je bila po vojni uničena. Po dobrih sto metrih se rov razširi v 28 m široko in 6 m visoko dvorano. Dostop do te dvorane bi se zaradi turistov gotovo splačalo urediti in razsvetliti. Stranski rov seže še daleč v notranjost in še ni do kraja raziskan.⁴

Dantejeva jama je bila povod, da so Firenze podarile Tolminu bronasti doprsni kip Danteja, ki so ga odkrili v tolminskem parku ob obisku italijanskega princa Umberta 8. avg. 1929. Z napisom *Ai confini segnati da Dio* so fašisti izrabili velikega poeta kot opravičilo za svoj potujčevalni terorizem. Zato so Tolminci po vojni neke noči spomenik podrli in ga odpeljali na »Odpad«. Na zbirališču v Postojni ga je odkril tolminski rojak akad. slikar Ljubo Brovč in obvestil goriški muzej, ki je kip prepeljal nazaj v Tolmin in ga shranil v tolminskem muzeju.

Vzrok vsega tega početja Italijanov pa je legenda, da je Dante med svojim izgnanstvom bival tudi v Tolminu kot gost oglejskega patriarha Pagano della Torre, ki je bil tedaj gospodar Tolminske. O resničnosti te legende, ki se je razširila tudi med ljudstvom, je bilo že veliko razprav in različnih mnenj.

V letu 1521 je Giovanni Candido prvič omenil v svojih Oglejskih komentarjih, da je bil Dante v Tolminu. Leta 1561 je Jacopo da Valvassone st. v knjigi *Življenje oglejskih patriarhov* znova pisal o Danteju v Tolminu in pri tem slikovito prikazal Tolminsko: »Patriarh Pagano della Torre je bil velikodušen, previ-

den gospod, velik zaščitnik učenih, in pri njem je našel zatočišče tudi Dante Alighieri, Florentinec, slavni pesnik in filozof, izgnanec zaradi sporov med črnimi in belimi. Pri tem gospodu je dalj časa prebival v velikem zadovoljstvu in z njim večkrat obiskal lepo pokrajino Tolminsko in grad, oddaljen 30 milj od Čedad. Ta kraj je poleti prijeten zaradi lepote in množine bistrih in zdravih studencev in rek, zaradi zelo zdravega podnebja, zaradi višine gora in strahotne globine dolin, zaradi ozkih prelazov, zaradi novosti kraja, ki ima v sebi še veliko barbarskega. Toda grozljivo se družijo s prijetnim pogledom na planjave, na potoke in na rodovitna, lepo obdelana polja. In v tem očarljivem kraju, ki je kot ustvarjen za razmišljanje modrijanom in pesnikom, je Dante verjetno napisal nekatere dele svojih spevov patriarhu na ljubo, v katerih so opisani kraji zelo podobni temu. Poleg tega se je tu iz roda v rod ohranilo izročilo, da je Dante na pečini nad Tolminko, ki jo domačini imenujejo Dantejev stol (*sedia di Dante*), napisal razpravo o naravi rib (*Della natura dei pesci*).« Leta 1660 je G. F. Palladio degli Olivi v knjigi *Historia del Friuli* spet potrdil, da je Dante bil leto dni pri patriarhu v Vidmu in da je z njim obiskal tudi tolminski grad. Poznejši zgodovinarji in dantologi pa so verjetnost Dantejevega bivanja pri patriarhu zavračali, češ da se je Candido zmotil pri navajanju kraja. Vendar mnogi poudarjajo pomen in trdoživost ljudskega izročila o Danteju in domnevajo, da bi mogel obiskati Dante Tolmin najverjetneje v letih 1316 do 1318.⁵

Po ljudskem izročilu so Danteja večkrat videli sedeti v rdeči obleki pred jamo, kjer se je skrivaj podnevi, noči pa je prebil na gradu med gospodo. Poleg Danteja je v izročilu v zvezi s to jamo tudi Divja baba ali Dantetovka. Ta je v jamo vabila ljudi, naj ji pridejo obirat uši, za plačilo pa jim je obljubljala orehov. Mimoideči so baje nekoč videli ob vhodu dva njena otroka, ki sta se pa takoj skrila v jamo. Naj bo dovolj zamude ob Dantejevi jami! Pohitimo naprej, saj je naš cilj še daleč! Toda že na naslednjem ovinku nam noge zastanejo — presenetil nas je pogled na veličastni masiv Rdečega roba, ki kraljuje nad dolino Polog, po kateri šumijo brzice Tolminke. Pečine so rdečkaste od železovih spojin in ob sončnem

³ Domačini ji pravijo Dantova jama, prim. povest Iv. Kuka *Dantova jama v Einsp. Prijatlu* 1855. Nekateri pravijo tudi Dantetova jama.

⁴ Jamo so raziskovali že pred prvo svetovno vojno italijanski jamarji iz Trsta. O tem je napisal članek Eugenio Boegan, *La grotta di Dante v Alpi Giulie* 1914, XIX, 102. Tu navaja tudi vse avtorje, ki so že pisali o jami. Domači jamarji so leta 1924 prodrli zelo daleč. Raziskavo je opisal inž. F. Strukelj v *Koledarju Goriške Mohorjeve družbe* za leto 1925, 119.

⁵ Povzeto po prevodu Marije Rutar, varuhinje tolminskega muzeja, iz že omenjenega članka E. Boegana v *Alpi Giulie*.

*Med temne gore vklet, / začaran sanja s tihimi vodami, / med polji in gozdovi
ne premami / ga blesteči čar ... (Srečko Kosovel, po materi Tolminec, Tolminu)*

Foto Oskar, Tolmin

zahodu krvavo zažarijo, kakor da je privrela na dan vsa tu prelita kri v obeh svetovnih vojnah. Avgusta 1944 je tu izkrvavela cela četa partizanov, ker so Nemci pritisnili od vseh strani in z mitraljezi nabijali v stene, kjer so plezali partizani. — Pod ovinkom je redko porasla strmina in nato previsni prepad v sotesko Korit, strah vseh živinorejcev, ki tod vodijo živino. Živina se ravno tu rada splaši in tako sta po vojni že dva bika skočila v ta prepad in se tako razbila, da še koža ni bila nič vredna. Sedaj gospodarji govedo raje za en dan zavarujejo, da so bolj brez skrbi na tej nevarni poti.

Nadaljnja pot nas pelje pod zaselkom Laz, ki je vrh strmega grebena, proti Zadlazu, ki je po vsej dolini Zadlaščice raztresena vas. Tu živijo skoraj sami bajtarji in mali kmetje, ki si v trudu in znoju v samih strmih bregovih pridelujejo skopi vsakdanji kruh. V oprtnikih nosijo gnoj na njive, prst z dna njiv na vrh, pridelke z njiv ... Tudi seno nalagajo v velika bremena in ga nosijo domov, kakor so ga že dedi in pradedi. Njive in njivice prekopavajo z motiko, saj je za plug prestrmo. Po vojni so

jih vabili kot koloniste v bogatejše kraje, a se od ljubih domačih bregov niso mogli ločiti.

Pred vasjo je nad potjo še videti sled barake, v kateri je bila zasilna cerkev med prvo vojno; ker ni bilo dostopa v Tolmin, so tu pokopavali tudi umrle domačine. Tudi vrh hriba Kobilnika nad vasjo so razvaline zidane cerkvice kot spomin na čas, ko naj bi se bila tam neki deklici prikazovala Marija na hrastu. Praznoverni ljudje so pričeli vreti od vseh strani in olupili so vse lubje s hrasta. Tudi denar se je nabiral in hitro je zrasla cerkvice, ki pa je cerkvena oblast ni hotela posvetiti in je tako propadla. Ta vrh so preorale tudi italijanske 28-centimetrskе granate, ker so bili tik za vrhom položaji avstrijske artilerije.

Na neki večji hiši vidimo vzdano spominsko ploščo žrtvam NOB. V pritličju te hiše je vaška mlekarna, nad njo pa šola. Malo naprej je na steni Tomejščeve hiše videti sončno uro, žal brez kazalca. Na vratih hleva sta pa pribiti kar dve podkvi. Tomejščev oče, 88-letna trdna tolminska korenina, nam pojasni, da to prinaša srečo pri živini. Pripoveduje nam še, kako so včasih vse potrebno za življenje do-

ma pridelali in naredili. Lan je dal platno, iz volne so delali »možlajne«, grobo domače sukno, tudi leseno obutev so si sami naredili. Trda pa je bila za denar, za zaslužek. Skoraj vsi možje in fantje so spomladi odhajali v gozdove Štajerske, Slavonije in celo Sedmograške. Nekak zastopnik je zbral skupine po 20 mož in jih vodil na delovno mesto, kjer so trdo delali vse do zime. Tam je nastala pesem domotožja, ki ji pravijo kar Zalaška:

Ko bi jemu repetnice,
de bi sfrlu čez garice,
de bi sfrlu čez garie —
o kje prebivaš, maje srcie!

Vsaka nedejle kanc maše
zmislem se na kraje naše,
zmislem se pa tud na tie —
o kje prebivaš, maje srcie!

Pa jo mahnimo naprej! Do grape Jelovšček je ob naši poti veliko dobrih in zdravih studencev, ki vabijo žejne in trudne, da se ob njih zaustavijo. Ob Jelovščku blizu Findrovih je spomladi vse modro spominčič okrog pečin, ki so se velike kakor bajte privalile z Mohorja. Čez peneči se potok nas vodi mostiček, takoj za njim se pa steza strmo vzpenja skozi zaselek Perblo. Tu se košati Žigrova domačija, niže od nje pa so žalostne razvaline šole, ki jo je bila zgradila še stara Avstrija. Italijani so jo krstili kot Scuola villa Grotta di Dante in v njej vneto poitalijančevali naše otroke. Po odhodu Italijanov so si v njej poiskali zatočišče partizani, zato so jo Nemci novembra 1943. požgali. Pod Perblo je videti most čez Zadlaščico, ki zaključuje cesto, ki drži po nasprotnem bregu prav iz Tolmina. Sicer pa je bila ta vojaška cesta deloma zgrajena še naprej v bregove proti vasi Tolminske Ravne. Najtežja dela so Italijani že bili opravili: mostiče, ovinke, škarpe. Le prekopati bi še bilo treba vmes, a kapitulacija Italije je prekinila gradnjo, po vojni pa ni bilo več ne sredstev ne volje, da bi delo dokončali.

Če se nismo že prej ugreli in prepotili, se bomo gotovo na strmi poti Za plotom preko Šteng in Bajerjev, kjer tudi ni nobenega studenca, ki bi nas osvežil. Šele pri Vodici je skromen studenček in počivališče. Ob poti skozi Salar vidimo že sadna drevesa in senike, znak, da je vas blizu. In res — nenadno smo na robu velike planote, na kateri se razprostira ena naših

najlepših gorskih vasic — Tolminske Ravne. Na prisojni ravnini so med lepo obdelanimi polji hiše in hišice. Precej je še pokritih s slamo, kar daje vasi zelo starosvetni nadih, ki ga drugod že dolgo ni več. Tu ni ropota motornih vozil, ker do vasi ni prevozne poti. Za vasjo se polagoma dvigajo bolj ali manj strme senožeti, redko porasle z macesni; tu in tam čepi kak senik in dopolnjuje idilo. Njive in senožeti so blizu vasi in pripravne za obdelavo, tako da je tu delo lažje kakor v strmih bregovih Zalaščanov. Nad senožetmi se vleče gozd proti Kal planini, koder ponosno kipi v nebo strmi Migovec 1885 m visoko. Zakriva nam pogled na najvišji vrh te gorske verige, na Kuk ali Vrh razora, ki se je pognal kar 2086 m visoko. V predrzno strmo jugovzhodno steno Migovca se je zajedla globoka poč, po kateri ob nevihtah bobne hudourniki in padajoče kamenje. Prava radost za planinca pa je pogled na veličasten lok gora desno od Migovca, oklepajoč v svojih nedrih Razor planino. Lepo vidimo planinsko kočo in hleve, pasočo se živino, čeprav je tja gor še dobro uro hoda. Tam že prehaja pastelno zeleno bukovje v črnozeleno ruševje, ki se zajeda visoko v snežnobepe pečine. Koliko pa je v teh gorah alpskega cvetja, ki ga od tu ne vidimo! Ko sem bil prvič v teh planinah, me je najbolj presenetila bujna planinska flora, saj so sredi mulatiere poganjali bujni šopi planik!

Idilo ob prihodu v vas žal motijo razvaline štirih domov, katerih prebivalci so se po vojni izselili ali pa izumrli. Sodobni splošni beg s podeželja tudi Ravnam ni prizanesel, od nekdanjih 16 domov jih je ostalo le še 9. Število vaščanov se je zmanjšalo od 106 leta 1880 na 40 leta 1965. Večji kmetje so pri Seljanu, Skalarju in Lukatu, manjši pa pri Pisku, Žafču, Bizajlu, Picetu, Ivancu in Graparju. Leta 1921 so zgradili vaško sirarno, ki si jo je tudi vredno ogledati. V juliju in avgustu, ko so krave na paši v Razoru, delajo sir v sirarni na planini. Poleg sira je glavni dohodek vaščanov prodaja goveje živine. Rejo ovc in koz so skoraj povsem opustili. Ko je po prvi vojni stekla vrh grebenov nova meja, je nekatere mikalo tihotapstvo. A Italijani so kmalu zgradili pod vasjo kasarno za obmejne stražnike ali po domače finance. Kasneje so malo vstran od vasi nad potjo v Razor zgradili še eno kasarno za oddelek fašistične milice, ki je budno prežal nad dogajanjem v vasi in okolici. Kljub temu so že 1942. leta skrivaj prihajali v vas parti-

zani. Obe kasarni so razstrelili Nemci, ko so po propadu Italije prvič prišli v vas in so v njih našli sledove partizanov. Kasarna financjev je bila le malo poškodovana in je škoda, da razmeroma lepa stavba žalostno propada. Lahko bi jo preuredili v lep planinski ali počitniški dom.

Ko so septembra 1943 fašisti in financji preko noči izginili, so Ravne postale prava partizanska vas. Fantje so šli v brigade, ostali pa so vsi delali za partizane in delili z njimi sleherni grizljaj. Nemci so trikrat prišli v vas in spravili vaščane v hud strah, saj je bilo zmerom polno sledov po partizanih — a k sreči so bile te edinice še kar človeške in tako vas ni bila uničena. Po vojni so vaščani napeljali elektriko in vodovod, pa tudi še redka odprta ognjišča so se morala umakniti štedilnikom.

Triurna hoja iz Tolmina nas je že kar utrudila. Ker pri Skalarju ni več okrepečevalnice PD, stopimo na obisk v največjo hišo v vasi, k prijaznim Seljanovim. Nad vhomom visi venec iz poletnih rož, ki ga obesijo o kresu, da varuje dom pred vsem hudim. V hiši so Italijani 1936. leta odprli osnovno šolo, po njihovem odhodu pa je organizator in mentor partizanskih šol učitelj Miklavič-Puškin osnoval slovensko partizansko šolo, v kateri je učila domača hči Rafaela, ki je kasneje postala prava učiteljica, pa tudi moja zakonska družica. Za ta spis mi je marsikaj zanimivega povedala njena mati, ki je kljub letom še nenavadno trdna in bistra žena. Sin Viktor ji je padel kot mlad partizan. V izbi nas pozdravijo številne lovske trofeje, znak, da so pri hiši lovci. Lovci in trofeje so tudi pri drugih hišah v vasi. Gospodar nam rad pokaže hlev, poln lepe živine, in nam pove, da vas proda letno okrog 4000 kg govedi in 1500 kg telet žive teže, poleg tega pa še preko 4000 kg polnomastnega tolminskega sira. Če bi vodila v vas dobra pot ali cesta, bi lahko prodajali tudi odlične krompir, drva in les. Torej vidimo, da gospodarski pomen gorskih vasi le ni tako ničev, kakor marsikdo misli.

Pa obiščimo še najstarejšega vaščana, 75-letnega Žafčevega očeta, ki ve marsikatero zanimivo še iz časov stare Avstrije! Sprejme nas s svojim dobrim, nekoliko otožnim pogledom. Dosti je pretrpel na frontah in v italijanskem ujetništvu med prvo svetovno vojno. Pod okupacijo si je kot vnet bralec in Slovenec vedno znal preskrbeti slovenske časopise in knjige tudi z one strani meje in zato so ga fašisti imeli na piki. — Pripoveduje nam, da so ljudje

tu že od nekdanj živeli od živinoreje, njive so dale le rž, krompir, fižol, ajdo za skromne domače potrebe. Danes imajo skoraj pri vsaki hiši konja, s katerim tvorijo vse potrebno iz Tolmina, vozijo na njive in z njiv, orjejo, nekdanj pa ni bilo v vasi nobene vprežne živine in celo orali so ljudje sami. Na leseno drvo so navezali močno vrvo, na to vrvo pa počez tri lesene kole, ob vsakem sta vlekla dva človeka, tako da je bilo vpreženih 6 ljudi. »Tako oranje sem videl še do prve vojne,« nam zatrjuje in pripominja, kako težko je bilo v bajtarskih družinah, ki so bile navadno najbolj številne. Očetje in odrasli sinovi so morali na tuje za zaslužkom kakor v drugih revnih tolminskih vaseh. Pozimi, ko so se vrnil s sezonskega dela, so kmetom nosili težka bremena sena iz oddaljenih senikov, do katerih je bilo tudi po več ur hoda. Plačilo za celodnevno nošnjo je bila le dobro zabeljena polenta za večerjo.

Živino so gnali na planino Kal in Razor na svetega Ivana, 23. jun., vračali pa so jo o svetem Jerneju, 24. avg. Krave so pokropili z žegnano vodo in jih poganjali s šibo drgovito, ki so jo dali blagosloviti na oljčno nedeljo. Pastir je zaslužil obleko in nekaj kron na leto. V planini so govedo ponoči napadli večkrat volkovi. Pastirji so kurili velike ognje, in če so prišli volkovi v bližino, so metali vanje goreče okle-

Koča na planini Razor

ške. Pozimi pa so ponoči vdrli volkovi v vas in v hlev kmeta Čebrovca, ki se je kasneje izselil. Poklali so 20 ovc, ena sama je ostala živa in še ta je bila garjeva. Tudi medvedje so ogrožali živino. Stari Pisk je sam streljal na medvedko in jo hudo ranil. Vendar je bežala še visoko v planino in v smrtnem boju razrila celo zemljišče.

Skoraj pri vsaki hiši je bil včasih kak divji lovec. Oblast je bila proti njim skoraj brez moči in na božične večere so ti lovci tako pokali po vasi, da se je razlegalo doli v Tolmin gosposki navkljub. Rajni Bizajl se je pohvalil, da je v eni jeseni postrelil 30 gamsov. Lovil je tudi na bohinjski strani. Skrivaj je prodajal dlako s hrbta za »gamsporte«, meso so pa doma porabili. Spominjam se, ko je prinesel k nam shranit po dve ali tri deže gamsovega mesa, da bi bile bolj na varnem, ker pri nas ni nobeden lovil. — Na bohinjsko stran so možje hodili tudi v večjih skupinah po smrekovino za leseno posodo, ki so jo doma sami »ravnali«. Zaradi gozdarjev so sekali le ponoči ob svitu ognja, ki so ga zakurili. Deblo so na mestu razcepili v doge in jih v koših odnesli domov po nevarnih gorskih stezah.

Novorojenčke so nosili v Tolmin h krstu v jerbasu, pozimi pa tudi kar v košu. Tako je prinesel nek možak h krstu, postavil je v cerkvi koš v kot na tla in šel iskat botre po Tolminu. Ko jih je našel in pripeljal, so odgrnili koš, in tedaj je vzkljnil: »Ježješ, se je ta lajnšk!« — Umrle so zavili v rjuhe in jih na nosilih nesli v Žabče, tam doli so jih dali v krste in jih nato v krsti nesli na tolminsko pokopališče. Zgodilo pa se je, da so nekoč nesli na nosilih tudi zaklanega prašička prodati v Tolmin. Blizu Žabč so srečali moža, ki je slabo videl, pa se je prašiču spoštljivo odkril in dejal: »Bug se mu smil za duša!«

Iz Ravni pelje na Razor planino lepa mulatiera, ki jo je zgradila italijanska vojska. Pod potjo razpadajo stanovi opuščene planine Plazje, ki jo že prerašča grmovje. Pot teče dalje nad strmine V melu, kjer buči na dnu izvir Zadlaščice in se takoj prelije v brzice in majhne slapove. Pod izvirom so ostanki mlina, ki je mletel za Ravne, a ga je zrušil ogromni snežni plaz v katastrofalni zimi 1952. Pot si lahko precej skrajšamo, če pri koritu zavijemo po strmi markirani stezi preko Brd in preko pečin Resevke. V Resevki je na najnevarnejšem mestu varovalna jeklena vrh. Že slišimo cingljanje kravjih zvoncev, planina Razor se

razgrne pred nami v vsej svoji lepoti. Tu se pase okrog 120 glav živine iz Poljubinja, Žabč in Ravni. Po izročilu so jo dobili kmetje od tolminskega grofa za tri ovce. Pod Italijo so tu zgradili stajo za preko sto govedi in zraven še planšarski stan iz sredstev, ki jih je dala oblast kmetom na račun vojne škode.

Na lepem razglednem mestu nad stanom so Italijani sezidali karavlo, od katere so sicer po vojni ostali le zidovi, ki so pa vendar postali osnova za lepo planinsko kočjo, odprto leta 1961. Odbor štirih prizadevnih članov PD Tolmin je pod vodstvom profesorja Hinka Uršiča, vnetega pobornika planinstva na Tolminskem, zbral najnujnejša sredstva in organiziral prostovoljno delo članov. Z veliko požrtvovalnostjo je zrasel prijazen planinski dom, v katerem lahko prenoči 50 ljudi. Prostorna jedilnica je okrašena z akvareli akad. slikarja Rudija Kogejca iz Tolmina

Koča na Razoru nam omogoča prijetne ture na vrhove, ki jo obdajajo. Navadno se vsak poda najprej na Vrh Škrbine 2054 m, kamor je približno uro hoje. Markirana steza se vije preko Polja, gorske ravnice, zarasle z ruševjem in peštrim planinskim cvetjem. Z vrha uživamo krasen razgled na Bohinjsko jezero, Triglav, Krn, Rodico in po Primorskem tja do morja. Pod nami je sedlo Škrbina, nekdanji glavni prehod iz Bohinja na Tolminsko. Na drugi strani sedla sta Podrta gora in Kuk; razgled z Kuka je že leta 1879 opisal Tomaž Rutar v listu Soča, opisal je tudi planšarsko življenje na teh planinah.

Drugi prehod v Bohinj je preko prevala Globoka med Rušnatim vrhom in Voglom. Na prevalu je zavetišče PD, ki so ga uredili iz zapuščene italijanske obmejne stražarnice. Pot v Bohinj se brez konca in kraja vleče skozi puščobno Konjsko dolino. Lahko pa si jo skrajšamo in olajšamo tako, da spotoma zavijemo k novozgrajenemu hotelu Vogel na planini Prvi Vogel in se nato potegnemo z žičnico k jezeru.

Na vzhodno plat se nam nudi lahka tura na Tolminski Kuk; možne pa so še tudi druge, bolj zložne, a zanimive poti, npr. proti Kuk planini ali na drugo stran proti Kal planini. Za lepoto dojemljiv človek bo v tem čudovitem gorskem svetu lahko odkrival vedno nove lepote, skrite površin in neobčutnim obiskovalcem. Teh lepote je v tolminskih planinah toliko kakor malokje drugje v slovenskih gorah.

Planine v Gornjem Posočju

Miha Lipušček

Napisati nekaj, kar bi bilo značilno za Tolminsko, Kobariško in Bovško, oz. krajše in modernejše za Gornje Posočje? Kar o kravah bom pisal. Pa ne zato, ker se beseda krava zadnje čase vse lepše sliši, niti ne zato, ker pravijo nekateri, da ni več žaljivka, če ti kdo reče tele, ampak zato, ker je za ta-le naš svet — za Gornje Posočje, krava pojem, okrog katerega se je do nedavna vrtelo takorekoč vse. Če se je hotelo povedati, koliko je kdo bogat se je reklo: Ima toliko in toliko krav, bo dobila za doto dve, pet krav. In če so se drugje otroci igrali z avtomobilčki, traktorčki in podobnim, nas živi na Tolminskem še vedno največ takih, ki smo se igrali s kravicami in ovčkami, pa naj so to bili koruzni storži, smrekovi češarki, palčke ali kar si že bodi. Zato naj bo previden, če bo kdo med domačini slišal govoriti o kaki »dobri planinki«, ker s tem ne mislijo vedno na zapeljive obline kakega rdečeličnega dekleta, ampak na rdečepisano tolminsko ciko zdravih nog in dobrega gobca.

Nekje v maju ali začetku junija zazvonijo zvonci po dolinah. Takrat spustijo kmetje živino na bližnje gmajne, da si okleče kosti. Nekateri jo že naslednje jutro, drugi pa po nekaj dneh odženejo višje v takoimenovane pašnike. Ob tej priložnosti nekateri kmetje še privežejo zvončaricam — kravam vodnicam — večji zvonec kot ga nosijo med pašo; tistega, ki pride v poštev samo pri izpuščanju iz hleva, pri odgonu na pašnik, za pregon iz pašnika v planino in obratno. »Pašniki« niso niti gmajne niti planine, ampak nekaj vmesnega. Najpogosteje so to opuščene senožeti ali kmetije, Polog, Javorca ob Tolminki, Kamenca v Volčah, Brezovo pri Srpenici, pri Lapajnu na Ponikvah. Zemljišče je tu zasebna last. Živina se tu pase spomladi in jeseni. Ker je vegetacija tedaj bolj pičla, je treba poklajati tudi nekaj sena.

Vmes, to je v glavni pašni sezoni — približno od srede junija do konca avgusta — je živina na pravih planinah. Ni na vseh enako, ponekod imajo skupne hleve, drugje vsak gospodar svojega ali po dva, trije skupaj; ponekod sme biti na planini samo molzna živina, drugje mešana ali samo jalova; ponekod samo govedo, drugje tudi konji, drobnica in prašiči. Prav tako je različen pašni režim (čuvanje). Večinoma je urejeno tako, da morajo gospodarji sami poiskati pastirja za svojo živino. Vse bolj se širi ta oblika, da ima vsaka planina svoj »planinski odbor«, »gospodarje« poznamo. V novejših časih je pa pastirja in mlekarja. Včasih to ni bilo nič takega, ker je bilo pastirjev dovolj. To so bili večinoma fantje, preden so šli na vojsko, ali pa strici — pastirci na soških planinah skorajda ne poznamo. V novejših časih je pa pastirja najti vedno težje. Zato morajo marsikdaj gospodarji pustiti košnjo in odpaševati v planini. Fantov je sicer še in prav tako stricev, čeprav precej manj kot nekoč, pa še ti gredo raje v tovarne.

In jim ni zameriti. Bil sem pastir nekaj let. Gimnazijske počitnice so se skoraj popolnoma ujemale z glavno pašno sezono. Ne bom pretiraval, če zapišem, da je bilo včasih precej hudo — tudi do solz. In to predvsem zaradi molže. Pomolzti dvakrat na dan po petnajst, šestnajst krav — nekateri jih molzejo tudi več kot dvajset — niso mačje solze. Kako jutro so me tako boleli prsti, da sem moral z dlanmi zategovati jermen pri coklah. Pa tudi ostalo življenje ni sama romantika. Šel sem za pastirja, ker sem bil rad v planinah. Bilo je res lepo, ko sem »kot kralj po planini visoki, pohajal . . .«, ko sem ležal na travi, v blagi sapici in toplem soncu občudoval jadrnanje orlov pod čistim nebom, ko sem stikal po skalah za planikami in drugim cvetjem, skratka ko sem imel čas občudovati in doživljati planine. A vedno ni bilo časa za vse to. Vstajali smo ob pol treh, treh, proti koncu avgusta, ko imajo krave manj mleka zaradi sezonskih presušitev in je molža krajša, tudi tja proti štirim. Po molži smo hitro pojedli, mleko in koruzno polento (svaljki, žganci, mrve), da smo odgnali živino čimprej na pašo. Tudi to ni vedno tako preprosto, kot bi si kdo mislil, kajti soške planine so večinoma zelo strme. V tropičih kakih petih krav smo spravljali živino čez nevarnejša mesta. Včasih pa tako, da smo šli nekaj metrov nad potjo po skalah ter z lučanjem kamnov dopovedovali tistim kravam, ki

so se obotavljale, da je treba naprej. Zaželeno je bilo, da si zadel v rog, ker je to najbolj pomagalo. Kam, na kateri »pask« (pasišče) bo kdo gnal, je odredjal »prvc« (prvec, prvi pastir). Če si danes gnal na nevarnejši svet, si jutri šel na lepše. Sedaj ne popasejo več vseh strmin, ker je živine manj. Sicer še vedno ni senzacija, če povedo, da je šla žival v prepad. In včasih od take ni uporabnega drugo kot koža ali pa je še ta raztrgana. Na pasku je živina do desetih, enajstih ali do poldne, popoldanska molža je ob isti uri kot jutranja in po njej spustijo živino spet na pašo do večera. Seveda ni na vseh planinah tako, da morajo biti pastirji ob živini na paši. Ponekod ostaneta pri živini samo eden ali dva. Tam, kjer ni strmin, jo samo iz hlevov spustijo in malo odženejo »pa mirna Bosna«. Kjer koli in kakorkoli naj že bo, nevarno ali ne, en pastir mora ostati v stanu. Ta je »domačinar« ali »domar«, ki pomaga mlekarju (sirarju) izdelovati sir. Na vseh planinah, razen tam, kjer je možno in kjer se izplača odvažati mleko z avtom, namreč izdelujejo sir — tolminski planinski sir. To so kolesa (hlebci) od pet do deset kilogramov.

Do nedavna so sir kakor tudi skuto ali maslo nosili s planin v »oglavnicah« ali koših (oprtnikih). Oglavnico so naredili tako, da so vrečo ali prt zvezali in naložili tako, da je glavna teža padla na glavo. Sedaj jo večinoma vozijo. Tam, kjer ni mogoče z vozom, pa na saneh, z ojnici ali brez njih.

Tudi to prevažanje je mnogokrat zelo tragično. Poti namreč niso povsod lepe in sani (vlače) se lahko tudi prevrnejo. Največja nevarnost je v tem, da sir ni delan v obliki kvadrov, kajti kolesa dobijo na strmini izredno hitro zelo velik pospešek, rezultat pa so drobci sira, za katere res ne veš, ali bi jih iskal in zbiral ali bi jih širokogrudno prepustil mišjim in drugim želodcem.

Blago (sir, skuta ali maslo) je seveda lastnikov živine in ga razdelijo po količini mleka. Vse mleko se vsak dan stehta — včasih so ga tehtali le po dvakrat ali trikrat v sezoni in izračunali povprečje. Zadnjih nekaj let na nekaterih planinah kobariško podjetje za odkup in predelavo mleka odkupuje mleko in samo poskrbi za predelavo — včasih so odkupovali samo sir. Sedaj je že skoraj opuščeno, a do nedavna je bila še precej močna navada, da je nekaj spravila (izdelkov) pripadalo tudi mlekarju in pastirjem kot dodatek k »lonu« (plačilu). Po nekajkrat na leto so dobili

Črna prst z Lajnarja

»krajce«: kolo sira so razdelili na toliko krajcev, kolikor je bilo pastirjev. Ob delitvi skute pa so dobili vsak svojo čepo (kepo), to je nekaj kg skute.

Mnogo, zelo mnogo bi lahko še napisal o planšarstvu v Posočju, saj o tistem, kar je važno za življenje, se mnogo govori, se mnogo pripoveduje. In na Tolminskem, to je od Matajurja, Stola, Kanina, Mangarta, Jalovca, Prisojnika, Triglava, po Velikem Špičju čez Bogatin, Vogel, Črno prst do Porezna, bi težko našel važnejšo gospodarsko panogo, z etnološkega gledišča pa večjo značilnost, kot je živinoreja s planšarstvom. In to bo ostalo! Ne sicer v takšnem obsegu, kot je bilo nekoč; niti ne v takšnem, kot je sedaj, a ostalo bo. Ni mi vseno, a tudi preveč hudo si ne ženem k srcu, da ni več med živimi Trtniške, Jeseniške planine, Dobrenjšce, planine na Polju, obeh na Miji, da so na Bovškem žive le še Globoka,

Foto A. Sušnik

Mangrtrska planina, Bala, Trbiščina, Za skalo, Črni vrh, Duplje, Golobar in Predolina. Sicer pa rad srečam na gorski poti ovce. In ko sem v avgustu šel pod noč čez Batognice proti Krnu, me je zvonjenje deset in deset zvoncev s planine Zaslap, Slapnik, Kuhinja, Kašina, s Krnske gmajne, s planine Leskoviča, Sleme, Pretovč, Lapač, Gozd tako prevzelo, da sem sedel in poslušal. Občutil sem nekaj lepega, močnega, nekaj takega, kar povezuje z življenjem in daje moč. Ob vsem tem beseda propadanje prizadene človeka. In če se pomisli, kako je vse to nastajalo, kako so gradili, zidali, trebili, delali poti, pa še toliko bolj. Pa vendar ne bi hotel biti sentimentalni. Zdi se mi, da nimam pravice pričakovati, da bo nekdo tudi po celo uro nosil seno na glavi zato, da ga bom jaz lahko fotografiral, ko se po naključju srečava. Ne morem zahtevati, da bo imel nekdo po cele dneve in tedne krapše

(dereze) na nogah ob košnji ali žetvi trave zato, da jih bom jaz lahko potem podržal v roki in spoštljivo občudoval zlizanost in obtolčenost železa. Zakaj bi žaloval in tožil, če iz kamenja nekdanjega stanu lovci naredijo lovsko kočico ali zavetišče, kakršne so v Goričici, na planini Bukovec, Zagreben, Dobenjšca. Ne vidim kake posebne tragike v tem, če se bo nekaj ljudi in precej živine manj mučilo, kot bi se sicer. In če bodo gamsi in srnjaki pili vodo tam, kjer so jo včasih ovce, koze ali krave. Vem, ni vse povsod popolnoma logično in tu pa tam ima tudi zaletavost svoje prste vmes, a vse skupaj le ne drvi v prepad. Površine so ogromne in padavin tudi ne manjka; pogozdili ravno vsega ne bomo in tako še marsikje ne kaže in še dolgo ne bo kazalo izkoriščati površin drugače kot z živalskimi gobci. In še bomo slišali lepo, zelo lepo pesem zvoncev.

Svet pod Krnom

Hinko Uršič

2000 m nad Kobaridom se dviga Krn. Od vseh strani ga vidimo kot mogočno goro. Simbol planinstva je v Posočju. Dežela, ki se pod njim razprostira, je Kobariško. S tem člankom bi rad opozoril na to deželico, ki je vredna podrobnejšega proučevanja.

To ozemlje je bilo že večkrat vključeno v raziskovanje slovenskih geografov. Zajeto je v obsežni Melikovi Sloveniji, v Ilešičevih Kmečkih naseljih na Primorskem, v Bohinčevem in Planinovem opisu primorske pokrajine v knjigi Slovensko Primorje v luči turizma, v razpravi Pliocenska Soča je profesor Melik prikazal problematiko vodovja tega ozemlja, in končno ne moremo prezreti starejšega prirodznanskega opisa Tolminskega po Rutarju. V srednjem toku Soče je izoblikovan tektonski jarek od Slapa pri Idriji preko Tolmina in Kobarida tja v breginjski kot med kobariškim Stolom, Mijo in Matajurjem na stiku alpskega in dinarskega gorstva. Zapadni del tega jarka od potoka Volarije navzgor zavzema Kobariško. V eni cd mnogih upravnih razdelitev je ta del obsegal občino Kobarid. Geografsko smiselna je bila njena obmejitve, saj je od naselij v soški dolini od Kobarida navzgor obsegala vas Trnovo do znamenitega podora Podkuntri, ki ga je opisal prof. Melik v razpravi Vitranc, Zelenci in Bovško, nato je obsegala vse razsežno flišno in morensko podkrnsko ozemlje okoli Drežnice, ozemlje podkrnskih planin, vasi Krn, Vrsno in Libušnje, nižje od Kobarida pa široke terase ob Soči z vasmimi na njihovem obrobju na levem bregu Soče, Ladra, Smast, Kamno in Selce, na desnem bregu pa Mlinsko in Idrsko z livškimi vasmimi in zaselki v širokem prevalu med Kukom in Matajurjem. Sem spadajo še vasi starijskega podolja ob Idriji, Svino, Sužid, Staro selo, krejskega podolja ob Nadiži, Robič, Kred, Potoki in Podbela ter naselja po prisojnem flišnem in morenskem svetu pod Stolom, Borjane, Stanovišče, Homec, Sedlo, vse do Breginja, pa še Logje in od italijanske meje od treh strani ograjeno Robidišče. Vsa naselja so s

cestami povezana s središčem deželice, še na Robidišče je v gradnji nova cesta. Razdalje od vseh smeri do Kobarida niso velike, od Breginja je 15 km in še do Robidišč 10 km, z Livka je 7 km, oziroma z Livških Raven 13 km, sicer pa je iz Trnovega 6 km, iz Krna 12 km in iz Selc 9 km. V vseh naseljih se poznajo v obliki in tipu hiš močni primorski vplivi, zlasti zaradi strnjnosti naselij, saj prevladuje v njih vrstna zazidava. Ločimo pa kobariško bolj alpsko in breginjško bolj primorsko domačijo. V bistvu je pokrajina predalpska. Relief je intenziven, poglobljenost glavnih dolin Soče in Nadiže izredna, poglobljenost stranskih pritokov graparska in koristasta, relativne višine med dolinami in naseljenimi vrhnimi pomoli, planotami in pobožji gora velike. Naselja se nahajajo v različnih nadmorskih višinah, najvišje naselje so Livške Ravne v višini 1043 m, Krn 840 m, Robidišče 672 m, Breginj 557 m, Drežnica 553 m, Trnovo 320 m in Kobarid 235 m. Vzponi na najvišja pobočja proti Krnu, ki je visok 2245 m, so nenavadno strma in razjedena, vključ temu pa je zaradi obilice skrilavcev in krednega fliša prostora za razsežne senožeti in bujne planinske pašnike. Med vododržnimi kameninami so vloženi apnenčasti skladi, ki tvorijo v pobožjih ostre prepadne robove kot npr. kakih 150 m debele plasti dachsteinskega apnenca v Stolovem pobočju, ki prekinjajo travnate vesine s strmimi odseki in ustvarjajo pogoje za snežne plazove. Takih delov pobočja je tudi drugod obilo in nosijo značilno ime Čela ali pa Kras, v Krasih; izrazita taka apniška gmota je Mija, visoka 1236 m, med suho dolino Predolino, ki je obvisela v višini med 500 in 600 m, ter dolino Nadiže, ki je kakih 200 m globlja; Nadiža obide Mijo v velikem okljuku in se prebija med Mijo in Matajurjem, ki je visok 1643 m, proti Furlaniji.

Tudi Matajur je zanimivo pogorje. Prebivalci v vaseh, ki izkoriščajo njegovo površino, pravijo, da bi ga bilo treba presekat in mu pobrati rudno bogastvo. Na Matajurjevem podnožju so namreč našli sledi živosrebrne rude. Na severno stran se je Tam na robu pod Žalostno goro, tako namreč imenujemo severno pobočje Matajurja, izoblikovalo zaradi mogočnega podora v Molidi in Deru Krejsko in Kobariško blato; zastajanje voda in občasne jezerske površine so se tod pogosto menjavale, kar pričajo ledinska imena na Jezeru, na Blatih. V triadnih apnencih Mije in Matajurja so številne vodne in suhe jame, npr. jama v Mo-

lidniku, Turjeva ali Kovačeva jama ob Nadiži; nastanek ozke doline Nadiže bo treba razlagati tudi s proučevanjem kraške korozije tega prostora. Po ozkih dolinah Nadiže in Predoline prodira topli zrak, ki se dviguje ob Stolovem pogorju. Za poletje so tu značilne kratke plohe s točo, nad Blati ob Idriji in Nadiži se rada zadržuje megla, od vzhoda pa zlasti pozimi udarja hladni zrak; svojskost tega podnebja je še zelo velika količina padavin pod Muzci in pod Stolom. Pozidane terase njiv naj zadrže prst, hkrati pa je v tem kakor tudi v kulturi kostonja viden primorski značaj Kota.

Razgrapanost ozemlja je dala povod za številne mejne premike v preteklosti (meja na Soči, pripadnost Livka Benečiji, ostra meja z Benečijo na Beli, pritoku Nadiže, ki je do leta 1814 odvajala naselja Breginj, Logje in Robidišče na beneško stran). Nenehni spori za pašnike in gozdove na Miji, pomanjkanje obdelovalne površine, ki je bila pri vseh naseljih izredno majhna, in delitev zemljišč je do najnovejše dobe ustvarjalo iz Kotarjev svojstvene pravdače. Ob prebiranju Rutarjeve Zgodovine Tolminskega nam vstaja podoba nekdanjega gospodarjenja. Značilna je bila živinoreja, zlasti ovčarstvo in kozarstvo za Kotarje, za vasi okoli kobariškega Blata, deloma še za drežniške vasi, vendar pa so se prav na tem ozemlju že pojavljala med izrazitimi ovčarsko kozarskimi vasmi naselja z bogato mlečno govedorejo. Obsežne planine so nastale na višjih delih gora pod prepadnimi pečmi in nad strmimi dolinskimi pobočji, kjer se je na drobirju in grušču starih melišč, plazin in tudi morenskih nanosov izoblikovala na zgornjem robu gozda travna površina; take so krnske planine in planine na Matajurju ter opuščene na Miji ter v Plazih za Breginjem. Gradnja cest ob koncu 19. stoletja je povzročila tudi na Kobariškem močno izsekavanje gozdov, toda do prve vojne se je prebivalstvo držalo starih oblik gospodarjenja; od teh se vztrajno drži še danes zlasti na širokih soških terasah kultura semenskega krompirja in fižola v stročju.

V prvi vojni je Kobariško ostalo skoraj nepoškodovano, saj je že v začetku vojne prišlo pod italijansko upravo. Ohranjena zastarelost v zunanjem videzu naselij je posledica premika fontne linije prek Kobarida na vrh Krna. Za dobo med obema vojnama sta pomembni izgradnja ozkotirne železnice iz Čedadada do Kobarida in navezanost na Furlanijo ob izkoriščanju gozdov breginjskega Kota, saj je od

Kobarida do Čedadada le 21 km. Z vključitvijo Kobariškega v slovensko svobodno ozemlje je bila meja potegnjena po stari avstrijsko-italijanski. Zaradi vojnih razmer v letu 1944 se je pod vplivom belogardizma in takoj po vojni ameriške zasedbe cone A izvedla diferenciacija prebivalstva in precejšnja odselitve. Uhanje preko meje se je nadaljevalo vse do ureditve maloobmejnega prometa. Obmejni prehodi so danes na mostu čez Nadižo Ponte Vittorio, za Breginjem, na Robidišču, na Polavi na Livku, najvažnejši pa je prehod pri Robiču. Sprostitev na meji je ugodno vplivala na ustalitev prebivalstva, hkrati pa je možno po gospodarski reformi kritičneje oceniti vse spremembe, ki so se izvršile v kratki dobi po osvoboditvi. V vseh vaseh opisanega ozemlja gori elektrika in so napeljeni vodovodi; omenil sem že, da so vasi dostopne po cestah tudi z motornimi vozili, kljub temu pa se praznjenje naselij nezadržno nadaljuje. Breginj je imel npr. po prvi vojni skoraj 800 prebivalcev, pod Italijo se jih je odselilo 86, po drugi vojni 110, v NOB jih je padlo 23, danes ima naselje 397 ljudi v 156 hišah, 23 hiš je pa praznih. V vasi ostajajo le žene, otroci in starci, moški so sezonski delavci, teh je bilo 91 v letu 1965. Utrujal bi, ako bi analiziral naselje za naseljem, podobna so si. Največ so sezonci zaposleni kot gradbeni in gozdni delavci, mladina se za stalno odseljuje, zlasti tudi ženska mladina, zato je moškemu, ki ostaja na vasi, že težko dobiti nevesto, ker žene nočejo nase prevzemati vsega težkega dela, ki pade nanje pri obdelovanju zemlje, spravilu sena, skrbi za živino in podobnih opravkih; celo v dolinski vasi Kamno smo našli dvajset za naše razmere trdnih domačij z neporočenimi gospodarji. Maloobmejni promet, nabava poljedelskih strojev, ugodna cena živine, modernizacija domov po vaseh bodo morda tako del prebivalstva zadržali na zemlji kakor tudi neprestano upadanje števila goveje živine. Marsikaj bi se dalo rešiti ob pretehtanem uvajanju modernih oblik gospodarjenja, ki bi bile izvedljive ob upoštevanju pokrajinskih značilnosti podprte z dovolj velikimi sredstvi. Tako pa se je le poskušalo in ne izpeljalo do konca, kot nam spričuje kobariško živinorejsko posestvo. Od leta 1960 je to posestvo prevzemalo zemljo na kobariškem Blatu in pričelo s proizvodnjo krme; najprej so si pridobili 20 ha, zgradili prvi hlev v Starem selu za 32 plemenskih krav, 1961 so prevzeli še 8 ha in zgradili hlev odprtega tipa za 45 krav cikaste

in 15 krav svetlorjave pasme, 1962 so pridobili še 19 ha zemlje, nabavili novih 20 krav ter prevzeli planino Božico na Stolu, 1963 je posestvo merilo 60 ha. Z izrazom pridobilo razumemo komasacijo zemljišč, kar pa ni povsem gladko potekalo. V načrtu je bil še odvzem košenice med Logjem in Breginjem za pašnik v izmeri 80 ha, kar se ni uresničilo, ker so začeli vračati zemljo bivšim lastnikom, ki so se med tem že drugod zaposlili. Poskus modernizirati govedorejo je zastal zaradi pomanjkanja sredstev in kadrov. Opisani postopek pa je spodnesel eksistenco poslednjim kmetom v Kobaridu. Kobarid je tako kot središče opisane pokrajine postal izrazito urbano naselje. Izgubil je opekarno in mizarski obrat, pridobil pa moderne obrate mlekarne Planika, ki zbira mleko iz vsega Zgornjega Posočja ob prepovedanem delovanju malih vaških mlekarn in sirarn, dobil je tovarno igel TIK, tovarno pletenin Angora in električni mlin. V te obrate se dnevno vozijo delavci iz okoliških vasi: v TIK 185, Planiko 55, Angoro 73 in to predvsem iz Idrskega ter Livka, iz Drežnice in od Smasti, iz Trnovega, iz vasi proti Breginju pa tja do Borjane, dnevno skupno 340. Istočasno z delavci se prevažajo v centralno šolo dnevno tudi otroci, skupno 140, iz oddaljenih vasi jih je 80 v dijaškem domu. K mestnemu videzu kraja pripomorejo tudi številni spomeniki, predvsem mogočna grobnica pri sv. Antonu, kjer so zbrali vse italijanske vojake padle v prvi vojni v Zgornjem Posočju; nato spomeniki znamenitih slovenskih mož skladatelja Volariča in pesnika Gregorčiča, vzdane plošče pesniku Pagliaruzziu in narodnemu buditelju Gabrščku.

Ob mrtvih in živih, ob spomenikih preteklosti in ob sedanjem delu raste Kobarid v eno od urbanskih naselij Zgornjega Posočja, ko se prebivalci zaposlujejo v industriji in pri nekmetiškem delu, ko se kmečka proizvodnja spreminja in se prazni vasi.

Literatura:

- Simon Rutar, Zgodovina Tolminskega
Anton Melik, Slovenija
Anton Melik, Pliocenska Soča, Geografski
Zbornik IV
Anton Melik, Vitranc, Zelenci in Bovško,
GZ VI
Anton Melik, Planine v Julijskih Alpah
V. Bohinec in F. Planina, Primorska pokrajina — Slovensko Primorje v luči turizma
Svetozar Ilešič, Kmečka naselja na Primorskem, Geografski Vestnik 1948-49
Ivan Gams, Snežni plazovi v Sloveniji, GZ III

Trnovski gozd

Janez Jeram

S tem opisom Trnovske planote prav gotovo ne bom povedal nič bistveno novega, saj so jo pred menoj opisali že številni pisci: geologi, gozdni inženirji, raziskovalci itd.

Moj opis tudi ni morda dovolj študijsko zasnovan, zato prosim strokovnjake, naj mojim morebitnim pomanjkljivostim oprostite. Namenil sem ga planincem in ljubiteljem narave nasploh, da jim bo služil kot napotilo in za boljše poznavanje tega področja naše dežele. Vire sem črpal iz raznih knjig, revij in brošur. Planoto pa sem tudi sam prehodil in prevozil ter se tako o marsičem prepričal na kraju samem in k opisu dodal.

Opomnim naj posebej na delo »Klavže nad Idrijo«, ki ga je napisal ing. Stanislav Mazi in izdal v Ljubljani l. 1955.

Nešteto planincev-transverzalistov srečam v sezoni v Idriji, ko se zanimajo za del transverzale od Idrije do Predmeje. Skoraj vsak bi se rad izognil naporni poti preko Vojskega, Trnovskega gozda in Golakov. Marsikateri se »znajde« ter tako izsili potrebne žige v postojankah na obrobju Trnovskega gozda, da s tem prihrani 7—8 ur hoje. Pomaga pa si še s tem, da se večji del poti prepelje z avtobusom. Razumljivo je, da je tisti, ki je prehodil transverzalo pot od Maribora, čez Pohorje, Savinjske in Kamniške planine ter Julijce, truden in naveličan vsega. Nobena zanimivost ga ne privlači več. Želi samo, da si čimprej oskrbi še preostale žige na kakršenkoli način ter se čimprej prebije do končnega cilja — morja.

Pravega namena transverzale pa ta popotnik ni izpolnil in tudi ne ve, mimo kolikih zanimivosti, ki bi mu nudile nepozabne užitke, je »drvel«. Predrag Pašič iz Beograda, prvi planinec, ki je prehodil slovensko planinsko transverzalo, ni mogel prehvaliti prirodnih lepote, ki jih nudijo naše gore na vsakem koraku. Posebnost pa je zanj Trnovski gozd. Imenuje ga pravcati naravni park.

Transverzalist bi si na svoji poti ne mogel ogledati vseh naravnih in drugih zanimivosti od Idrije do Predmeje zaradi razsežnosti. Zato bi rad nekoliko natančneje opisal to ozemlje.

Kmetija Zgavc na Vojskem

Pod nazivom Trnovski gozd ne mislim samo na tisti del gozda, vzhodno od vasi Trnovo, po kateri je gozd dobil ime, temveč ozemlje med Sočo, Idrijo in Vipavsko dolino, t. j. od Idrije do Trnovega in od Trebuše do Predmeje, z okoliškimi kraji, vasi in Vojskarsko planoto vred; saj je vse to neločljivi del Trnovskega gozda — polgorskega masiva, pomaknjenega izven Alp proti morju z najvišjim vrhom Mali Golak. Vasi v njem in na njegovem obrobju so nastale prav zaradi njega samega. Stoletja so prebivalci teh krajev živeli v glavnem od njega; dajal jim je zaslužek in življenje. Zadnja leta pa Trnovski gozd tem prebivalcem ne daje več dovolj kruha. Zaradi moderne tehnike in precejšnje izčrpanosti ne potrebuje več toliko delovne sile, kot jo je potreboval v preteklosti. Prebivalstvo se po osvoboditvi seli v dolino, kjer se zaposluje v industriji — tudi lesni, ki se je razširila v raznih krajih ob obrobju.

Že pred II. svetovno vojno so obstajali obrati lesne industrije na Colu in v Ajdovščini ter močna lesna obrt v Solkanu. Vsa ta industrija se je še razširila. Nastale so nove tovarne v Novi Gorici, Sp. Idriji in manjši obrati po drugih krajih, ker surovin zaradi bližine gozdnega bogastva Trnovskega gozda še ne

bo kmalu zmanjkalo. Klasično gozdarstvo pa je v zatonu. Gozdni delavec se poslužuje modernih strojev tudi v Trnovskem gozdu. Žičnice prepletajo cele predele; po lepo urejenih cestah pa vozijo tovornjaki namesto konjske vprege. Pobrskajmo nekoliko po zgodovini Trnovskega gozda. V dobi Rimljanov, ko je tekla cesta iz Ogleja (Aquileia) po Vipavski dolini, skozi Ajdovščino (Haidovium), preko Cola v Ljubljansko nižino, je Trnovski gozd segal še globoko v dolino ter se je del tega imenoval Pirov gozd. Kaže, da so Rimljani že takrat imeli organizirano gozdarsko službo s sedežem v Ajdovščini. Pri nekih gradbenih delih so namreč odkrili nagrobni spomenik z imenom Publia Publicija Urša, ki je bil »magister silvae«. Toda od tu dalje, do leta 1001, ko je cesar Oton III odstopil oglejskemu patriarhu vse ozemlje med Sočo in Vipavo, t. j. Trnovski gozd, ki ga tu opisujem, ni podatkov. V starih arhivih pa se omenja, da je bila že leta 1533 urejena uprava nad Trnovskim gozdom. Tisti čas je Trnovski gozd še vedno segal do Panovca pri Gorici. V letu 1540 pa je velikanski požar uničil del tega gozda in ga zmanjšal na današnjo površino. Po tem dogodku pa so si sledili številni vrhovni gozdni mojstri (Obersforstmaister). Vsi pa so imeli

težave s prebivalci vasi na pobočjih Vipavske doline ter z goriškim plemstvom. Nekega Torrassarija so v letu 1656 goriški plemiči ubili, ker je skušal zlorabe omejiti. Kataster, ki ga je ustanovil deželni svetnik Marelli, je leta 1785 izdal ukaz o državni lastnini in po tem ukazu so postali erar gozdovi visoke Trnovske planote in do koder so segali idrijski in vipavski.

Ko je okrog leta 1490 prišel v te kraje, kjer stoji danes Idrija, prvi naseljenec, je bila še vsa idrijska dolina zaraščena z gozdovi. Ta prvi naseljenec je pričel krčiti gozd ter pripravljati ledino za njive, ki bi mu poleg obrti dajale osnovo za življenje. Bil je namreč obrtnik — škafar, zato je potreboval za svojo obrt les. Toda s to obrtjo gozdu ni prizadejal nikakršne škode. Ko pa je usahnil srebrni studenec, ki ga je bil obrtnik odkril, je bilo treba seči po drugih sredstvih za pridobivanje živega srebra. Les je igral važno vlogo, ne samo kot jamski les za opornike, temveč kot gorivo za pridobivanje živega srebra iz rude, ki so jo žgali v kopah. Za to so potrebovali ogromno lesa in to še stoletja potem, ko so postopek pridobivanja že zelo izboljšali. Gozd je bil pri roki, zato z izkoriščanjem niso imeli posebnih težav. Zanimivo pa je, da je kljub ogromni porabi lesa v preteklosti, še danes gozdna meja tik pri zadnjih hišah Idrije.

Z nastankom rudnika živega srebra je v Idriji nastajal poleg rudarja še drug tip idrijskega naseljenca — gozdni delavec. Od teh so nastajale vasi in naselja Čekovnik, Bela, Mrzla Rupa in Vojsko. Vsi naseljenci so si na gozdnih jasad postavili domove ter tako postali gozdni delavci. Bili so enakovrni z rudarji in oproščeni vojaške službe. Uprava rudnika se je že spočetka zavedala važnosti bližnjih gozdov, tako da so bili za rudniške potrebe najprej leta 1533 proglašeni za državno last vsi gozdovi na levem obrežju reke Idrijce. Ob odkritju živega srebra so bili namreč gozdovi na področju Trnovske planote last štirih gospostev: tolminskih grofov, vipavske graščine, svetokriškega in goriškega gospostva oz. poznejšega gozdnega urada v Gorici. Leta 1609 so bili za idrijski rudnik rezervirani gozdovi v lasti svetokriškega gospostva, ki je bilo z rudnikom zaradi izkoriščanja gozdov v stalnih prepirih, dokler jih ni rudnik 23. oktobra 1753 kupil za 5000 zlatnikov.

Dokončno so razmejili Trnovski gozd leta 1856 v skupni izmeri ca. 16 000 ha. Odločeno pa je bilo, da odstopi gozdni urad v Gorici rudniku

še nadaljne parcele trnovskega gozda, če bi se pokazala potreba. Ker je bilo rudniku mnogo na dobrem stanju gozdov, jim je že od vsega začetka posvečal enako skrb kot jami. V začetku je bil upravnik rudnika hkrati tudi gozdni upravnik. Že leta 1538 pa je med rudniškimi nameščenci tudi gozdni upravnik. Leta 1627 pa so bili nameščeni prvi gozdni čuvaji. Na tri rudarje je prišel en gozdni delavec. Ves čas, dokler je gozd dajal les samo rudniku, je uprava skrbela, da se ni izkoriščal na golo, temveč prebiralno ali z oplodnimi sečnjami. Kakor je rudnik sledil tehničnemu napredku, tako tudi gozdarji niso zastajali za njim. Grablje v Idriji in klavže zunaj v gozdovih so stavbni spomeniki, kakršnih gozdarstvo zlepa nima. Klavže so dolinske zapornice, ki so zajezile v gornjih tokovih vodo, da je nosila les v Idrijo, kjer so ga ustavljale grablje. Nekatere teh klavž so še ohranjene na gornjem toku Belce in Idrijce v dolini Bele.

Najbolj nesmotrno pa je bilo izkoriščanje gozdov po osvoboditvi, ko so nastale velike jase, ki se kljub prizadevanju ne dajo tako naglo pogozditi zaradi izredno ostre klime in dolgotrajne zime. Nad celotnim Trnovskim gozdom gospodarji sedaj Soško gozdno gospodarstvo s svojimi obrati v Idriji, Črnem vrhu in v Trnovem, ki se zelo prizadevajo pri izgradnji gozdnih cest ter tudi drugih izboljšav pri izkoriščanju gozda. Kljub temu pa še vedno lahko srečamo v Trnovskem gozdu kolono bosanskih konjičev, ki tovari drva iz globokih vrtač.

Čeprav je Trnovski gozd na relativno visoki planoti, je lahko dostopen s kakršnimikoli prometnimi sredstvi. Od vseh strani držijo vanj ceste. Te se nekako končajo v vasi Lokve, ki je razen zaselka Lazne pomaknjena najbolj v sredino Trnovskega gozda. Najnaštejmem nekaj važnejših cest. Iz Idrije pelje cesta na Vojskarsko planoto, nekaj km pred vasjo Vojsko pa se odcepi cesta, ki pelje skozi Razore, Mrzlo Rupo, Hudo polje, pod Škrbino (1035 m), prvim večjim vrhom, ki ga srečamo na tej poti. Ime je verjetno dobil po ostrih škrbastih skalah. Dalje drži cesta čez prelaz pod Golaki, kjer se prevali v dolino med vasma Lokve in Predmeja, ki loči vrhove Trnovske planote na dva dela. Iz Solkana pri Gorici pelje druga, danes važnejša cesta čez Preval pod Skalnico (Sv. Goro), mimo slikovitih naselij, skozi vas Trnovo, zadnjo vas južnoprimorskega tipa, ki leži prav na robu

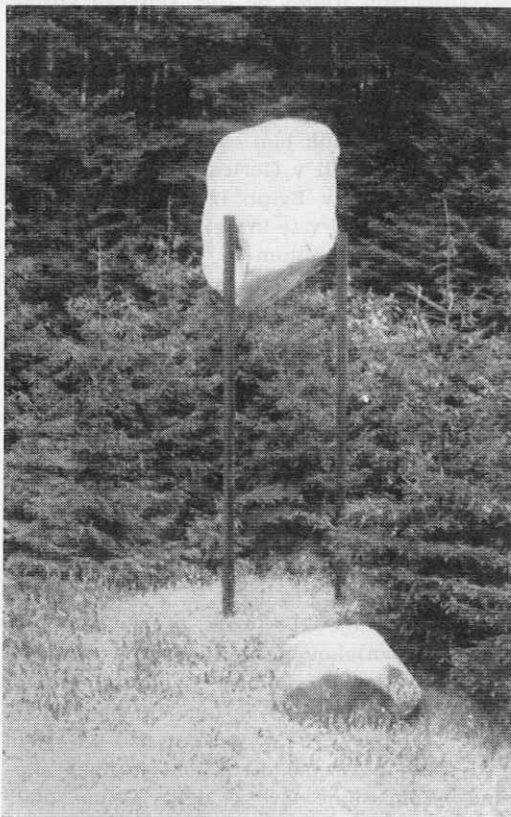
gozda. Iz Trebuše pelje cesta med previsnimi prepadi čez Kobilico v Čepovan. Iz železniške postaje Most na Soči pelje cesta med strmimi senožeti skozi Vrata pri Čepovanu, od tod dalje ena cesta strmo do vasi Lokve, druga pa skozi suho dolino Puštala, ki loči Banjško planoto od Trnovske. Iz Ajdovščine pa drži boljša cesta do Predmeje in dalje proti Lokvam, iz Cola nad Ajdovščino pa preko Otlice zopet do Predmeje, iz Črnega vrha skozi Zadlog ter dalje pod Golaki, kjer se združi s cesto iz Mrzle rupe. Vse te ceste, kot sem že prej omenil, tečejo v turistično razvijajočo se vas Lokve z zelo ostrim podnebjem in dolgo zimo. Trnovski gozd križa še več cest, ki se končajo v gozdu ali povezujejo med sabo. Nekatere ceste so še v gradnji, predvsem zaradi izkoriščanja gozdov. Prva cesta na Trnovsko planoto je bila zgrajena že leta 1756. To je cesta Kromberk — Ravnica — Trnovo — Nemci — Lokve. Več cest je bilo napravljanih med I. svetovno vojno, kajti Trnovski gozd je bil neposredno zaledje soške fronte.

Za planince te ceste ne pridejo v poštev zaradi razsežnosti, vendar jih mora ponekod uporabljati. Še pred petdesetimi leti je veljal Trnovski gozd kot neprehoden. Tak je še danes zunaj cest in planinske transverzale za vse, ki Trnovskega gozda ne poznajo.

Trnovska planota bi bila, če bi jo izsekali, podobna krasu; razlika je le v nadmorski višini in klimi. Deli jo visoki hrbet vrhov, ki se začne med Čepovanom in Trebušo na severozapadu, se dviga do najvišjega vrha Mali Golak ter nadaljuje preko Javornika nad Črnim vrhom, Streliškim vrhom in se konča med Hrušico in Podkrajem. Ta hrbet vrhov deli Trnovski gozd tudi gospodarsko, kajti tu tečejo meje nekdanjih gozdnih uprav in tudi današnjih obratov. Še bolj pa deli klimatske razmere; po njegovem grebenu poteka razvodnica med Idrijco in Vipavo. Na južni strani teh vrhov je planota izpostavljena južnim, na severno pa mrzlim severnim vetrovom, zato so na tem območju ostre in nagle atmosferske in klimatske spremembe. Trnovska planota beleži letno okrog 90 deževnih dni, na severovzhodni strani več, na jugovzhodni manj. Neredki so namreč dnevi, ko na sevrovzhodni strani sneži, na jugozahodni pa je prijeten sončen dan. Isto je v poletnem času; oblačni in deževni dan v idrijski kotlini, onstran Golakov pa jasno nebo. Prav posebno je vidna ta meja na prelazu med Črnim vrhom nad Idrijo in Colom. Na prelazu je meter in še več

snega, v dva km oddaljenem Colu pa popolnoma kopno. Kraj Krekovše na nadmorski višini 674 in zračni razdalji 6,5 km od Idrije proti zahodu spada med padavinsko najbogatejše kraje v Sloveniji. Po letu 1879, ko je bila tam postavljena merna postaja, so za 18 let beležili povprečno 142 padavinskih dni in 2948 mm padavin, od tega na leto 28 snežnih dni. Namerjene so bile celo letne količine 3299 mm, nikoli pa manj kot 2000 mm. Vode torej dovolj, kljub temu pa je na celi Trnovski planoti en sam studenček, še ta pa se po nekaj metrih zgubi v travnato rušo. Vse vasi na Trnovski planoti imajo za svoje potrebe vodnjake s kapnico. Medtem ko na površju ni vode, pa je je pod površjem ogromne količine; o tem pričajo številni močni izviri na vsem obrobju Trnovske planote, predvsem v nižini. Najmočnejši je izvir Hublja nad Ajdovščino, dalje izvir Belce pod Hudim poljem, izvir Idrije pod Mrzlo rupo, izvir Trebuše, izvir Lijaka v spodnji vipavski dolini ter izvir pri Čepovanu, ki pa kmalu ponikne. Dolina

Spomenik na Hudem polju (v spomin bolnice »Paula«)

Puštala pa je popolnoma suha. Ta dolina, 20 km dolga in 1 do 2 km široka, ki je 300 do 400 metrov globoko vrezana med Banjško in Trnovsko planoto, je po mnenju strokovnjakov bila nekoč rečna struga. Vsi drugi izviri pa nadaljujejo pot proti morju. Najdaljši tok imata Belca in Idrijca, ki tečeta po slikoviti dolini Bele in se v njej združita; v Idriji pa se Idrijci pridruži še Nikava.

Da je pod površjem zaloga vode, pričajo prav ti izviri, ki so tudi ob sušnih dneh močni; le izviri na jugozapadu, t. j. v Sp. Vipavski dolini, ob sušnih dneh skoro usahnejo. Ob hudih nalivih pa izredno močno narastejo; tak primer je Lijak, kjer so po osvoboditvi mladinske delovne brigade regulirale strugo do reke Vipave. Ta izvir je dobil ime po kraju, kjer izvira; podoben je lijaku. Da ti izviri prej usahnejo, je razumljivo, saj izvirajo izpod gola lega pobočja Kuclja in Čavna. Vodne rezerve so verjetno pod površjem v zmrznjenem stanju, zato ostanejo dalj časa tam, kjer površino pokriva gozd. V Trnovskem gozdu so namreč številne ledene jame in kotanje, iz katerih piha vse leto mrzel zrak. Te ledene jame, posebnost Trnovskega gozda, podobne poveznjenemu lijaku, so bile velikega gospodarskega pomena, ko še niso znali izdelovati umetnega ledu. Najpomembnejša ledena jama je Paradana v bližini ceste Mrzla rupa — Lokve, v katero drže v kamen izklesane stopnice. Iz teh ledenih jam so po letu 1860 črpali led ter ga tovorili v Gorico, Trst, Dunaj, Budapest ter celo v Egipt. Iz teh ledenic so v letu 1867 spravili v te kraje 16 000 stotov ledu. Ta trgovina z Egiptom se je nadaljevala do leta 1890. Led so v teh jamah izsekovali na kose ter ga na hrbtih nosili do poti, od tod pa tovorili z živino do Trsta. Črpanje ledu je bilo velikega pomena, ker je bilo pri tem delu zaposlenih tudi mnogo domačinov. Okrog leta 1885 je po nekaterih podatkih razvidno, da je stot ledu iz Trnovskega gozda stal 15 italijanskih lir, kar je bilo za takratne čase velika vrednost. Isti podatki navajajo, da je led iz trnovskih ledenic mnogo trajnejši in težji od navadnega ledu, za 10 do 15 %, in da se stopi določen kos ledu iz teh jam 30 do 36 minut kasneje od navadnega ledu. Po mnenju strokovnjakov je tako zaradi močnega pritiska v jamah. Led se v teh jamah čez leto le malo stopi, ker iz teh jam piha mrzel zrak. Verjetno je, da so te jame pod površjem med seboj povezane. Leta 1924 je neka skupina »Comissione Grotte dell' Alpina delle

Giulie« raziskala 31 teh jam, med katerimi je bila najbolj globoka 120 m. Kaj se skriva pod rušo Trnovske planote, je še neznano, vendar mora biti zanimiv tudi podzemski svet Trnovske planote. Še zanimivejša je inverzija v Smrekovi dragi ali, kot ji pravijo domačini »Narobe svet«, ob cesti Mrzla rupa — Lokve. To je okrogla preko 260 m globoka in okrog 1600 m široka dolina — globača. Na dnu doline je golo kamenje, nekoliko višje ruševje, v bočju smrečje, zgoraj pa bukov gozd; na dnu doline pa piha zelo mrzel zrak, kar je verjetno vzrok povezanosti s podzemskimi ledenimi jamami in kar povzroča prej omenjeno razporeditev vegetacije, verjetno edinstveno na svetu. Res pravi »narobe svet«. To zanimivost so prvi opazili neki dunajski botaniki. Zanimivost zase je bila tudi 46 m visoka in skoro 6 m debela smreka v bližini vasi Nemci, ki pa so jo med obema vojnama posekali.

Lepotam Trnovskega gozda je že v davni preteklosti pel slavospeve Anglež Walter Poppe, ki je okoli leta 1660 obiskal Idrijo. Poroča z leta 1665, da zlepa še ni videl tako gostih in lepih gozdov. Posebej omenja njegove izredne višine, debeline in polnolesnost jelke, hrasta in breze. Tudi Valvasor že leta 1689 opisuje lepote tega gozda. Danes je nekoliko drugače; sekira, žaga in drugi moderni stroji so opravili svoje, vendar gozd še ni izgubil na svoji lepoti. Zanimiva, v gornjem delu divja, več kot 20 km dolga je dolina Bele, ki se globoko zajeda v Trnovski gozd. V Podroteji se odcepi cesta, ki pelje v to divjo sotesko do izvira Idrije in Belce. Le dober km od odcepa je do idiličnega Divjega jezera. To malo jezerce je s površino okrog 1000 m² ter globoko do 16 m, skrito med prepadne stene ter košate bukve. Vode pritekajo vanj po podzemskih rovih s črnovrške planote. Ob nalivih se nad gladino jezera dviga voda, kot bi vrela. To povzroča močan pritisk vode, ki kljub veliki globini dviga vodo nad gladino jezera.

Nekoliko dalje je v skalo ob cesti vdolana skromna marmornata plošča, ki pove, da je bil tu smrtno ranjen Janko Premrl-Vojko, primorski junak. Po nekaj km se dolina razširi, pojavijo se skromne njive in travniki ter nekaj raztresenih kmetij, to je naselje Bela. Tu se odcepi v Kramarščico pod Mrzlo Rupo. Tu smo pri Klavžah, kjer naletimo na »klavže« — dolinske pregrade, ki so v preteklosti služile za zajezitev vode. Ko so te pregrade odprli, je voda odnašala ogromne količine lesa, ki so ga prej po »ridah« spuščali v strugo Belce in

Kmetija pod Javornikom (Črni vrh)

Idrijce. Grablje v Idriji pa so ta les prestrezale. Bolj ali manj so tu ohranjene še tri pregrade. Dalje ni poti, temveč samo ozka steza, ki drži do nekdanje partizanske bolnice »Pavle«, barak ni več. V spomin nanje pa stoji ob cesti na Hudem polju simbolični spomenik. Cesta pelje na Krekovše, kjer je majhno gozdarsko naselje. Tudi tu je spominska plošča in kamnita miza, ki spominjata na grozodejstva nemških okupatorjev, ki so tu mučili in umorili več mladih aktivistk.

Trnovski gozd je bil že od nekdaj vaba za divje lovce, ker jim je nudil obilo užitka in plena; saj je bilo v samotah, med gostim grmovjem ali v skalovju Kozjih sten, Putrha in Poldanovca prav lahko uiti lovskim čuvajem. Divji lovci so bili fantje in možje obrobnihi vasi Trnovskega gozda. Že v času avstroogrške monarhije so jih žandarji preganjali. I. svetovna vojna je ta lov prekinila, avstrijsko vojaštvo pa je divjad še bolj redčilo, tako da je ostal le tu in tam kak gams ter zelo malo srnjadi. Italijanska »Monografia dell' altipiano di Tarnova«, ki je izšla po prvi vojni, pravi: V preteklosti je bilo v Trnovskem gozdu veliko divjadi, sedaj pa obstaja le še nekaj kosov. Pred 150 leti je bil jelen zelo pogost, sedaj pa je popolnoma izginil, gams je zastopan v

zelo majhnem številu, kakih 10 kosov, prav tako srnjad. Volkov in medvedov, ki so prihajali iz javorniških gozdov, ni več. Zadnji medved je bil ustreljen 1888. Alpski orel je bil ustreljen pred 30 leti. Številne so veverice, polhi, lisice in jazbeci. Tako pravi navedeni opis.

Po prvi svetovni vojni se je divji lov nadaljeval. Brezposelnost, ki je nastopila, je prisilila marsikaterega družinskega očeta, da je posegel po tem nezakonitem dejanju. Tako je laže preživel družino; tudi fantom nekaj lir izkupička za prodano divjad ni škodilo. Čeprav je bilo pod Italijo v teh krajih strogo prepovedano nošenje orožja, si ga lahko dobil skoraj v vsaki hiši. Padlo je mnogo divjadi, več od divjih kot od pravih lovcev. Lovci domačini, ki pa so bili zelo redki, so pred tem dejanjem zatisnili oko, saj so tudi sami večkrat posegli po nedovoljenem plenu. Kdor tega ni storil, ni imel več zaupanja pri tovariših. Lov je bil namreč privilegij priseljencev iz notranjosti Italije, ki so imeli lov v zakupu. Tako se torej divjad ni mogla razmnožiti. Med NOB je bila v Trnovskem gozdu partizanu največkrat edina hrana uplenjena divjad. Lovske družine, ki so po osvoboditvi prevzele upravljanje lova, so posvečale veliko skrb

zvreji divjadi. Svojo nalogo so opravile odlično; divjad se je zopet razmnožila. Divji lov se je nadaljeval tudi po osvoboditvi; marsikateri preživelci divji lovec ni mogel opustiti te navade. Tako je prišlo celo do obračuna med divjimi in zakonitimi lovci, vendar brez hujših posledic.

Kako je danes z divjadjo v Trnovskem gozdu? Najbolj se je razmnožil gams. Po vseh zanj primernih krajih od doline Zale, Bele, Trebuše ter še zunaj teh meja se množijo črede teh lepih živali. Pred nekaj leti je bil uplenjen velik jelen v bližini Čepovana, zadnje čase pa so opazili lovci v Trnovskem gozdu že celo družino jelenov. Tudi medved je dobil domovinsko pravico, saj je zastopan že z nekaj kosi. Volk je le prehodni gost in to zelo redek, kakor tudi divji prašiči. Številna je srnjad ter jazbeci. Razne elementarne nezgode pa ovirajo večje razmnoževanje, predvsem močne poledice, ki so zelo pogoste, visok sneg, plazovi in drugo. Zastopan je gozdni jereb, kanja in kragulj. Tako poživlja Trnovski gozd tudi vedno številnejša divjad.

Trnovski gozd je bil v I. svetovni vojni neposredno zaledje soške fronte. Daljnometni italijanski topovi so bruhali svoje izstrelke tudi v sam gozd na zapadni strani. Na sosednji Banjški planoti so se vrstile bitka za bitko. Zapadno pobočje s Škabrijelom je bilo stalno pod udarci sovražnega orožja. Porušene vasi so bile v glavnem obnovljene; le tu in tam so še danes vidne razvaline iz I. svetovne vojne. Jarki in bunkerji, ki jih je napravilo avstroogrsko vojaštvo, pa so še vidni na nerodovitnem svetu, v glavnem pa je te zadnje žalostne spomenike že preraslo trnje in grmovje. Skozi Trnovski gozd pa je v tem času tekkel živahen promet; vojska je prihajala in se vračala s fronte. Orožje, strelivo in druge vojaške potrebščine so po cestah prevažali vozovi in avtomobili, zgrajena pa je bila tudi prava ozkotirna železnica. Neštete žičnice so prepredale gozd do same fronte; še danes so ponekod vidni preseki. Tudi sledovi raznih vojnih objektov so ponekod še ostali. V bližini vasi Lokve je dolina, kjer se je zadrževal general Borojevič, komandant soške fronte. Posebna težava za številno vojsko pa je bila voda, ki so jo vozili iz oddaljene Ajdovščine. Tako je Trnovski gozd prvič v zgodovini služil v vojne namene. Prvič, toda ne zadnjič. Italija je raztegnila svoje meje ter zasedla vso Primorsko, s tem tudi Trnovsko planoto, ki naj bi bila v primeru vojne z Jugoslavijo

zopet neposredno zaledje. Tokrat za italijansko vojsko. V samem gozdu ni bilo vojaških objektov, pač pa so na vseh prehodih na vzhodnem obrobju Trnovskega gozda zrasli številni betonski bunkerji s pravimi podzemskimi dvoranami. Ob napadu na Jugoslavijo leta 1941 pa ti bunkerji niso ničemur služili. Številni spomeniki, ruševine požganih poslopij, katerih prebivalci niso preživelci zadnje vojne vihre, pričajo, da je bila II. svetovna vojna za te kraje še krutejša. Niso bile še zaceljene rane I. svetovne vojne, že so se vasi na Trnovski planoti zopet rušile. Če jih ni porušila bomba, pa jih je okupator požgal. Ne bi navajal na tem mestu podrobneje vsega dogajanja v teh krajih, ker je to že večkrat opisano. Prav na Trnovski in Vojskarski planoti se je začela prva večja partizanska aktivnost. Okrog Trnovskega gozda je pričel partizanske akcije Janko Premrl-Vojko in bil prav tu, v dolini Bele, pri napadu na italijansko vojaško kolono, smrtno ranjen. Spominska plošča ter obnovljena koča na Brinovem griču nad Belo sta živ spomin na kraj in čas, ko je dne 26. 2. 1943 umrl ta primorski junak.

Vsak primorski in večina gorenjskih partizanov pozna Trnovski gozd. Vsak ga je nešteto krat prehodil. Tu so tekle partizanske poti iz Gorenjske, preko Cerkna in Trebuše na Vipavsko. Vojsko, Čepovan, Lokve, Predmeja so kraji, ki so nešteto krat zapisani v partizanskih spominih. Leta 1944 je v najhujših bojih vozil celo avtobus iz Cerkna, čez Trnovsko planoto do Predmeje. To je verjetno edinstveno v partizanskem bojevanju. Večkrat je bil Trnovski gozd zatočišče partizanov ob večjih sovražnih vpadih na to ozemlje. Že ob razpadu znane goriške fronte se je vodstvo OF in partizanskih enot umaknilo prav v Trnovski gozd. Zadnja ofenziva na IX. korpus pa je, razen v Cerkljanski dolini, najsiloviteje divjala prav v Trnovskem gozdu in na njegovem obrobju ter se zaključila s krvavimi boji na Vojskarski planoti. Grobišče na Vojšičici spominja na zadnjo največjo bitko enot IX. korpusa, aprila 1945. Tudi največja tiskarna »Slovenija« (še danes ohranjena) je dobila svoj prostor v odročnih strminah pod Vojskarsko planoto. Mnogo zgodb o bojih v Trnovskem gozdu je zapisanih, še več pa jih bo, žal, šlo v pozabo. Nihče ne bo opisal muk tisočernih prehojenih kilometrov partizanov skozi Trnovski gozd, nihče ne bo natanko vedel koliko je bilo človeških žrtev. Težko je

prešteti, koliko poslopij je bilo požganih in porušenih. Na vseh spomenikih padlim je poleg imen znanih tudi napis »neznani borec«. Prav gotovo je še danes pod rušo Trnovskega gozda še mnogo partizanov, katerih imena so neznana in nikjer zapisana.

Planinska transverzala, katere namen je bil prikazati tudi ta košček Primorske, popelje planinca prav v sredino Trnovskega gozda, v košček pravega planinskega sveta, na najvišji vrh Trnovske planote, Mali Golak. Dolga je pot iz Idrije, mimo planinske kočice na Hlevišu in čez Vojsko. Tudi tu je pred leti zrastel iz kmečke hiše planinski dom »Rudar«. Pomudimo se tukaj in obiščimo nekatere koticke Vojskarske planote. Pojdimo po idilični dolinici, mimo značilnih kmečkih hiš, na Ogalce, kjer bo znani aktivist Peter Kogej povedal marsikatero zanimivo zgodbo iz NOB, prijetno zabeljeno s šaljivimi pripombami. V strminah pod Ogalcami je še ohranjena partizanska tiskarna »Slovenija«; do tja drži sedaj lepa pot, med NOB pa je bila komaj dostopna. Sovražnik je ni nikoli našel. Dalje gre pot na Vojsico, prijazno dolinico, obdano z zelenim gozdom kjer je partizansko grobišče 305 padlih partizanov, naprej mimo kmeta Žgavca, ene najstarejših hiš na Vojskem, ki je začuda ostala neporušena, čeravno je prav tu divjala aprila 1945 zadnja najhujša borba enot IX. korpusa, in dalje. Od tu je na Hudournik le še km poti.

Na poti iz Vojskarske planote je le še naselje Mrzla rupa, prelaz med Trebuško dolino in dolino Bele, preko katerega so Napoleonovi vojaki prišli v Idrijo. Tu so še vidni ostanki nekih utrdb iz kdove katerih časov. Na zadnji košenici Hudo polje je spomenik partizanske bolnice »Pavla«. Tu se začne pravi gozd, kjer srečaš le še skupino gozdnih delavcev ali samotnega lovca. Transverzala se vije mimo vrtač in globač, mimo stoletnih smrek in bukev tja v »Govce«, kot imenujejo domačini vrhove na Trnovski planoti.

Pravo presenečenje za planinca, ko se povzpne na Mali Golak (1496 m) — ime je verjetno dobil po popolnoma golem vrhu, ki se dviga iznad gozda, — so lepe planike in druga alpska flora. Poleg njega je Veliki Golak (1481 m). Tu se odpre razgled na pretežni del Trnovske planote. Pred nami je Poldanovec (1303 m) s prepadno steno, po kateri je dobil ime. Ko senca zakrije steno, je natančno poldne. Še bliže je Zeleni rob (1334 m), Bukovec (1443 m), Bukov vrh (1315 m) in drugi

manjši vrhovi, ki sestavljajo greben severo-zahodno od Golakov in delijo Trnovsko planoto na dva dela. Tu je še treba omeniti nekdanjo steklaro v Majski dragi pod temi vrhovi. Še sedaj je tu mogoče najti ostanke stekla. Steklarna je delala od leta 1771 do 1830. Proizvajali so predvsem steklenice iz temnega stekla, ki so jih preko Trsta izvažali v Španijo. Vzhodno od Golakov se nadaljuje greben nekoliko manjših vrhov: Špičasti vrh (1127 m), Križna gora (1010 m), že onstran Črnega vrha Javornik (1249 m) in Streliški vrh, s katerega je baje gledal langobardski kralj Alboin nižine pod sabo.

Onstran doline nad Predmejo in Lokvami sestavljajo greben Čavna vrhovi: Mrzovec (1408 m), Veliki Črvenjak (1138 m), Magnovec (1288 m), Veliki Modrasovec (1331 m), Mali Modrasovec (1305 m), Selovec (1264 m), Veliki rob (1237 m) ter goli Kucelj (1239 m). Ti vrhovi zakrivajo pogled na Gorico. Pogled pa seže do Julijcev s Triglavom, na zapadu do Furlanije z Vidmom in Dolomiti v ozadju, na jugu v Vipavsko dolino, na Kras in do Jadranskega morja s Trstom, na jugovzhodu do Nanosa in Snežnika. Z daljnogledom je konec junija lahko opaziti v Vipavski dolini zoreče, a na Vojskem istočasno cvetoče češnje. Vas Lokve, na južni strani prej omenjenega grebena, ima še vedno ostro in mrzlo podnebje. Hiše so še vedno nekoliko alpskega tipa. V vasi je lep hotel, kjer ob vsakem letnem času parkirajo številni avtomobili, predvsem iz sosednje Italije. Na Lokvah so namreč tudi lepa smučišča. Le dobrih 8 km od vasi Lokve, že zunaj gozda, je vas Trnovo z južnoprimorsko klimo, južnim rastlinstvom in s poslopji južnoprimorskega tipa, s položnimi strehami, obloženi s kamni. Tu že piha kraška burja, ki sicer nima pravega imena, saj se prav v tem kraju rodi. V Mačjem kotu ima namreč mlade ta nadloga sončne Goriške. Razgled se odpre na goriško ravan, drevja je vedno manj, gozd se konča z borovci in nizkim grmičevjem.

Na južnem pobočju, tik pod Golaki, je Izto-kova planinska kočica; od tu je le še nekaj nad uro hoda do Predmeje. Tu je spomenik Josipu Reslu, gozdnemu inženirju in izumitelju ladijskega vijaka ter graditelju ceste v Trnovski gozd. Transverzala pripelje še do Bavčerjeve kočice na Čavnu, od koder je le dobre pol ure hoda do Kucelja s pestro planinsko floro, celo s planikami. Pod njim so zadnje vasi Vipavske doline, položene v strmo in skoraj golo skalnato pobočje.

Po Otliški dolini, pod Sinjim vrhom, zapustimo zadnje obrobje Trnovske planote. Poslovimo se od skromnih gorjanov, graditeljev cest med obema vojnama, prebivalcev teh raztresenih vasi. »Gorjan« je ime, ki je včasih zaničljivo zvenelo v ustih meščanov. Danes pa so tudi oni sestavni del Ajdovščine, nje-nega utripa in življenja, saj se vsak dan vozijo tja na delo, saj doma ni zaslužka, borna zemlja pa ne daje dovolj pridelka.

Pod Ladrskim vrhom

Ivan Šavli

Od Kobarida do Ladri
je ravno polje...

Ob levem bregu Soče, ob potoku Rečica in ob vznožju Ladrskega vrha se razvršča prijazno selišče. Levo in desno ob cesti, tesno pod sončnimi goricami so razmetane domačije in gospodarska poslopja. Med hišami so vrtovi, travniki, sadno drevje in zelenje. Ob zidovih zidna trta amerikanka. Vsakdo, ki obiše ta kraj, se z zadovoljstvom ozira po lepi okolici. Iz vasi pelje pot na goro Krn, Ladrski vrh, v vas Drežnico in dalje v razne smeri. Številni izletniki romajo s svojimi vozili skozi vas, na Vrsno, da si ogledajo odkupljeni rojstni dom in muzej pesnika Simona Gregorčiča. Prava umetnina je tudi njegov nagrobni spomenik na pokopališču pri Sv. Lovrencu, izdelan v Parizu leta 1907.

Naselje pod Ladrskim vrhom ni več samotna podeželska vas kot nekdanj: redni potniški promet teče skozi vas, iz leta v leto se uveljavlja in postaja prava izletniška točka. Pot na Ladrski vrh se odcepi od glavne ceste sredi vasi pri vaškem koritu. Kmalu nad vasjo, nad zelenimi goricami, krene iz gozdne vasi. Prav lepo se je sprehajati po stezi preko Krasa in se ozirati v dolino preko Soče, na Livški Kuk, Livek in obmejni Matajur. Pot te pripelje v Krnico, na Odpočivalo, od koder je lep razgled na Kobariški Stol in Kot ter dalje v hribe

Beneške Slovenije in na Kaninsko pogorje. V starih časih, ko so še seno nosili v dolino, so tu prvič počivali, od tega ime Odpočivalo. Sedaj nadomešča nosače žica vzpenjača. Tu te objame že višinski svet in gorski zrak ti puhti v obraz. Prav prijazna je hoja po zeleni in mehki travi, skozi dehteče poljane cvetic. Prav lep je sprehod na širokopleči Ladrski vrh (Ladrski Kuk). Na južni strani je poraščen s košenicami, pod njimi so vrtoglavi prepadi, proti severu je zaščiten z gozdovi, na zapadni strani se dvigajo strme pečine.

Zraven Ladrskega vrha se vzdiguje brdo Ozben, ki je zgodovinskega pomena iz narodno osvobodilne vojne. Na njem so imeli italijanski prostovoljci, fašisti, svojo postojanko. Ti divjaki so bili dobro znani med našim ljudstvom že iz leta 1922. Za njihova nelepa dejanja so vedeli tudi partizani, ki so imeli svoje taborišče v gozdu med planino Štefa in Velikim vrhom na Morizni. Zaslužni borec NOB, sedaj polkovnik Slavko Konavec-Vanja, nam pripoveduje, da so fašisti imeli na Ozbenu protiletalsko postojanko. Oboroženi so bili z 12 puškami in protiletalskim mitraljezom. Imeli so tudi dresiranega psa volčjaka. Postojanka je imela telefonsko zvezo s Kobaridom, Tolminom in Gorico. Za preskrbo iz bližnje vojašnice so uporabljali mulo. Bili so nam, pravi polkovnik, velika ovira na naših obveščevalskih in kurirskih poteh. »Iz fašistične barake se je lepo videlo na naše taborišče. Iz komande Severno primorskega odreda, kamor smo spadali, je prišlo povelje, naj druga četa drugega bataljona uniči to fašistično gnezdo. V četi so bili večinoma partizani novinci iz kobariške okolice. Komandir čete je bil tov. Boratin, do. va iz Čezsoče. Dne 7. februarja 1943 smo v mrzli, oblačni noči, ko je debela snežna odeja pokrivala vso okolico, odločili, da napademo fašiste. Pri tej akciji je bilo udeleženih 23 partizanov. Trije so šli v zasedo na cesto Kobarid—Drežnica, da bi napadalna skupina ne bila odrezana od glavnine. Vodnik, ki je poznal pot, je bil domačin, aktivist Janez. Neopaženo pridemo do barake. Obkolimo jih, od zgornje strani napademo, vse fašiste zajamemo in uničimo. Zaplenimo orožje in zažgemo barako. S tem smo Italijanom povedali, da smo partizani v gorah gospodarji.«

Nekdanj v davnini so imeli naši predniki vaščani cestno zvezo s Tolminom skozi vas Smast, druge prometne zveze po soški dolini tedaj ni bilo. Za hribčkom Sv. Lovrenca, po

Pastirji na planini Zaslap I. 1926, nad planino greben od Krna do Mrzlega vrha

ravnini skozi travnike, se še vidi stara cesta. Leta 1536, ko se je država polastila gozdov, je dal cesar Ferdinand I. utrditi cestišče ob Soči, da so lahko plavili les iz obširnih gozdov po Kobariškem in Bovškem. Kot nam pripoveduje zgodovina, so nekdanj pokrivali Soško dolino temni gozdovi. Prav zaradi te divjačine so prvi naseljenci delali svoja selišča v strnjeni obliki. Tu pod Ladrskim vrhom so imeli prvi vaščani vse pogoje za bivanje: bister studenec, streho pod laporjevimi previsi, pa tudi dovolj ilovice za svoje kočje. Sčasoma so napravili lesene domačije. Tujci so jih naučili obdelovati polje. Začeli so čistiti in trebiti pustote, sekati in požigati goščave, da so pridobili plodno zemljo. Postali so poljedelci in živinorejci. Tudi gramozne nanose in naplavine na Lazah so očistili in delali ob poljskih poteh suhe zidove. Rečno okroglo kamenje v zidovih in v kupih na polju nam zgovorno pričajo, da je v tej višini nekdanj gospodarila voda, ko je imela reka Soča višjo lego in razne pregrade v ledeniški dobi.

Veliko narodov, roparskih glavarjev in osvajačev se je v stoletjih prelilo skozi grlo Soške

doline, po cesti pod Ladrskim vrhom. Vsakdo je za seboj pustil svoje sledove. Krajevno ime Ladra in druga imena so usedlina nekdanjih narodov. Za drugimi vojnami je tudi prva svetovna vojna prišla na pozorišče in leto za tem 23. maja 1915 nepričakovana italijanska vojna napoved. Nekam tesno in nemirno je bilo ozračje v teh časih, ko je državno uradništvo zapuščalo svoja delovna mesta in se selilo v notranjost države. Za njimi so šli orožniki in drugi. Vojašnice v Kobaridu so se praznile. Zadnji vojaki, ko so odhajali, so nam svetovali, izobesite bele zastave. Vaščani so bili zbegani, pohajkovali so in se zbirali na vasi. Zaskrbljeni so drug drugega spraševali, kaj bo, kaj bo. Stari očetje so modrovali in tolažili, češ, nič se ne bojte, pri nas ne bo nič hudega. Za glavno mesto bo šlo. Če zavzamejo Trst, smo tudi mi njegovi. Nad nami so se zbirali črni oblaki vojske. Nihče ni slutil, kaj nam prinese jutrišnji dan. Nihče ni vedel, da postane naš stari samotni Krn prizorišče večletnih krvavih bojev, da se bodo borili za vsak hribček, za vsako brdo in za vsako hišo.

V prvih jutranjih urah naslednjega dne je močna eksplozija pretresla ozračje. Pripravljene mine ob cesti pri Kobariškem mostu so vrgle v strugo Soče 156 let stari kobariški most s cesto vred. Preko Soče ni bilo nobene zveze več. Leta 1758—59 so za ta most rabotale vse občine od Podmelca do Podbele, do meje v Kobariškem kotu.

Vznemirjeni so prebivalci ob levem bregu Soče gledali proti meji, proti Matajurju in Kolovratu. Še isti dan, v popoldanskih urah, smo na pobočju Matajurja zagledali premikajoče se postave: italijansko vojsko. Vsa gora je oživela, vse povsod polno vojakov. Enajsti bersaljerski polk je zasedel Kobarid in desni breg Soče. Štiri dni so Italijani stražili ob Soči. Nato so pripeljali hrastove čolne, jih zaporedoma pritrdili na potegnjeno žico preko reke Soče, na vrh močne deske in vojaški most je bil gotov.

Začuden in nemirni smo občudovali prve kolesarske izvidniške edinice s šopom petelinovih peres za klobukom, ko so se pritihotapile do nas. Skrivali so se za zidove in boječe spraševali: Dove sono Austriachi? — (Kje so Avstrijci). Iskali so jih po stanovanjih, sobah, omarah in zabojih. Noč in dan se je valilo oboroženo vojaštvo skozi naselje, po vseh poteh in smereh proti krnskemu gorovju, kjer so jih čakali avstrijski stari rezervisti. Nenadoma so na pobočju Rdečega roba, Slemenca in na vseh prehodnih poteh eksplodirale mine. Kupe kamenja so vrgle na italijansko vojsko. Med Italijani zmeda, vpitje, obup in stok, ranjeni in mrtvi. Kar je ostalo zdravih, jih je veliko zbežalo v dolino. Spominjam se, da so v popolnem neredu brez vsake bojne opreme in orožja pribežali k nam in še dalje proti Kobaridu je trajala dirka. Za Kobaridom jih sreča general. Z ostro besedo jih ustavi in obrne nazaj. Pred njim so morali nesti svojo kožo v tarčo avstrijskim kroglam, granatam in šrapnelom. Ranjene so znesli v šolo, kjer je bila zasilna bolnica. Zaradi neuspeha in poraza na Krnu so italijanski oficirji stresli svoj srd in se maščevali nad mirnimi civilisti v dolini. Pod pretvezo, da civilisti streljajo na ranjence v šoli, so napravili hajko po polju in vaseh, lovili moške po hišah in stanovanjih. Bolne, napol oblečene in napol obute so vlačili iz sob in postelj. Streljali so jih tudi pri delu na polju. Strašen je bil 4. junij 1915. Z očetom so naju aretirali sredi vasi, ko sva prihajala s polja. Srditi narednik je hotel očeta na mestu ustreliti. S solznimi očmi

je prosil oče, naj ga pustijo pri življenju. Teh očetovih solznih oči ne bom nikdar pozabil. Ločili so naju. Preko dve leti nisem videl očeta. Odnali so ga z drugimi vred na Sardinijo. Zajetih je bilo tudi več žensk. Mednje sem se pomešal. Stara ženica me je s predpasnikom zakrila, da me niso opazili. Ko so nas spustili, smo se šli skrivat po kletah. 60 mladih fantov in mož so nalovili in privlekli skupaj z bližnje okolice, jih odgnali preko mostu v Idrsko, kjer je bil generalni štab. Postavili so jih v vrsto in vsakega šestega še isti dan na polju ustrelili, potem ko si je vsak sam izkopal svoj grob. Deset moških, 10 nedolžnih žrtev je dalo svoje življenje zaradi besnega sovraštva italijanskih divjaških osvajalcev.

Italijanski visoki oficirji so sprevideli, da se fronta na Krnu ne bo kaj kmalu premaknila, zato so čez dva dni odločili, da se vse prebivalstvo ob vznožju Krna evakuira. In šli smo na trnovo begunsko pot.

Prigorje Karnijskih Alp

Dr. Viktor Vovk

I

Pustivši za sabo Ampezzo, v Karniji za Tumecem največje središče, se cesta na zapad v širokih ključih vzpenja sredi prostranih zelenic v odprti preval Sella di Cuers (863 m). Rad se tu gori še enkrat ozrem nazaj v vzhodno plat, kakor srebrn trak se tam doli skozi Canale di Gorto vije reka Degáno, izlivajoča se v koncu doline v prodnati Tilment. Naprej v daljavi stoji visoka piramida, po svojem imenitnem razgledu sloveča, večno vabljiva Amariana, ljuba gora, ki me nanjo vežejo neizbrisni spomini. Od koder koli se nam pokaže, tudi s Triglava in še drugih naših snežnikov, povsod je sredi nešteti vrhov lahko razločiti njen brez primere lepo zgrajeni stožec. Zdaj jo pišejo Monte Amariana, v listini iz l. 1000 je bila Mirona, l. 1072 Meriano, po Tumovi

razlagi Mirje in Mirna.¹ Domačini, Furlani, pravijo na splošno samo Mariana. Tudi zemljevid možačkega ozemlja iz l. 1713, tako imenovana Carta del Pantaleoni, piše Monte Mariana.² Po rezijansko je gori Morjana ime. Poznamo rezijansko različico lepe Vide. Človek jo vpraša, Vida moja, zakaj nisi več tako lepa kakor si v prejšnjih letih bila? Odgovarja mu rezijanska Vida:

»Kaku ja man be lipa
tako j te parve lita,
ko si zasjala use te njive,
use te dol pod Morjano.
To use te malo sjanje,
veliko ja si usjala,
male mi je pogنالo.«

Iz sanjavih spominov na Rezijo, ki v mirnem dolu tam zad za Morjano tiho živi svoje težavno življenje, me prebudi pogled na zapad, v dolgo, vso zeleno Tilmensko dolino. S prevala se cesta vanjo spusti in pelje potem nad reko vse gor do njenih izvirkov pod velikim vrhom Passo della Máuria, kjer meji videmska pokrajina (Karnija) z bellunsko (Cadore). Danes se onod vozimo po sodobni, zelo prometni cesti, ki seka lepo, turizmu na široko odprto deželo. Dokaj drugačen je bil tisti svet, ko je Kugy pred dobrimi osemdesetimi leti skozenj koračil, da ga je v gorenjem koncu doline mogočna Cridola zvabila in se je nanjo povzpел kot prvi pristopnik. Tiste čase se je po Tilmenski dolini vlekel reven kolovoz in komaj tri leta pred Kugyjevim pohodom so dokončali le del današnje velike ceste, kratki kos od Forni di Sopra pa čez vrh v Cadore. Od zadnje železniške postaje je za gore goreči tržaški alpinist več ko 50 km pešačil in zanimivo piše v svoji znameniti knjigi, kako si je bil lagodno razporedil hojo po zgornji Tilmenski dolini. A ni mu bil dolgčas na dolgem potu. Od kraja do konca se popotniku radostno pasejo po prelepih gorah zvedave oči. Po tistih na levi strani velike doline, ki bi se jim reklo po naše prigorje Karnijskih Alp. Pogled nam obstane na mogočni, tudi s Triglava zaznavni dolo-

mitski grmadi Pramaggiore, ki s svojim širokim zidovjem sredi številnih fantastično oblikovanih rogljev, stolpov in slopov izrazito obvladuje zgornjo Tilmensko dolino. Pramaggiore ni visoka, tudi ni težavna gora, in ne posebno slavna, če izvzamemo Slovenci spomin na Valentina Staniča, ki mu gre sloves, da je prvi stopil na njeno oblo in golo teme. Znatne pa so njene relativne višine. Pussa v dolini Settimana, običajno izhodišče za njen vzpon, leži v višini 926 m, tako da imamo vendar nekaj več ko 1500 m hude strmine do njenega 2479 m visokega, zelo razglednega vrha.³ Ko gledamo Pramaggiore od tod, s Tilmenske doline, še zdaleč ne slutimo, kako sila zapleteno je njegovo velikansko, še danes precej neznan, dosti zapuščeno, živo pisano, spreminjavo, a tudi nenavadno divje gorovje. Na jug in na vzhod se zelene doline močnih vodá menjavajo z razsežnimi kamnitimi in golimi rebri, na severno stran pa razgrinja velika gora svoje raztrgane, težko prehodne grebene. Tam notri, s ceste nevidna, je Cresta Brica, preizkusni kamen za dobre in najboljše plezalce. S severne strani sta jo prva preplezala Marko Debelakova in Edo Deržaj. Pred njima je bil hudo zračni rez Cresta Brica samo enkrat preplezan, celih 27 let prej, in sta Slovenca našla v mali piramidi na vrhu, kakor piše Debelakova, nečitljiva podpisa dveh Nemcev.⁴ Tista dva pa sta bila klasična odkrivavca tamkajšnjih gorstev, Avstrijca Viktor Wolf von Glanvell in Karl von Saar, zveneči imeni v alpinističnem svetu ob prelomu stoletja. Prav ta dva Avstrijca sta natančno osem dni po svoji prvenstveni na Cresta Brica prva dosegla vrh legendarnega Campanile di Val Montanaia, samotnega stolpa najdrznejših pečevnih oblik, kar jih premorejo Dolomiti, eno od največjih, najsijajnejših dejanj v zgodovini dolomitskega alpinizma.⁵

³ Pramaggiore so dolgo, vse do zadnjih meritev voj. geogr. zavoda (Istituto Geografico Militare) šteli za najvišji vrhunec v vsem dolgem prigorju Karnijskih Alp, vendar niso dolgo imeli zanj pravega imena. Zato ga stari zemljevidi nimajo zapisanega. V Tilmenski dolini mu pravijo Premaor ali Pra-maor, v njenem zgornjem koncu Premajour, ako ne samo kratko Cima, kar pomeni vrhunec. Pisali so Premaggiore (Stanič, Marinelli) in Pramaggiore, kar bi zavajalo k razlagi pra (prato) maggiore = veliki, največji travnik ali pašnik. Tudi Riccardo Bassi, ki si je po krivem prilaščal sloves prvega pristopnika, je pisal Premaggiore, obenem dopuščal ime Crè maggioro z obrazložitvijo: crè, creta, cretaglia — pomeni v karnijskem narečju pečina, skala. (»La Carnia, Guida per l' alpinista«, Milan, Emilio Quadrio, 1886, str. 185.)

⁴ Marko Debelakova: »Cresta Brica (2038 m)« v PV 1929, str. 281—283.

⁵ Antonio Berti: »Le Dolomiti Orientali«, II, CAI in TCI, Milan, 1961, str. 149, 302. Zeitschrift des deu. u. öst. A. V. 1905, str. 392.

¹ Tuma: »Krajevno imenoslovje« v Jadranskem Almanahu 1923, str. 135, 148. Gl. tudi PV 1960, str. 603—605.

² Giov. Antonio Pantaleoni, kancler v Možacu, je po nalogu zdravstvenega šefa v Furlaniji (nella Patria del Friuli) osebno obiskal in skrbno (con la possibile diligenza) proučil vse kraje in kote na določenem območju. Zadevno poročilo z na novo sestavljenim zemljevidom je predložil pristojnemu funkcionarju Beneške republike dne 1. 3. 1714. (»In Alto« XXVII 1916, str. 30.)

Naprej po zgornji Tilmentski dolini se popotniku odpira še vrsta raznoličnih gora. Zdaj se je nam prikazal bizarni Monfalcon di Forni (2453 m) s svojimi elegantnimi stenami sredi nešteti stolpov vsakovrstnih oblik in višin in s svojim svojstveno zgrajenim vrhom, ki so ga primerjali razpihnjenemu cvetu. Gorska skupina Monfalconi, od sveta odmaknjena, nezrečeno divja, je vendar v teh Alpah najzanimivejša in najlepša. V nji je J. Gilbert naštel 30 različnih vrhov, Robertson pa 79 velikih in 150 manjših stolpov, kerov, rogljev in špic. Po vrheh navpičnih gladkih sten, ki jih režejo počti in kamini, se stegujejo nazobčani grebeni, preklani od ozkih in globokih škrbin, a v nižinah je v koncéh in po rebreh vse pisano razsežnih, v južnem soncu svetlikajočih se melišč. Veličastnost teh gora je napravila name silen vtis, izpoveduje v svojih spisih J. Gilbert, Kugy pa je občudoval tisti edinstveni kamnitni svet s poti na Cridolo in je zapisal: »Tale razgled ne najde sebi enakega.« »Monfalconi, čarobni svet,« je navdušen vzkliknil Nemeč Wolfgang Herberg, znani poznavalec tamkajšnjih gorstev, o katerih je mnogo pisal.

Tudi slovensko navezo so Monfalconi izvabili na obisk in k alpinističnim dejanjem. V tistem kotu so skriti, le izbranemu alpinističnemu svetu vsaj po imenih znani gorski biseri Cima Barbe (2293 m), Cima d' Arade (2503 m), Punta Mántica (2500 m) in Monfalcon di Montanaia, le-ta s svojimi 2548 m najvišji v obeh sosednjih gorskih skupinah, Monfalconi in Spalti di Toro. Podjetna naveza Marko-Debelakova, Deržaj in Černivec so si v tistih čudovitih gorah nabrali s svojimi drznimi vzponi nevenljivih zaslug. Izvršili so drugi vzpon na Cima Barbe, obenem prvega preko njene severne stene ter prvi so prekorali njen nelahki vrh. Peti je bil njihov vzpon, in sicer preko južne stene, na Cima d' Arade. Po južni steni so preplezali tudi Punta Mántica, njihov je bil sploh drugi vzpon na ta imenitni špic, ki ga je bil nič manj ko 35 let pred njimi osvojil Cesare Mántica, silni Furlan, eden izmed najvidnejših pionirjev, odkrivavcev v tistem edinstvenem gorovju, in je značilni vršac, pred njim še brez imena, prav po njem ga dobil.

V gorečem zaletu so Slovenci s Punta Mántica težavno sestopili v istoimensko škrbino in od ondod po severni steni ob novem snegu in hudem mrazu splezali na Monfalcon di Mon-

tanaia, najvišji vrh.⁶ Ko boš potoval po gornjem koncu Tilmentske doline, se boš hrepenče oziral v tiste prelepe gore, blagodejno te bo oživljal spomin na veljavna dejanja naših alpinistov, ki so tudi tjakaj zanesli naše dobro ime.

Dospeli smo v gorenji konec dolge doline, kjer nas na moč prevzame očarljivi pogled na veličastno gromado Cridola, bleščeši dolomit. Tu je Forni di Sopra, po furlansko Fors di Sora,⁷ v sončni kotlini sredi visokih gora, pred tridesetimi leti še majhno, revno furlansko selo, danes imeniten, na daleč znan letoviški kraj. Ohranil je svoje starinsko, v zelo zanimivi rustiki zgrajeno, preprosto, resno, izvirno gorsko stavbarstvo v kamnu ter zlasti v lesu. Zelo izrazita je čisto posebna individualnost, povsem nezamenljiva fiziognomija tega privlačnega kraja, ki je v Karniji najugodnejše izhodišče v gore, tako na sever in vzhod v Karnijske Alpe, kakor v njihovo prigorje na jug in zapad. Kjer se začne cesta vzpenjati v vrh Passo della Múria, tam priteka gorski potok Giaf v Tilmentsko dolino. Kraj njega pelje steza k udobni, pred nekaj leti postavljeni planinski koči Rifugio Giaf, od koder je samo še poldrugo uro v veliko in veličastno škrbino Scodovacca, na Tilmentski strani tudi Forcella Giaf imenovano.⁸

Ko prideš iz Tilmentske doline gor v škrbino Giaf ali Scodovacca, se ne boš mogel prečuditi veličastnosti gorskega ambienta. Edinstveni gorski prehod ima podobo, ko da je izkopen med dvema grozanskima stenama. Na desni in levi kipita mogočna gorska čoka v sinje višave, Cridola in Monfalcon di Forni, v tem pogorju najsjajnejša od vseh. Okoli in okoli so visoki grebeni z nasajenimi rogi, roglji, in rogljiči, špički, turni in zobmi, sanjski svet. Ko se tu po njem oziram, nimam nobene želje, me nikamor drugam ne miče, zares, še v Himalajo ne. Tirolec Julius Pock, znani lezec po tistih gorah, na vse tamkajšnje vrhove je polezel,

⁶ PV 1932, str. 221—225, 243—251; Antonio Berti, n. m., str. 136—137, 139—141, 190—191; Oesterr. Alpen-Zeitung 1931, str. 216, 219.

⁷ Forni di Sopra, Fors di Sora = zgornje peči. V starih časih so tod kopali železovo in bakrovo rudo, za njeno taljenje so imeli potrebne peči. Kakih 7 km niže po dolini je Forni di Sotto, furl. Fors di Sot (= spodnje peči), danes že tudi dosti razvit kraj.

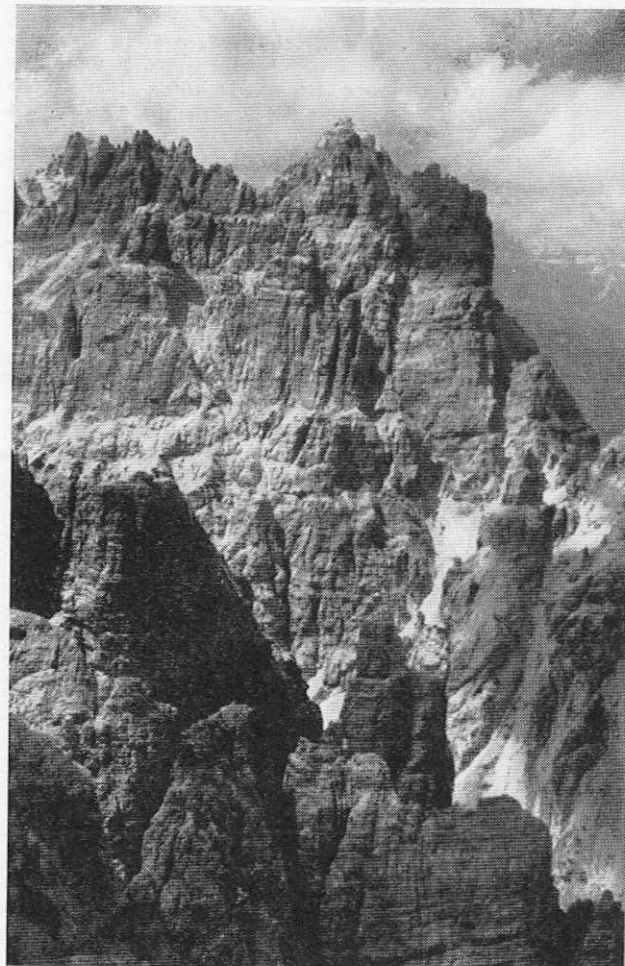
⁸ O tej slavni, alpinistično nenavadno zanimivi škrbini je PV že pisal, 1. 1962 str. 348. Giaf se na kadorski strani še izvirno izgovarja: gias, kar pomeni led. Iz kadorske besede gias so si Karnjeli prikrojili ime »giaf« za romantično dolinico, za veličastni prehod in za ostrí Crodon di Giaf. Tudi tako nastajajo in ostajajo krajevna imena. Kdo bi zmerom vpraševal za dokumentacije.

vse strmine prelezel, ko je obstal v fantastični škrbini, je v vznesenem razpoloženju izrekel besedo: pogled od tod nudi planincu sliko tako veličastne divjine (von so grossartiger Wildheit), da je komaj mogoče ji na svetu dobiti podobno. Tudi Kugy je obstrmel ob tistih prečudnih kamninah in piše: Opojljivo divji svet (berauschend wilde Welt) čudovitih gradov, stolpov in stebrov v neverjetno drznih oblikah, ki človeka globoko presune. Fantastičen paradiz, ki ga obkroža obroč neznanega in skrivnostnega, za zapahnenimi durmi, v deviški čistoči, je govoril Kugy.

Ustavil sem se v Forniju za odpočitek, in da se zberem. Stopil sem v bližnjo tiho, romantično dolino Val di Suola.⁹ Jo obdajajo pečevni velikani Picco di Mezzodi, Cima di Suola, Cima di Méa, Crodon di Brica, na severovzhodu skrajni vrhovi prigorja Karnijskih Alp. Za koncem doline se vleče mogočni, od povsod vidni hrbet Pramaggiore. Nanj je bil prvi stopil naš Valentin Stanič. Prav tod, po dolini Val di Suola, je moral na sestopu prikoračiti v Furni, od koder se je potem povzpел še na Clapsavon in Bivero in si tudi na teh dveh prislužil sloves prvega pristopnika.¹⁰

II

Beseda je o gorstvih, ki jih od osrednjih Karnijskih Alp ločita na severu in severovzhodu veliki preval Passo della Maura in reka Timent. Na zapadu segajo do Piave, na jugu se jim prišteva še Cimon del Cavallo, ki se iz široke Furlanske nižine strmo dviga v višino 2250 m. Zaradi enostavnosti ostajam pri nazivu »prigorje Karnijskih Alp« za gorovje, ki je iz klasične dobe ohranilo imena pri Nemcih Karnische Voralpen, pri Italijanih večidel Prealpi Carniche, Prealpi Clautane.¹¹ Sicer je imenovanje tega imenitnega pogorja čez vse pestro, pravzaprav še zdaj neenotno ali nestalno. Predaleč nas bi zaneslo, če bi hoteli tukaj razgrinjati nenavadno bogato li-

Monte Cridola, 2580 m

teraturo, ki se je ukvarjala in se še ukvarja z imeni teh zelo značilnih gorskih skupin. Ob kratkem, pisali so Friulaner Alpen, Furlanske Alpe, ter jih delili na Furlansko visoko gorovje (Friulaner Hochalpen, to so Karnijske Alpe) in njihovo prigorje, Friulaner Voralpen.

⁹ Pri domačinih je Val di Suola. Ital. suola, furl. suela = podplat.

¹⁰ Zaradi teh dveh gora gl. PV 1962, str. 348–354.

¹¹ Dvomim, da bi se slovenski prav glasilo »predalpe«, natančno po nemškem Voralpen in italijanskem Prealpi. Francozi imajo za ta pojem izraz contreforts des Alpes. Pri nas se uporablja večinoma naziv »predgorje« za pogorje, naslonjeno na glavno vrsto določenega gorovja. Rekel bi, da tudi naziv »prigorje«, ki mi lepo zveni, povsem velja. Glonar ima v Slovarju slov. jezika: prigorje = na glavno vrsto naslonjeno gorovje. Rudolf Badjura (Ljudska geografija, str. 54, 273) se z ustrežno razlago zavzema za izraz prigorje v pomenu »Vorgebirge« ter navaja slov. avtorja, geografa Janeza Jesenka (1874) in Jožeta Rusa (1938), ki sta se tudi

za naš pojem držala izraza »prigorje«. Prim. Primorje, Primorci, pribrežno morje (Küstenmeer), Prigorje (severno pobočje Gorjancev vzhodno od Kostanjevice, tamkajšnji prebivalci so Prigorci), še druga krajevna imena Prigorje, Prigorica itd.

»Der Hochtourist« VIII, 1930, str. 135 i. sl., imenuje vse gorovje »Karnische Voralpen« ter ga deli v dva dela: Die Cadorischen Alpen (Cadorske Alpe, Cridola, Monfalconi, Duranno) in Clautanske Alpe v ožjem smislu (Pramaggiore, Col Nudo — Cavallo). Rečeno je bilo, da je splošni naziv Prealpi Carniche, Karnische Voralpen predvsem praktičen, zlasti za turista iz tujine, ki bo ob njem takoj vedel, da gre za gorovje, oslanjajoče se na osrednjo vrsto Karnijskih Alp.

(Se nadaljuje)

POT V PRETEKLI ČAS, v 6. in 5. tisočletju stare ere, pomeni tura v severnoafriške gore Djebel Dahuan (1086 m) in Djebel el Hasbaia (1045 m) južno od Ved (Oued) Bekedeš. Terciarne odkladnine, pleistocene plasti se vlečejo med griči iz rdečkastega peska, v votlinah pa so ohranjene podobe, ki kažejo živali, ljudi, ude in razna znamenja, ki zagotovo pomenijo kulturne spomenike stare 6000 do 8000 let. Te znamenitosti se nahajajo jugozapadno od Alžira, blizu ceste od Velte do Blide, v gorati deželi, ki sega od Boghari in puščave Usera (Oussera) do roba Saharskega Atlasa. Tu mimo gre prastara bôžja pot v puščavo Čardaia (Charaia) z veliko oazo Laghuat in berbersko naselbino Sidi Makhlouf. Francozi so zgradili cesto od Vete do Laghouata. Na prastare risbe po pečinah je opozoril že nemški etnograf Frobenius. Našel jih je v Saharskem Atlasu. Henri Lhotes je to dalje raziskoval, Werner Wrage pa je pred 30 leti natančneje ocenil te predrimске in predkartaginske spomenike prazgodovinske kulture. Leta 1964 in 1965 se je Wrage posvetil najdbam te vrste v dolini Bekedeš na omenjenih gorah in na gori Bled Guenaia. Slike je tam odkril Alžirec Bačir Slimani. (Wrage je o teh stvareh poročal v »Kosmosu« zv. 1/1966, Stuttgart.)

ALPSKO LETALSTVO sistematično razvijajo v Franciji. Prirajajo v prvih treh mesecih v letu po tri 15-dnevne tečaje za tečajnike z letali tipa Piper J3 in Piper PA 18. Aeroport je v Alпах »altiport«, torej višinsko letališče, prostor, kjer letalec lahko pristane. Altiporti in ledeniki so v kartah vrisani. Piloti, ki se nauče pristajati na »altiportih«, dobe naslov »gorskega pilota prve stopnje«. Pristajanje na ledenikih je dovoljeno šele pilotu prve stopnje. Ko pilot obvlada še pristajanje na ledu, dobi naslov gorskega pilota druge stopnje. Tečaje vodi Michel Ziegler, uče pa državni instruktorji iz Challes les Eaux na PA 18. Pri teoriji se tečajniki uče aeronavtične in alpinistične. Brez alpinistične izobrazbe letalec ne more biti sprejet v tečaj. Biti mora tudi član CAF, imeti za seboj 200 ur leta in spričevalo o pilotiranju. V tečaju poučujejo tudi padalstvo. Pogoje za padalce zvedo tečajniki na CAF.

AVSTRIJCI V TIEN-ŠANU, to je za nas nenadna novica, saj s Tien-Šanom računamo tudi mi in to na recipročni, menjalni osnovi, ÖAV je priridel »Polet na Kavkaz in na srednje-azijska mesta«. Obetali so si tudi vzpon na Elbrus, a do tega ni prišlo. Vendar je bilo tudi v Dombaju, zapadnem Kavkazu lepo. Leteli so z Iljušinom 18 preko Kavkaza v Tbilisi, nato v Erivan (Jerevan) in Baku. Odtod so v eni uri dosegli Almo-Ato, glavno mesto Kazahske SSR.

Nastanili so jih v prvorazrednem hotelu, ki stoji na mestu, kjer so pred 50 leti frfotali šotori nomadov, kakor vsa Alma-Ata (= oče jablan), mesto s širokimi cestami, z drevoredi in zelenicami, vse po načrtu, na robu 900 m visoke planote, ki jo obdajajo visoke gore Ata-Tau (= pisana gora), nad njimi pa se dvigajo beli snežniki Tien-Šana (= nebeška gora). Naslednji dan so se peljali v dolino Talgo (34 km z avtobusom, 9 km s tovornjakom) in prišli v višino 1600 m. Po strmi poti so nato peš prispeli v 2650 m visoki »alplager« — Talgar, ki leži idealno. Drevesna meja je tu pri 2800 m. Azijska smreka in rdeči granit sta značilna za to pokrajino. »Alplager« so ustanovili l. 1936. Ima kočje, šotore, športno igrišče in posebno kočjo GRS, opremljeno z najmodernejšimi pripravami. Avstrijci so se povzpeli še na višino 3000 m, zvečer pa je bil v taboru sprejem, na katerem je vodja tabora izrazil veselje nad dejstvom, da pozdravlja prve Avstrijce v Tien-Šanu. Navzoč je bil predsednik alpinističnih sekcij iz Moskve, instruktorji, več mojstrov športa in mnogo tečajnikov. Za orientacijo je služil velik zemljevid Tien-Šana, ki je 2600 km dolgo in 600 km široko pogorje. 350 vrhov dosega višino 3800 do 7000 m. Največji ledeniki v območju tabora Talgar so dolgi 23 do 30 km. V Talgaru je stalno po 120 študentov in študentk, članov »Burevestnika«, vsaka skupina po 20 dni. Vodstvo tabora se je z Avstrijci dogovorilo za izmenjavo. Naslednji dan jih je Viktor Mahanov, mojster športa, povedel na razgledni tritisočak, s katerega jim je razlagal tienšansko panoramo. Zimmermann, ki o tem pomembnem dogodku poroča, pravi, da je prišlo do zelo priskrben prijateljskih vezi, da bo morda v Talgaru že leta 1966 prišlo do evrazijske naveze, ki naj dopolni že realizirano »evropsko«.

Bilo je nenavadno aero-alpinistično doživetje. Sijaj Tien-Šana so Avstrijci odnesli v očet, predvsem pa spomin na prisrčnost sprejema v taboru Talgaru. Nazaj so leteli preko Moskve na Dunaj. Skoraj bi ne verjel očem, tako lepo je vse to napisano!

PORAST GORSKIH NESREČ zaznamujejo zadnja leta na Japonskem. V letu 1964 je bilo 320 smrtnih nesreč, v letu 1963 250. Samo v prvem tednu maja 1965 je bilo 57 mrtvih, 126 težko poškodovanih, 30 pogrešanih. Pri 120 milijonov Japoncev to ni veliko, vendar je glede na število japonskih planincev vseeno preveč. Pri enem samem reševanju je plaz pobral dve reševalni moštvi. To je spodbudilo japonsko javno varnost, da strumno organizira gorsko reševalno službo. Na Japonskem opažajo, da je med planinci vedno več mladine, ki v gorah išče »ventil«, sprostitve od vsakdanjega življenjskega tira, na katerem mladina ne zapravi svojih energij

kljub skrbem in žrtvam. Mladini manjka avtoritet. Zato jih išče tudi pri gangsterskih »bossih«, ker so jim ideali demokracije in človeških pravic preveč dolgočasni!« Slavohlepje te mladine lahko zelo koristno izrabim alpinizem, ki je na Japonskem komaj kakih 50 let star. Japonske Alpe — Hida in Tatejama — imajo kakih 100 vrhov, 40 od teh višjih od 2500 m, dolge so 157 km in 59 km široke in prepadajo na zapadni strani strmo proti Japonskemu morju. Tu je še nekaj aktivnih vulkanov, med njimi najbolj znan Jakedake. Fuji-San, najvišja gora na Japonskem, pa je bolj obiskana božja pot kot kdajkoli v zgodovini. Julija in avgusta 1965 je mrgolelo 70 000 ljudi po serpentinasti stezi, ki popelje na sveti vrh. Da bi stezo in njene robove očistili sledov te množice, so najeli pionirske čete japonske vojske, ki pobirajo cele tone ostankov, konzerv itd., da bi pot na sveto goro ne bila preveč onečaščena. Na Japonskem je kakih 300 »Alpine clubs«, največ na univerzah in visokih šolah. Po mnenju javne varnosti jih je le kakih 30 takih, da so po opremi in izurjenosti kos preizkušnjam gora. Ne glede na to pa Japonci vstopajo v vrhunski razred mednarodnega alpinizma, naskakujejo najtežje smeri v Alpah, so stalni gostje v Nepal, prišli so na Manaslu, na najtežje vrhove na Novi Gvineji, Alaski, Formozi, izdali so imeniten alpinistični priročnik in kodeks, ki med drugim v znamenju tovarštva terja tudi »pogum za umik« tudi v primeru, če cilj alpinističnega dopusta ne bo dosežen. »Kdor se bo zdrav vrnil, bo lahko še poskusil!« je najvažnejše pravilo. To geslo se ponavlja v tečajih, časopisih, v seminarjih, ki jih prireja vojska in policija. Prosvetno ministrstvo pa preti, da bo razpustilo planinske klube, če ne bodo uspešno prestali »verifikacije« — da govorimo po naše — v pogledu opreme, vzgoje, kadra in disciplinske strumnosti med članstvom.

FUJISAN, japonska sveta gora (3778 m), pri nas znana le pod imenom Fudžijama, je predmet srditih diskusij, ali naj se »konservira« ali pa industrializira v smislu modernega turizma. Prefektura Jamaniši, v kateri gora leži, ima načrt, da zgradi na sveti vrh orjaško žičnico. Varuhi narave so zoper to, češ da bi bilo podjetje nevarno in da bi državi več škodilo kot koristilo. Pri tem imajo v mislih ugasli ognjenik, ki je nazadnje bruhal leta 1707, ko je od vulkanskega dima potemnelo nebo in je oddaljeni Jedo, takratni Tokio, pokrila 15 cm debela plast vulkanskega pepela.

Fujisan je mnogo opevana gora. Ima žrelo 550 m široko, globoko 680 m pod vrhnjo kruno. Za romarje in planince je gora odprta od 1. julija do 31. avgusta. Spodnjo

postajo žičnice nameravajo zgraditi na koncu avtostrade iz Tokia, od tu pa bi tekel promet po orjaškem predoru. Stroški so preračunani na ca. 12 milijard S din. L. 1969 bo naprava že gotova, če bo prefektura Jamaniši uspela prepričati javnost in vlado. Od Tokia do vrha Fudžijame bo potem samo še poldrugo uro.

SPUŠČANJE Z VRVJO spada med težja plezalska opravila. Vsak začetnik ima pred tem manevrom »rešpekt«, po nekaj spustih pa mu je seveda v veselje. Ne glede na to pa je spuščanje z vrvjo nevarno početje, pri katerem ni nikoli zapisano: »Meni se pa to ne more zgoditi«. Primerilo se je tudi takemu levu, kot je bil Emilio Comici. Vsa naša starejša plezalna bratovščina mu je priznavala nadpovprečnost, ki je ona ni nikoli in v ničemer dosegla. Bil je izkušen planinec, kako neki ne! In vendar se mu je v plezalnem vrtcu odtrgala zanka. Mladi Heinz Steinkötter, tirolski plezalec, ki živi v Trentu in se je tu prebil v dolomitsko elito, takole svetuje mladim plezalcem:

Spuščaj se samo tam, kjer pri umiku ne moreš več plezati (v plezalnem vrtcu se uri v plezanju navzdol); uporabljal le Dilferjev sedež, ne pa karabinski (Toni Kurz in še marsikdo bi bil živ, če bi se zanašal samo na Dilferja); stare konopljene zanke zavrzi in uporabljal le perlonske. Pomni, da se perlon ob perlon bolj tare kakor perlon ob jeklu; preizkusi klin za spuščanje, zabij raje dva klina. Če ne sedita dobro, vzemi v roke sveder. Če se ti zato smejejo, naj se kar! Samo ti odgovarjaš za svoje življenje. Nikoli se ne spuščaj brez Prusikovih zank. Ko vržeš vrv, glej, da bo dosegla kako polico. Preizkusi, kako teče vrv. Če ne bo tekla, boš imel kakih 40 m telovadbe s Prusikovimi zankami. Nikar ne polagaj vrv na kako rez. Pazi, da z vrvjo ne boš rušil kamenja. Če se spuščáš v neznanem svetu, uredi stojišče, preden pride sonaveznik za teboj. Dobro se varuj! Terjaj od sonaveznika, da se zavaruje na posebnem klinu, ne na vesnem (spustnem klinu).

Skoro vse nesreče pri spuščanju so se zgodile zaradi neprevidnosti in lahkomišljenosti. Ni lahko najti dobra spustna mesta, kakor npr. v Vajolettskih stolpih. Če pa se bomo zavarovali po gornjih nasvetih, se nam skoro ne bi smelo kaj hudega zgoditi.

TA ŠTEVILKA PLANINSKEGA VESTNIKA JE POSVEČENA NAŠI PRIMORSKI. OSTALO GRADIVO, ZBRANO ZA PRIMORSKO ŠTEVILKO, BO OBJAVLJENO V PRIHODNI ŠTEVILKI.

**SLOVENSKA
PLANINSKA POT**

Obvestilo komisije za pota pri
Planinski zvezi Slovenije

Mnogi so izrazili željo, da naj bi transverzalo razširili tudi po ostalem slovenskem ozemlju, kjer delujejo naše planinske organizacije. Takšen sklep je sprejela že skupščina PZS.

Zadnja seja komisije za pota je med drugim obravnavala tudi posebno točko, ki se je nanašala na sklep skupščine PZS. Po razpravi med člani komisije je bilo sklenjeno, da ostane transverzala št. 1 neokrnjena in nespremenjena. Ker komisija želi, da bi naši planinci spoznali vso Slovenijo, je s posebnimi pravili določila še novo območje, ki ga doslej ni zajemala transverzala št. 1. Kdor bo poleg te dosedanje transverzale prehodil še druge dele Slovenije, bo s tem praktično obhodil vso Slovenijo.

Za to drugo dopolnilno hojo pa veljajo naslednja pravila:

1. Razširjena pot zajema nekatere dele Slovenije, ki jih dosedanja transverzala št. 1 Maribor—Triglav—Koper ne obsega.
2. Pot ni posebej označena. Obsega obisk obveznih točk ter neobveznih točk po izbiri.
3. Obvezne točke so: Kum, Gosposdična na Gorjancih, Mirna gora, Slivnica, Krim, Veliki Snežnik, Boč, Peca, Kofce—Veliki vrh, Selo v Prekmurju, Gomila v Slovenskih goricah, Zavarčev vrh na Kozjaku, Menina, Ratitovec, Škrlatica, Mangrt, Kanin.
4. Točke po izbiri so: Trata, Rog — baza 20, Travnja gora, Polževo. Pristava nad Stično, Taborska (Zupanova) jama, Janče, Zasavska gora, Moravska gora, Polhograjska grmada, Veliko Kozje, Bohor, Lisca, Pekel (Borovnica), Paški Kozjak, Olševa, Brana, Turska gora, Krvavec, Stol, Golica, Sladka gora pri Poljčanah, Košenjak, Mrzlica, Rogatec pri Lučah, Lubnik, Vodiška planina, (Jelovica), Dražgoše, Rjavina, Vrbanova špica, Cmir, Debela peč, Pršivec, Kanjavec, Bogatin, Rombon, Matajur, Bavški Grintavec,

Planinski muzej v Trenti, Alpeintum »Juliana« v Trenti, Spik, Mojstrovka, Skalnica (Sv. Gora) pri Solkanu, Trstelj. Od tu imenovanih točk si jih planinec izbere 20. Skupno mora planinec obiskati 17 obveznih točk in 20 po izbiri, od katerih mora biti vsaj 10 planinskih vrhov nad 1000 m.

5. Čas hoje ni omejen.

6. Dokazi o prehojeni poti naj bodo v Dnevniku s planinske transverzale št. 1, ki si ga planinec nabavi poleg dnevnika za hojo po transverzali št. 1. Da je planinec obiskal navedene točke, dokazujejo planinski žigi, poštni in drugi žigi, fotografije, eventualni natančni opisi poti itd. Dnevnik z dokazili o prehojeni poti bo po-

**AKADEMSKO PLANINSKO
DRUŠTVO V LETU 1965**

Tudi v 17. letu svojega obstoja se je Akademsko planinsko društvo afirmiralo v naši planinski javnosti predvsem po zaslugi močnega alpinističnega odseka. Rekordno število vzponov (409), v domačih in tujih gorah, je res zavidanja vreden uspeh 56 članov in pripravnikov. Številka pa bi bila še precej večja, če ne bi več najaktivnejših plezalcev služilo vojaški rok. Pomembno je zlasti veliko število pripravnikov (24), ki jih je uspelo pridobiti in zadržati z doslednim izvajanjem zanimivega programa. Akcije v zimskih mesecih so bile: seminar v Tamarju s predavanji in praktičnimi vajami iz zimske alpinistične tehnike, udeležba na turnih smukah in instruktorskem tečaju na Planini na Kraju, organizacija VTK memoriala. Spomladanska in jesenska plezalna šola na Turncu je zadovoljila, saj je uspelo pridobiti 12 novih pripravnikov, ki se sedaj aktivno udeležujejo, pa tudi pomagajo pri organizacijskem delu društva. Na že tradicionalnem sprejemu novih članov v Tamarju so bili med alpiniste sprejeti trije pripravniki, ki so izpolnili zahtevne kriterije. V letni sezoni so se plezalci udeležili taborov v Paklenici in Tamarju. Pomembna je udeležba petih članov v lanskoletni odpravi na Kavkaz. V drugih tujih gorstvih je bilo preplezano 58, tudi renomiranih smeri. Število prvenstvenih vzponov (5) pa ni veliko. AAO bi moral biti tudi v tem pogledu dostojen člen naše alpinistike.

sebna komisija pri PZS natanko pregledala. Knjižici mora biti priložen poseben seznam obiskanih točk z navedbo strani v dnevniku. Morebitne pritožbe proti odločitvam komisije dokončno rešuje upravni odbor PZS.

7. Za to razširjeno pot ne bo PZS oskrbela nobenih posebnih žigov.

8. Vsa pot, torej transverzala št. 1 in njena dopolnitev se imenuje »Slovenska planinska pot«.

9. Kdor bo prehodil obe poti, torej transverzalo št. 1 in obvezne ter neobvezne točke po navedbi pod 3. in 4. točko, bo dobil od PZS še poseben častni znak. Tega znaka pa ne more dobiti, kdor še ni prehodil transverzale št. 1. Po obeh poteh kajpak lahko hodi hkrati.

Sklep, da se okrepi delo med študenti-nealpinisti, je treba pozdraviti, saj je prav vzgojno delo pravo poslanstvo APD. Ne samo plezalec, vsak, ki ga veseli spoznavanje gorske narave, mora biti seznanjen z uporabo osnovnih rekvizitov — cepina, derez, s tehniko hoje in plezanja v lažjem terenu, kjer ni nadelanih poti, pa tudi s prvinami smučanja. V prihodnje naj bi vsak član AO obvezno vodil vsaj en izlet dijakov in študentov in jim s praktičnim vzgledom pokazal pot do zdrave in varne hoje po gorah.

Organizacijsko poslovanje je bilo dobro, AAO je npr. prvi med našimi alpinističnimi odseki uredil vse potrebno za registracijo članov pri komisiji za alpinizem. Vsakdo si je lahko nabavil permanentno dovoljenje za gibanje po obmejnem pasu, torej po predelih, kjer je veliko malo poznanih ali celo pozabljenih smeri. Spričo takšne aktivnosti je razumljivo, da je UO PD namenil levji delež svojih sredstev prav alpinističnemu odseku. Tretjina tega denarja je bila porabljena za nabavo nove opreme. Vrvi, klinov, karabincev, kladiv in cepinov je zdaj dovolj, nabavljen pa je bil tudi material za zimsko opremo. Omembe vredno je vsekakor delo foto-kino kluba APD, ki se je pred leti organizacijsko ločil od matičnega društva, da bi se kot samostojno telo lažje uveljavil. Čeprav je bilo za opremo temnice in nakup literature porabljeno precej denarja, bo potrebno še veliko pomoči, da bo klub ljubi-

teljev gorske fotografije zaživel v polni meri. V filmski dejavnosti bo treba ledino še preorati. Poleg prispevkov za propagandno dejavnost društva (fotografije za razstavne omarice, fototeka, diapozitivi) so v načrtu predavanja o fotografiranju v gorah, z osnovami pa se bodo interesenti lahko seznanili na predavanjih, ki jih organizira Zveza študentskih organizacij Ljudske tehnike. Klubska razstava planinske fotografije je bila preložena na letošnje leto (v aprilu v izložbah »Dela«). Fotisti si želijo, da bi čim več njihovih posnetkov objavil Planinski Vestnik, saj se je kvaliteta slik lepo dvignila.

Propaganda — tako preko omarice na »Šestici«, kot z objavami in sestavki v Mladini, Tribuni in dnevnem tisku, še ni izpolnila vseh pričakovanj, ker še ni jasno, kakšni prijemi so potrebni. V načrtu je ciklus sedmih televizijskih oddaj. Televizija bo začela predvajati tudi 8 mm filme, s čimer bo

lahko vključila v sodelovanje tudi amaterje. Na TV zaslonih želimo videti čim več gorske narave.

Na XVI. rednem občnem zboru APD so navzoči ponovno izvolili za svojega predsednika tov. Franca Savenca. Tov. Savenc ima brez dvoma največ zaslug za uspehe društva, organizacijsko delo bi si brez njega le težko zamislili. — Občni zbor je z zadovoljstvom ugotovil, da je UO sklepe prejšnjega leta zadovoljivo izpolnil. Planinski dom v Tamarju je bil izročen v upravljanje PD Medvode, s čimer je bil znatno razbremenjen društveni proračun. Gospodarska dejavnost je bila res nevhvaležno breme. Novoizvoljenemu odboru je občni zbor priporočil, naj skrbi za to, da bo APD, ki je bilo med iniciatorji planinske vzgoje pri nas, tudi v bodoče uspešno posredovalo pozitivne ideje, ki ločijo gorništvu od ostalih športnih organizacij.

Peter Magajna

Do nerazumljivih ugotovitev pa pridemo, če primerjamo koloni II in III. Skoro 60 % odsekov (od tistih, ki so svoje člane registrirali do 15. V. 1966) je poročalo o večjem številu vzponov (posebno očitno AO Kranj in AO Lj. Matica), kot jih lahko ugotovimo po kartončkih za registracijo. Odkod to? Odgovor, da so mnogi pri vojakih ali da so prenehali z alpinizmom, ne more povsem držati. Člani najbrž ne vpisujejo svojih vzponov v odsekovo knjigo, za kar smo se že davno dogovorili. Toda če upoštevamo pobudo na sestanku načelnikov AO na Kalu, da naj odseki pri registraciji upoštevajo tudi članovo aktivnost, bi tudi morala odpasti. Vpisovanje vzponov je res najmanj, kar lahko pričakujemo.

Koloni IV in V vsebujeta podatke o povprečnem številu vzponov aktivnih članov AO. Prva glede na poročilo, druga pa po registraciji. Ze sama primerjava s povprečjem za vso Slovenijo nam dokazuje, kako upravičen je bil sklep, da naj bodo v bodoče registrirani le tisti, ki se za alpinizem resnično zanimajo. Povpreček 7,9 vzpona na leto je za naše razmere nizek, znižali pa so ga tisti, ki se lotevajo alpinistične dejavnosti le občasno. Ker je teh ob registraciji letos precej odpadlo, se je povprečje takoj dvignilo na približno 8,1, čeprav (sodeč po podatkih aktivnih AO) je tudi to še vedno nizko.

Ze število 409 alpinistov, ki ga ugotovimo iz poročil 20 AO, je nizko, toda kaj moremo reči ob številki 288, kolikor jih je registriranih za letošnje leto! Ali so obveznosti — plačana zavarovalnina pri DOZ in naročnina za Planinski vestnik — res prevelike, da bi jih ne zmoželi tisti, ki se z alpinizmom aktivno ukvarja? Čeprav so števila iz VI in VII kolone javljala društva (kot število aktivnih članov AO), lahko nad njimi upravičeno podvomimo (ali pa se aktivnost alpinista odraža kako drugače kot z vzponi!?). Naj navedemo tri evidentne primere: AO Litoštroj: skupno 9 aktivnih članov s 104 vzponi, registrirali pa so jih le 8, na kartončkih, katere lahko prav tako seštejemo, pa beremo točno 104 vzpone.

AO Lj. Železničar: 6 aktivnih s 33 vzponi, registriranih 3 s 33 vzponi.

AO Mojstrana: 11 aktivnih z 78 vzponi, registriranih pa je 16 z enakim številom vzponov.

ALPINISTIČNE NOVICE

JUGOSLOVANSKI ALPINIZEM

KAKO JE Z ALPINISTIČNO DEJAVNOSTJO PRI NAS?

Ko sem se 4. IV. 1965 na zadnji redni skupščini PZS oglasil s kritiko našega alpinizma (PV 1965/6-249), sem zastopal le svoja osebna gledišča, ki bi jih zelo težko podprl vsaj s približnimi številkami. Toda želel sem vsaj vzbuditi javni razgovor, ki bi pripeljal do resnične analize stanja — žal, pa razen nekaj osebnih pripomb, ki sem jih zvedel posredno, do tega ni prišlo.

To pot poskušam ponovno. Iz neuradne ankete sem zbral nekaj podatkov (ostali so na razpolago v arhivu komisije za alpinizem pri PZS), ki kažejo in potrjujejo večino tistega, kar sem trdil. Vsi skupaj pa smo bili prepričani, da gre na bolje, številke pa kažejo drugače.

Morda se bo kdo vprašal, zakaj vse to. Imam samo en odgovor, ki zadošča: Čas je, da polemike

o našem alpinizmu postavimo na realno osnovo in se lotimo stvari, dokler je pravi čas.

Ni birokracija, če se enkrat ali dvakrat letno zahtevajo podatki. Vodstva odsekov ali pa tudi posamezniki bi bili lahko toliko zavedni, da bi jih PZS dostavili — in to točne. Tako pa je bilo za to anketo potrebno nešteto urgenc, dostavljeno gradivo pa še vedno ni kompletno. To ni posledica preobilice dela, pač pa neurejeno poslovanje.

SLOVENIJA

V Sloveniji smo lahko včasih našli 26 alpinističnih odsekov, ki so delali bolj ali manj aktivno, danes jih je le še 20 (in pododsek Hrastnik), med temi pa jih je nekaj, ki komaj opravičujejo svoj obstoj. Če so iz navedenih podatkov morda kateri izpadli (Domžale, Slov. Bistrica, Posoški AO), saj to le krivda njihovega mrtvila, saj o sebi niso dali nikakega glasu — niti jih ni bilo čutiti kako drugače.

V prvi koloni — št. vzponov v letu 1964 so pomanjkljivi podatki, čeprav so odseki na občnih zborih poročali in bi bilo potrebno poiskati le zapisnik. Če pa to kolono primerjamo s sosednjo številko vzponov v letu 1965, vidimo pri večini odsekov padec. Ali je to res le posledica dolge zime?

Slovenija	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
APD	3	409	447	7,3	8,6	32	24	56	52	—
Celje	223	145	132	8,1	9,4	11	7	18	14	17
Jesenice		310	333	10,3	10,4	16	14	30	32	32
Kamnik	325	234	—	9,4	?	16	9	25	10	7
Koroški		— 200	209	8,7	7,0	13	10	23	30	—
Kranj		324	219	11,6	11,5	19	9	28	19	—
Lj. Litostroj		104	104	11,6	13,0	5	4	9	8	1
Lj. Matica		— 600	361	10,0	10,3	26	34	60	35	70
Lj. Železničar	25	33	33	5,5	11,0	3	3	6	3	—
Mrb. Kozjak		169	136	5,6	10,5	9	21	30	13	5
Mrb. Matica	116	91	—	4,0	—	5	10	15	—	11
Mrb. T A M		118	—	5,6	?	13	8	21	15	—
Medvode	140	77	63	9,6	12,6	6	2	8	5	1
Mojstrana	112	78	78	7,1	4,9	6	5	11	16	4
Prevalje	118	90	—	6,0	—	12	3	15	—	1
Radovljica		24	17	2,7	5,7	4	5	9	3	2
Ruše		3	—	3,0	—	1	—	1	—	12
Šoštanj	97	17	—	1,9	—	4	5	9	—	4
Trbovlje	46	52	48	6,5	6,0	2	6	8	8	—
Tržič		183	152	6,8	6,1	20	7	27	25	—
		— 3250		— 7,9		223	186	409	288	167

Predzadnja kolona pa nam daje rezultat, koliko alpinistov imamo trenutno. Res številka ni povsem točna, ker jih je še nekaj, ki so aktivni, pa niso registrirani, nekaj pa jih je, ki so registrirani, pa niso aktivni. Preko številke 300 pa ne moremo in ne smemo iti. In kako je z neaktivnimi člani AO? Nekateri jih sploh ne vodijo več, pri drugih pa zasledimo na-

ravnost ogromne številke (AO Jesenice, AO Matica). Mislim, da bi v bodoče ta rubrika lahko odpadla, saj je dovolj, če zanje ve odsek. Kadar jih potrebuje, jih bo pozval k sodelovanju, oni pa, če se jim bo dalo, se bodo odzvali. Če pa se aktivirajo (in to dokažejo z dejavnostjo v gorah), naj se enostavno zopet vodijo kot aktivne.

nov in vzponov bi komaj zado- stovalo za enega, med aktivnimi pa so le trije, ki resnično zaslu- žijo ta naziv. AO Zagreb z 0,9 vzpona na aktivnega člana in AO Reka sta, tako kaže, v krizi.

SRBIJA

Trenutno je na področju repub- like Srbije čutiti mnogo večji na- predek, kot ga lahko zasledimo v prvih dveh republikah.

Ceprav obstajata le dva aktivna AO s 36 člani, imajo ti več kot zadovoljiv povpreček vzponov z 9,1. Res, ne moremo njihovih vzponov povsem enačiti z vzponi v drugih republikah (opravljeni so občasno in tedaj v večjem šte- vilu ter v nižjih stenah), toda primerjava števil iz leta 1964, nasproti l. 1965 je le pokazatelj, ki mu ne moremo oporekati.

Razen omenjenih dveh AO je v Srbiji še AO pri PD Stražilovo — Sremski Karlovci, ki pa je neak- tiven in aktivna alpinistična sek-

HRVATSKA

Podobni podatki in problemi kot pri nas. Število vzponov se je v letu 1965 občutno (za 17 %) znižalo, visoka pa je tudi številka neak- tivnih članov, saj jih je skoraj toliko kot aktivnih (oz. jih bi bilo več, če bi bila razdelitev pravilna — AO Zagreb).

Vzrokov za tako stanje je ver- jetno več (veljalo bi jih prika- zati!), nekaj pa mora biti narobe tudi v sami organizaciji. Situ- acija, da se žele alpinisti osamo- svojiti, v ALPINISTIČNI KLUB,

sedaj pa izstop AO Rijeke iz PD Platak, opozarja na to.

Razen v tabeli navedenih AO ob- staja nekaj zanimanja za alpini- zem tudi v drugih društvih: pri PD Grafičar je že od l. 1958 za- metek, ki pa trenutno šteje le 2 neaktivna člana. PD Japetić iz Samobora ima 5 pripravnikov (1961). PD Platak — Reka pa je imel svoj odsek.

Za tradicijo, ki jo ima planinstvo in alpinizem v Hrvatski, je situ- acija več kot slaba. Število čla-

Hrvatska

Mosor	74	43		5,4		1	7	8		5
Rijeka	28	15		3,0		2	3	5		2
Velebit	168	126		7,0		12	6	18		24
Zagreb	10	12		0,9		3	11	14		10
Železničar Zg.	64	87		7,3		2	10	12		14
	344	283		5,0		20	37	57		53

Srbija

Beograd	78	156	7,4	12	9	21	20
Niš	30	170	11,3	2	13	15	5
	108	326	9,1	14	22	36	25

cija pri PD Kablar — Čačak. Člani te pa se udeležujejo le v stelah Kablara (100 m). Neaktivne sekcije so še: PD Paštrik — Prizren, PD Crni vrh—Bor, PD Vukan — Požarevac in PD Djeroonica — Peč, v zametku pa pri: PD Celik — Smederevo, Bačka — Bačka Topola, PD Dimitrije Jančević — Kragujevac.

BOSNA IN HERCEGOVINA

Trenutno obstaja na področju BiH samo en aktiven AO in to AO Sarajevo. Njihova komisija za alpinizem pa prav sedaj poskuša osnovati še AO v Mostaru in Konjicu, kjer so idealni terenski pogoji.

AO Sarajevo je osnovan šele 10. X. 1963 in sicer iz nekdanjih alpinističnih sekcij pri PD željezničar, Bjelašnica in Ozren, ter AO Treskavice. Delo odseka je zadovoljivo, še posebno če vemo, da do letošnjega leta niso dobivali nikakih finančnih sredstev (!) in imajo letos prvič obljubljen minimalno dotacijo s strani Okrajne planinske zveze Sarajeva.

MAKEDONIJA

V tej republici alpinizem nima kake posebne tradicije. Organiziranem delovanju lahko govorimo šele po letu 1960 (čeprav se je tudi popreje plezalo na področju Makedonije in so bili tudi že zametki organiziranega dela).

Edini AO je sedaj v Skopju, pri PD Skopje.

Alpinistična sekcija pa je še pri PD Zlatovrv — Prilep (1959), ki šteje 25 članov, ima že od 1964 svojo alpinistično šolo, vendar še nima pravega načina dela. Pogovje za osnovanje pa je veliko: PD Orle — Kavadarci, PD Kozjak — Prilep, PD Kajmakčalan — Skopje in PD Pelister — Bitolj! Pri nekaterih od teh društev bodo AO oz. sekcije verjetno osnovane že letos.

ČRNA GORA

Glede na dejstvo, da je bil Planinarsko smučarski savez Crne Gore osnovan šele 1. 1950, delovanja njihove komisije za alpinizem, GRS in jamarstvo ne moremo meriti z istimi merili kot ostale.

Vendarle pa že samo dejstvo, da obstoja en odsek (pri PD Javorak) in dve alpinistični sekciji (pri PD »Stevo Kraljević« — Titograd in PD »Vojo Maslovarić« — Ivangrad) ter njihova, čeprav skromna aktivnost, dajo slutiti — da bi se ob primerni podpori tudi v Črni gori lahko razvil alpinizem, saj imajo obilico odličnih terenov.

ZAKLJUČEK

Če upoštevamo poročila, je bilo v Jugoslaviji opravljeno v letu 1965 okoli 4000 vzponov, aktivnih pa je bilo ca. 550 alpinistov. Vsaka

primerjava tega stanja z drugimi alpskimi, pa celo nealpskimi državami bi bila brezpredmetna. Deloma zaradi specifičnih pogojev, deloma pa tudi iz preprostega dejstva — ki ga moramo priznati — da je naš alpinizem trenutno v krizi, iz katere pa se mora v najkrajšem času izkoptati, da ne bodo nastale nepopravljive posledice za našo celotno planinsko organizacijo. Tisto, o čemer je trenutno vredno razpravljati (in kar želim s temi podatki tudi vzpodbuditi, je — kaj storiti, da se situacija čim hitreje popravi. VZGOJA in to temeljita ter usmerjena v daljše obdobje, je edino, kar nam bo lahko dalo rezultate, ki jih pričakujemo! O tem je bilo v zadnjem času že veliko govorjenega, pa tudi storjenega. Solski odbor pri PZS (ki ga je zvezna komisija za alpinizem pooblastila pa tudi priporočila vsem ostalim republikam) je izdelal shemo za celotno planinsko organizacijo, ki jo je po daljši razpravi sprejel (začasno, do redne skupščine PZS) tudi UO PZS, deloma modificirane pa sprejemajo tudi ostale republike.

Na podlagi te sheme, v kateri ima alpinizem najširše področje, je bil po letošnjih prvomajskih praznikih že prvi seminar za alpinistične inštruktorje, jeseni pa bodo verjetno tudi že izpiti. Alpinisti, ki bodo poslej vodili vzgojo v naših osnovnih enotah, naj imajo namreč enotne poglede in prijeme pri vzgoji, ker le tako se lahko izognemo odvečnemu delu ter dosežemo tisto, kar smo

Bosna in Hercegovina

Sarajevo	47	145	6,0	11	13	24	6
----------	----	-----	-----	----	----	----	---

Makedonija

Skopje	31	25	3,6	3	4	7	—
--------	----	----	-----	---	---	---	---

Črna Gora

Javorak-Nikšić	51			7	8	15	—
----------------	----	--	--	---	---	----	---

si — oz. si bomo zastavili. To pa je mislim jasno — doseči v alpinizmu tisto stopnjo, ki nam kot alpski deželi pripada.

Franci Savenc

ZGLEDI VLEČEJO

Če povsod velja, da zgledi — dobri ali slabi — vlečejo, potem velja to tudi v alpinizmu in lahko pričakujemo letos nadvse uspešno sezono.

Se nobeno leto ni bilo že v mesecu maju preplezanih toliko kvalitetnih smeri kot prav letos:

2. V. sta Boris Krivic in Martin Gričar (oba AO Lj. matica) opravila I. ponovitev kamniške smeri v Koglu (VI — 11 ur).

22. V. sta Boris Krivic in Franc Stupnik (AO Lj. matica) preplezala smer Dular—Juvan v Rzeniku, ki je bila pred tem komaj enkrat ponovljena. (VI — 10 ur).

28. V. je naveza Peter Ščetinič (AAO) in Tone Sazonov (AO Lj.

matica) v 8 urah preplezala zajedu v Šitah (VI).

Istega dne je vstopila v Travnik, v Aschenbrennerjevo smer naveza Boris Krivic in Franc Stupnik in jo preplezala v 10 urah.

Dan za tem — 29. V., na dan ko se je na plazu pod Jalovcem vršil VTK, pa je naveza Boris Gruđen (AAO) in Mitja Košir (AO Jesenice) preplezala zajedu v Šitah (9 ur).

Razen teh in že omenjenih vzponov pa je bilo opravljeno še precej drugih: raz Jalovca 7 ur, Rumena zajedu v Koglu 5 ur itd.

Po teh vzponih sodeč so nekatere naveze pripravljene tako, da lahko pričakujemo od njih še bolj vzpodbudnih novic. Da se le ne bi ponovila situacija iz preteklih let, ko so naši odšli v tuje gore, pri nas pa plezali tuji alpinisti in to — stene, ki še čakajo na naše obiskovalce.

Ali bodo ti zgledi res potegnili še koga k delu za napredek našega alpinizma?

Franci Savenc

IZ PLANINSKE LITERATURE

HELMUT SCHÖNER je po drugi svetovni vojni prevzel vlogo zares prizadevnega informatorja o gorah evropskega vzhoda, in s tem močno posegel tudi v naše alpsko področje. Njegov plezalski vodnik »Die Julischen Alpen« je najbolj dognana vodniška literatura, kar je je izšlo po vojni. Po alpinistični veljavi in hkrati organski vključitvi v turistično dogajanje pa nima tekmeča pri nas, saj se nam 33 let po izidu velepomembnega »Našega alpinizma« ni posrečilo izdati nadaljevanja podobno zasnovane vodniške knjige (vodnik »V naših stenah« je urejen po izbirnem načelu). Schöner si je s svojim delom, s prevodi iz češčine in ruščine in z vodnikom po Julijcih pridobil v planinski literaturi svetovno ime. Zato ni čudno, če je za Münchenski »Alpinismus« ocenil tudi Heinza Zechmanna knjigo »Ljubavna izjava

Julijskim Alpam«, ki je izšla hkrati v Gradcu in Stuttgartu (Leopold — Stocker Verlag). Schönerju na prvi pogled ni všeč, ker knjiga obravnava samo Zapadne Julijske Alpe, torej italijansko tretjino Julijcev. Všeč mu ni fabelativna stran knjige, ki si je po krivem vzela za kuliso prelepo Zajzero, Donjo in druge doline tam okoli. Jedro knjige je namreč tako, da je Schöner svoji oceni dal naslov »Julijci s seksom«. Ne zavija oči svetohlinsko, pač pa mu je odveč po nemarnem privlečeni planinski okvir za vulgarno naturalistično podobo flirta v gorah. Srdi se nad naslovom knjige, ker meni, da je naslov le goljufiv vabnik na vsakdanjo, prestano jed, ki jih pogrošna literatura povsod po svetu ponuja preveč.

VISOKE TATRE niso tako visoke kot Alpe. Morda jim prav zato še bolj pritiče zveneči prilastek. Pred leti smo poročali o imenitnem vodniku po Tatri, ki ga je napisal Arno Puškaš, pravi zgled, kako naj bi nekaj podobnega nekoč izšlo tudi o naših Alpah. Zdaj je turistično redigiran izšel ta vodnik tudi v nemščini. 40 let je že minilo, odkar je kaj podobnega o Tatrah izšlo v jeziku naroda, ki je s svojim ravnanjem leta 1938 spet pokazal, da še vedno

upoštevata Bismarckovo besedo o velepomembni geopolitični legi Češke in Slovaške. Kolikor je bilo zadnja leta nemških turistov v ČSSR, so še vsi rabili vodnik Kognarkega iz l. 1918 in Heftyja iz l. 1922. Nemška izdaja Puškaševega vodnika ima 30 kart, ki imajo vrisano vse, kar je novega, med drugim tudi vse smuške proge. Na kratko je opisana tudi klima, favna, flora, promet, kočje in domovi, zgodovina »taternicitva«, kakor pravijo Poljaki. V nemščini bo izšel tudi plezalski vodnik.

GIORGIO BRUNNER je znano tržaško alpinistično ime, bližje seveda našim starejšim plezalcem, saj se je rodil l. 1897. Umrl je proti koncu l. 1963. Poznala ga je vsa alpinistična Italija kot pristaša klasičnega, stilno čistega plezanja Comicijevega sonaveznika, s katerim je naredil 50 velikih tur, med njimi 20 prvenstvenih. Imel je za seboj 600 pomembnih vzponov, desetina od teh je bila prvenstvenih. 100 vzponov je opravil kot samohodec, med temi je bilo troje prvenstvenih. Plezal je tudi v severni Norveški, bil z ekspedicijo v Andih. Najraje pa je zahajal v Julijce, kakor skoraj vsi Tržačani. Kot študent elektrotehnike v Švici je spoznal tudi Zapadne Alpe. V nemškem svetu ga poznajo kot prevajalca Comicijeve knjige »Heroični alpinizem« (Alpinismo eroico), ki je izšla pod naslovom »Berge — Klettern« pri Pflaumu v Münchenu l. 1964. L. 1957 je izdal pri Alfi v Bologni knjigo o svojih poteh po gorah pod naslovom »Un uomo va sui monti« (Človek v gorah). Bil je član CAAI, akademik. L. 1965 je kljub želodčni bolezni še stopil na Poliški Špik (Montaž).

SPIRO DALLA PORTA XIDIAS je znan tržaški planinski publicist, našemu življenju nenaklonjen. Ima pa precej znano ime, ker že desetletja objavlja dosežke prizadevne tržaške sekcije CAI. Lani je izdal knjigo o tržaških »ekspedicijah« na Olimp, Parnas (2459 m) in Gamilo. Pisec je sam po preklu Grk in obvlada grški jezik. Tržaški planinci so v grških gorah opravili več prvenstvenih tur.

GANSER AVGUST je univerzitetni profesor v Zürichu in je dalj časa raziskoval v Garhvalu, Sikkimu in Bhutanu. Lani je v angleščini izdal »Himalajsko geolo-

gijo» (Geology of the Himalayas) na 289 straneh s 149 risbami in 95 fotografijami. Znanstveno največ vredno je poglavje o Bhutanu, saj je prvič geološko obdelano področje. Himalaja se razteza 2400 km na daljavo. Jasno je, da en sam človek ne more vsega tega znanstveno obvladati. Gansser je skrbno zbral vse dosežke himalajskih geologov in ustvaril delo trajne vrednosti.

SOVJETSKA PLANINSKA LITERATURA se je začela pisati med drugim na Kavkazu v taboru Adyl-Su v višini 2200 m. Tu so pred vojno začeli izdajati list »Sola poguma« glasilu alpinade sindikatov. List sprva ni bil tiskan, ampak razmnožen v 200 izvodih. Še pred tem listom je nekatera planinska vprašanja obravnavala revija »Na kopnem in na morju«. Po drugi svetovni vojni je začela izhajati revija »Premagani vrhovi«. Doselej je izšlo devet zvezkov, ki obsegajo od 400 do 500 strani. Veliko pozornost posveča višinski fiziologiji in inozemskim ekspedicijam v Himalajo in Karakorum.

OBČNI ZBORI

PD SOŠTANJ. Obdobje od lanskega leta do letošnjega je bilo v gospodarskem oziru eno najbolj razburkanih in dejavnosti tega društva zadnjih let. Na eni strani štva zadnjih let.

Promet doma je znašal v letu 1965 7 690 540 S-din, čisti dohodek po zaključnem računu pa je znašal 568 970 S-din. Društvo je prišlo do sklepa, da bi bilo še najbolje, če odda postojanko v privatni zakup, iz zakupa dobljena sredstva pa deli med gospodarstvom in ostalimi odseki po ključu 50 : 50. Občni zbor je ta predlog sprejel, postojanka pa je bila s 1. 4. 1966 izročena v celotni privatni zakup. Kljub vsem mogočim težavam je društvu vendarle uspelo že v letu 1964 in 1965 vsaj toliko izboljšati poslovanje postojanke, da je postala rentabilna in da je bilo mogoče iz sredstev te postojanke deloma podpreti daljše izlete članov

Informativni, biltenki material o alpinizmu prinaša »Sovjetski šport«, dalje revija »Telesna kultura in šport« in revija »Teorija in praksa telesne vzgoje«, ki prinaša predvsem članke o metodiki treninga, aklimatizaciji, taktiki vzponov itd. Izšlo je več učbenikov, ki so jih napisali V. Abalakov, B. Garf, I. Juhin, P. Rototajev, B. Rukodelnikov, N. Kuzmin idr. Ob 25-letnici sovjetskega alpinizma so izdali almanah »Na vrhove sovjetske domovine«. Monografije o Užbi, Bezengih, Elbrusu in drugih pomembnih gora so napisali Gusev, Korsun, Rototajev, Garf, Kerdinov. Simonov je napisal knjigo »Pot na vrhove« in jo posvetil Jevg. Abalakovu. Dnevnik tega zaslužnega alpinista je izdala Akademija znanosti SZ. Značilno je, da je v zadnjih letih v SZ izšlo mnogo prevodov iz svetovne alpinistične književnosti. (Hunt, Tensing, Tichy, Desio, Evans idr.) To morda pomeni, da bodo sovjetski alpinisti v prihodnjih letih stopili tudi na druga pota v gorah, ki so se jih dotlej ogibali.

in finančno pomagati posameznim odsekom.

Izlete je društvo organiziralo na Sleme, Golico, na Pohorje, na Vel. planino, na Vogel, Ljubelj in v Logarsko dolino. Propagandni odsek je poskrbel tudi za kvalitetna predavanja, ki jih je organiziral v Šoštanju in Topolščici večkrat. Mladinski odsek je organiziral izlet preko hriba Skorno, udeležil se je dvodnevne ture po poteh XIV. divizije na odseku Paka—Graška gora—Sleme—Smrekovec—Planina—Ljubno, kjer je prejel pohvalo in spominsko plaketo, in dvodnevne pohoda po poteh I. Celjske čete. Mladinci so se udeležili še zborna mladinskih vodnikov na Korošici in na Kalu. Pozimi so organizirali smučarsko solo, ki jo je vodil načelnik alpinističnega odseka. Ta odsek vključuje 10 članov, t. j. štiri alpiniste in šest pripravnikov, ki so skupno opravili 15 vzponov, predvsem v območju Okrešlja in Ojstrice. V zimskem času pa je večina članov gojila smučanje in se z uspehom udeležila tudi veleslaloma za VTK memorial pod Jalovcem. Markacijski odsek je markiral naslednje poti: del planinske transverzale od Križana pod Uršljo goro, mimo Doma na Slemenu in preko Kramarice do Koče na Smrekovcu, iz So-

štanja preko Lepe njeve do Mozirske kočice na Golteh in od Mozirske kočice na Smrekovec. Občni zbor je med drugim sprejel sklep, da se zaradi pospeševanja dela med mladino na področju planinstva in alpinizma v letu 1966 ustanovi skupno s PD Velenje »šaleški alpinistični odsek« kot oblika sodelovanja v okviru planinsko-alpinistične šole. Obe društvi sta dolžni dejavnost podpirati, prav tako pa tudi komisija za društveno dejavnost pri Obč. odboru SZDL Velenje.

Pred občnim zborom je društvo organiziralo predavanje tov. Cirila Debeljaka o II. himalajski odpravi slovenskih alpinistov.

Za novega društvenega predsednika je bil izvoljen dosedanji načelnik propagandnega odseka tov. Viktor Koje.

PD GOZD MARTULJEK. Društvo je naredilo nov most pri drugem slapu in popravilo pot pod Špik. Markiralo je tudi pot iz Krnice na Špik. Na vrhu Špika bodo namesto sedanje dotrajane namestili novo skrinjico z žigom in vpisno knjigo. Sankaških tekem se je udeležilo 32, smučarskih pa 27 članov-tekmovalcev. Prvoplasirane je društvo primerno nagradilo. Lani je društvo organiziralo tri samostojna predavanja, sicer pa so člani obiskovali tudi številna predavanja, ki jih je organizirala delavska univerza. Trije delovni mladinci so odšli na odslužitev kadrovskega roka oziroma na študij, zato je organizirano delo mladine precej zaostalo. Udeležili so se le občinskega kroša na Jesenicah. Zalostna je ugotovitev, da mladinci in mlajši člani sploh ne sodelujejo v društvenem življenju, oziroma ne kažejo zanimanja za aktivno planinsko delo. Društvo šteje skupno 142 članov, od katerih je 80 starejših članov, 22 mladincev in 40 pionirjev.

Za društvenega predsednika je bil izvoljen tov. Jurij Lacker.

PD KRIŽE. Občni zbor se je vršil dne 12. 3. 1966. Društvo je znatno dvignilo število svojega članstva z ustanovitvijo planinske skupine v tovarni Standard v Kranju, ki šteje okrog 100 članov, zabeležilo pa je padec mladine. Tudi za Planinski Vestnik ni pridobilo nobene novega naročnika. Društvene seje so se vršile precej pogosto, saj je to zahtevala gospodarska problematika, predvsem pa slabo oskrbovana Koča na Kriški gori.

Oskrbnica ni delala mesečnih obračunov niti ni odvajala iztržka. Tudi zavetišče v Gozdu je nekaj časa zelo slabo poslovalo in je bilo nekaj časa zaprto. Sedaj posluje postojanka v zadovoljstvo obiskovalcev in društva. Planšarsko kočo na Veliki Poljani, ki je last KZ Naklo, je izročilo društvo v oskrbovanje planinski skupini Standard v Kranju, ki bo to postojanko obdržala tudi nadalje, ko se bo osamosvojila in ustanovila lastno društvo. Prireditve na Kriški gori »gamsov bal« je zaradi slabega vremena odpadla, kljub temu pa je prišlo mnogo gostov. Načelnik mlad. odseka je bil med letom razrešen svoje dolžnosti, ker ni dosledno opravljal svoje naloge. Odsek je organiziral tečaj za gorsko stražo, katerega se je udeležilo 21 mladincev, priredil pa je tudi nekaj skupinskih izletov. Predsedniška funkcija je bila zapuana za to leto tov. Vinku Golmajerju.

PD CERKNICA. Občnega zbora tega društva, ki se je vršil dne 25. 1. 1966 v osnovni šoli v Cerknici, se je udeležilo le 33 članov. Podatki v zapisniku tega občnega zbora so zelo skopi. Poročilo društvenega predsednika govori o težavah, ki jih ima to društvo na Notranjskem, kjer orje ledino. Sodi, da bi bilo potrebno vključiti v organizacijo predvsem mladino iz podjetij, ki bi lahko dosti pripomogla pri organizaciji izletov. Iz tajniškega poročila sledi, da je imelo društvo od svojega zadnjega občnega zbora dne 2. 3. 1964 14 rednih in 2 izredni seji ter da je organiziralo v svojem Domu na Slivnici sejo ljubljanskega meddruštvenega odbora. V glavnem zaradi objektivnih težav tudi delo tajnika ni potekalo v redu. Po gospodarjem poročilu ima društvo še vedno velike težave z Domom na Slivnici, kjer je nastala velika škoda, ko je tovarnjak zapeljal na rezervoar in mu udrl strop. Povzročena škoda znaša 1500 000 S-din, ki jo bo društvo delno pokrilo z zneskom 300 000 S-din iz prodaje poltovornega avtomobila, ostanek naj bi krile gospodarske organizacije. Društvo namerava izročiti postojanko v popolen zakup trg. podjetju Skoecan, kar pa naj bi prej potrdil še svet za blagovni promet SOB Cerknica. Društvo si tudi še ni na jasnem, kdo bo plačeval pluzenje ceste na Slivnico. Po mnenju blagajničarke ki pa ni podala blagajniškega poro-

čila, ker še ni bila izvršena investura v Domu na Slivnici, je postojanka rentabilna. Težave pa so nastale zaradi kažipotov, za katere je Kovinoplastika Lož preko sodišča izterjala milijon starih dinarjev, čeprav je prej obljubila, da jih bo dobavila zastoj. Občni zbor je zaključil s predavanjem tov. Medena o vzponih v

PD ORMOŽ. Daleč odmaknjeno od planin je to društvo dne 20. 1. 1966 polagalo svojemu članstvu peti obračun svojega dela.

V preteklem letu je obiskalo planine 32 skupin s 131 člani in mladinci. Ti so obiskali Julijce in se povzpeli na Triglav, nadaljnja pota pa so jih vodila tudi v druge gorske predele. V lanskem letu je društvo pridobilo novih 7 naročnikov na Planinski Vestnik in s tem zvišalo število naročnikov na to revijo na 32. Prijavilo se je več novih članov. Društvo je konec preteklega leta štel 9 pionirjev, 41 mladincev in 151 odraslih članov ali skupaj 201 člana. Po socialnem sestavu šteje društvo 50 učencev in študentov, 35 uslužbenec, 45 delavcev, 8 kmetov, 4 obrtnike in 59 članih ostalih poklicev. Društveni dohodki s prenosom neporabljenih sredstev iz preteklega leta so znašali 197 523 S-din, izdatki pa 86 456 S-din. Tako znaša kredit saldo računске knjižice 111 067 S-din. Nadzorni odbor je ugotovil, da so bili izdatki društva z ozirom na dosežen program dela rez minimalni in lahko služijo kot vzor vsem ostalim društvom v tej občini. Kljub temu, da društvu v letu 1965 iz občinskega proračuna niso bila dodeljena nikaka sredstva, je društvu uspelo v glavnem opraviti naloge s sredstvi, ki jih samo ustvarja.

Pred občnim zborom, katerega se je udeležilo 52 članov in mladincev, je tov. Barbka Lipovškova predavala o vzponih v francoskih Alpah in o znaših alpinistični opravi v Kavkaz.

Za društvenega predsednika je zbor izvolil tov. ing. Rudiya Peršaka.

PD PTUJ. Prirejanje izletov je že vsa leta društvenega obstoja glavna dejavnost mladinskega odseka. Največ dela in skrbi so imeli vsekakor vodniki, ki so si po svojih močeh in sposobnosti prizadevali, da bi bili izleti kar najbolje pripravljeni in organizirani. Pri tem so uspešno pomagali tudi starejši člani, predvsem prizadevna tov.

Misotičeva, ki je že v marcu organizirala izlet na Boč. Izleta se je udeležilo okoli 30 članov, predvsem mladina. Od 316 je članstvo naraslo na 361 članov. V maju je bila organizirana delovna akcija na Donački gori z namenom, da se pripravi teren za gradnjo zasilnega bivaka. Na akcijo se je odzvalo 12 članov, do dela pa zaradi pomanjkanja sredstev ni prišlo. Prvi daljši izlet so organizirali na Nanos in si ogledal tudi Postojnsko in Skočjansko jamo. V avgustu je bil tudi organiziran 6-dnevni pohod v Julijce. Skupina se je povzpela med drugim tudi na Jalovec in ob lepem vremenu prehodila lep del transverzale. V septembru je bila tov. Misotičeva s pionirji na Urbanu na Pohorju in na Donački gori. K tem izletom pa je treba prišteti še izlete mladih planincev iz šole v Dornavi pri Ptuj, ki jih je vodil tov. Simon Petrovič. Pozimi je mladinski odsek v sodelovanju s ferijalci organiziral smučanje na Smrekovcu, katerega se je udeležilo 14 mladincev in mladink. Članstvo je v rahlem porastu, kar je ponoven dokaz, da je društvo na pravi poti. Mladine med članstvom, ki je doseglo že številko 361, je kar 58 % ali 210 mladincev in 10 pionirjev. Mladina prevladuje tudi v upravnem odboru. Na obnovo Koče na Donački gori društvo ne misli več, saj njegova finančna sredstva komaj da zadostujejo za društveno redno poslovanje.

Za društvenega predsednika je bil izvoljen tov. Tone Purg.

PD LITOSTROJ. Upravljanje in s tem vse poslovanje Litostrojske kočice na Soriški planini je sedaj pod upravo počitniških domov pri kadrovskega sektorju v Litostroju. To ne pomeni, da se društvo ne briga več za postojanko, v katero je skozi 10 let vlagalo vse svoje sile. Soriška planina ima vse možnosti za svoj razmah v letni in zimski sezoni. Utemeljena bi bila izgradnja žičnice, ker se bodo sicer zimski obiskovalci orientirali na postojanke, ki žičnico že imajo. Redni tedenski obiski Soriške planine so skoraj odpadli, s tem pa tudi več ali manj izleti na Ratitovec in Črno prst, ki so bili prej še kar številni. Organizirali pa so izlet na Slivnico in Predjamski grad, izlet v Krmo, na Triglav, na Mojstrovko in na Vršič. Društvo je sodelovalo pri organizaciji proslave 20-letnice osvoboditve na Rašici. Ni pa odbor skoraj ničesar

storil za predavanje, čeprav ima na voljo lasten diaprojektor, lepe serije barvnih posnetkov naših in tujih gorstev in tudi predavatelj. Na novo pa je odsek prejel v svoje področje markiranje poti Žalna—Polževo, Polževo—Muljava. Tretje leto že teče, od kar se je mladinski odsek organizacijsko utrdil, vendar njegova aktivnost nazaduje. Društvo ima v svojem članstvu sposobne mladince, ki bodo delo mladinskega odseka lahko poživilili. Odsek je imel v zadnjih letih vrsto lepo uspešnih izletov in če bo s tem nadaljeval, bo opravičil svoj obsto.

Leto 1965 je bilo dokaj uspešno za navdušeno peščico fantov v alpinističnem odseku. Statistika nam pove, da so ti fantje v preteklem letu opravili nič manj kot 104 vzponov v različnih težavnostnih stopnjah. Zaradi izredno ugodnega vremena je bilo v pogorju Bernine opravljeno več ledeniških vzponov.

V tretjem letu obstoja smučarske sekcije se število članov ni bistveno menjalo. Sekcija šteje 42 članov in 7 članic. Skupina 11 članov predstavlja jedro aktivne skupine. Ti so se razvili v zadnjih letih v dobre smučarje, tudi najtežji tekmovalni pogoji jim ne pomenijo posebnih težav. Sekcija je organizirala smučarski izlet na Soriško planino, udeležila se je zimskih športnih iger občina Šiška v Kranjski gori, organizirala je medobratno tekmovanje v rekreacijskem smučanju na Soriški planini, udeležila se je in sodelovala pri organizaciji prvenstva kovinarjev Ljubljane in Zasavja, udeležili so se in sodelovali tudi pri organizaciji zimskih športnih iger MM, STT in Litostroja. Poleg tega pa so sodelovali na vseh smučarskih prireditvah v organizaciji raznih planinskih društev in PZS.

Funkcija društvenega predsednika je bila tudi za naslednjo mandatno dobo zaupana dosedanjemu agilnemu predsedniku tov. Stanetu Vogelniku.

PD AJDOVŠČINA. Občni zbor se je vršil dne 24. 4. t. l. v Koči pri izvru Hublja v navzočnosti 147 članov. Poslušal je poročilo o delu društva za dobo skoraj treh let (1963—1965), saj se je zadnji občni zbor vršil 18. julija 1963. Tajnik je to kršitev društvenih pravil opravičil in utemeljil z obsežnim delom v zvezi z upravljanjem planinskih postojank. Z nerazčističenimi računi

pa društvo ni hotelo priti pred svoje članstvo.

Od zadnjega občnega zbora se je število društvenih članov povečalo za 131. Polovica tega števila odpade na mladince in pionirje. V celoti šteje društvo 357 članov. Val je le 5,3% tega članstva ali 21 članov naročenih na Planinski Vestnik. Društvo je vsako leto organiziralo samo po en, največ dva skupinska izleta v razna planinska področja naše ožje domovine.

Planinski dom na Predmeji so v letu 1963 in 1964 temeljito prenovili ter ga usposobili za kulturno bivanje in postrežbo. Vanj so investirali 7 035 000 S-din in sicer 5 035 000 S-din iz posojila sklada za pospeševanje turizma, ostanek pa iz lastnih sredstev. Pri ureditvi doma mu je z materialnimi sredstvi vsestransko pomagala Občinska skupščina Ajdovščina. S 1. januarjem letos so dom vrnil Občinski skupščini Ajdovščina, ki je prevzela tudi še neporavnani dolg.

V št. 7 smo objavili, da bo prireditelj na Vrsnem 28. avgusta t. l. Iz Tolmina javljajo, da bo 11. sept. Javnost bo o razlogih za to spremembo obveščena. »Pohod po poteh Gregorčičeve brigade« bo torej 9., 10. in 11. sept. 1966.

Kočo pri izvru Hublja je društvo s. 1. januarjem t. l. oddalo v zakup prejšnji oskrbnici. Določili so ji mesečno najemnino v višini ekonomske amortizacije zgradbe in inventarja. Velike težave ima društvo trenutno s sanitarnim inšpektorjem, ki zahteva ureditev sanitarij v koči, ki zahtevajo najmanj 1 500 000 S-din investicij, katerih pa društvo nima.

Po odkupu Koče na Čavnu od Soškega gozdnega gospodarstva v letu 1963 je društvu uspelo, da je dobilo delovnega in sposobnega oskrbnika, ki je postojanko skozi vso letno sezono 1964 skrbno vodil in vzdrževal v splošno zadovoljstvo. Oskrbnik je odvajal društvu samo obvezne prispevke. Zaključek sezone je potrdil, da je bila takšna gospodarska politika pravilna. V letu 1965 so upravljanje kočee zaupali novemu oskrbniku, ki jo je vodil v lastni režiji. Z

izkupičkom za prodani inventar Doma na Predmeji in s finančno pomočjo Občinske skupščine Ajdovščine bo društvo še letos temeljito preuredilo vzhodni prizidek te postojanke v udobno dnevno sobo. Iz leta v leto raste obisk te postojanke tudi iz sosednje Italije, zlasti po sprostitvi obmejnega prometa in odpravi vizumov. Iztokova kočee pod Golaki v senci trnovskih gozdov živi tiho življenje pozabljenega nezakonskega otroka tega društva. Koča ni oskrbovana, večkrat je bilo vanjo vlomljeno. Društvo si je pomagalo tako, da kočee več ne zaklepa. Pri tem pa apelira na vse obiskovalce te postojanke, da naj bodo vsaj malo uvidevni do tistih požrtvovalnih društvenih članic, ki to kočee s prostovoljnimi delom čistijo. Društvo oskrbuje 129 km planinskih poti. Vsa ta pota so bila zadnjič markirala v letih 1962 in 1963. Z mladino društvo ni našlo pravega stika. Ni ji nudilo niti idejne, niti materialne pomoči.

Finančni uspeh poslovanja društva v treh letih znaša 3 307 437 S-din. Pretežni del teh sredstev namenava društvo uporabiti za Kočo na Čavnu.

PD GORJE PRI BLEDU. Občni zbor se je vršil dne 20. 3. t. l. v Zadrudni dvorani v Zg. Gorjah.

Konec preteklega leta je društvo vključevalo v celoti 742 članov, od tega 417 odraslih, 129 mladincev in 196 pionirjev. Čeprav je odseke oviro pomanjkanje finančnih sredstev, zlasti po uvedbi gospodarske reforme, so vendarle dosegli določene uspehe. Gospodarski odsek je imel polne roke dela z upravljanjem svojih planinskih postojank Doma Planike pod Triglavom in Tržaške kočee na Doliču. Prva postojanka je zabeležila po vpisni knjigi 4351, druga pa 4640 obiskovalcev, vsega okrog 300 obiskovalcev manj kot leta 1964. Društvo domneva, da sta postojanki imeli manjši obisk zaradi opozoril PZS po radiu in tisku v spomladanskih oziroma prvih poletnih mesecih na nevarnosti v Triglavskem pogroju. V obeh postojankah je društvo izvedlo nekaj manjših popravil ter nabavilo nekaj posteljnega perila.

Mladinski odsek je sodeloval v Titovi štafeti. Udeležba je bila dobra in je MO časno opravil svojo nalogo. Pod skrbnim vodstvom starejših članov se je precej mladincev

povzpelo tudi na Vrh Triglava, največ prvoprstopnikov. Društvo je v aprilu priredilo le en skupinski izlet za starejše člane in sicer z avtobusom po Gorenjski in Štajerski do Logarske doline. Tesno je sodelovalo z Gorenjskim MDO in se udeleževalo vseh njegovih akcij. Zlasti se je z večjim številom članov udeležilo primorskega tabora v Lepeni. Zaradi visokega snega, ki je pokrival Triglavsko pogorje še v začetku letne sezone, je markacijski odsek izvedel le nekaj najnujnejših del. Društvo je imelo v planu troje predavanj, vendar pa izvedlo le eno, ki je tudi dobro uspelo. Iz poročila blagajnika sledi, da je znašal ustvarjeni dobiček 1 004 991 S-din.

Za društvenega predsednika je bil ponovno izvoljen tov. Matija Klinar.

PD ZA SELŠKO DOLINO V ŽELEZNIKIH. Društvo je s svojimi postojankami na Ratitovcu, Prtovču, Dražgošah in v Potoku v poslovnem letu 1965 doseglo zadovoljiv finančni rezultat. Celotni promet je znašal 5 948 790 S-din. Tako je Koča na Ratitovcu ustvarila 955 975 S-din, postojanka na Prtovču 758 955 S-din, pri Birtu 1 423 235 S-din, pri Urbanu 1 623 845 S-din in v Potoku 1 186 740 S-din. Postojanko na Mohorju so leta 1964 ukinili. Društvo je v letu 1965 doseglo 1 093 529 S-din čistega dohodka. Vse postojanke so bile aktivne, izgubo in sicer 140 522 S-din je izkazala le Koča na Ratitovcu. Mladinski odsek je tudi letos priskočil na pomoč markacijskemu odseku pri markiranju poti iz Davče na Črni vrh. Mladinski odsek je tudi pošiljal svoje člane na izlete in druge akcije, ki jih je organiziral KO MO Gorenjske. Mladincem je upravni odbor društva nabavil kamero in kinoprojektor.

PD RADEČE PRI ZIDANEM MOSTU. Zasavsko kočjo na Prehodavcih je preteklo leto zaradi velikega snega pričelo oskrbovati šele z 19. julijem, skoraj tri tedne pozneje kot običajno. Kljub temu je v dveh mesecih oskrbovanja vpisna knjiga kočje zabeležila 2082 domačih in tujih planincev in ustvarila 717 nočnih. V primerjavi z letom 1964 je kočjo obiskalo okrog 1000 planincev manj. Koča je ustvarila 1 660 207 S-din prometa, stroški pa so znašali 1 357 505 S-din, v teh pa niso všteti stroški ozi-

roma nagrade oskrbnicam in nosaču. Za postelje v spalnici so nabavili 12 garnitur, oziroma 36 novih žimnic, tj. za polovico postelj. Društvo upravlja tudi zavetišče na Lovrencu, kjer se je poslovanje v primerjavi s prejšnjimi leti zelo popravilo. Pred kratkim je dobilo zavetišče tudi električno razsvetljavo, ki jo je financiral gospodar sam. Zdaj sta na razpolago le dve ležišči. V lanskem letu je postojanka zabeležila obisk 1200 planincev.

Vedno večji obisk ima tudi Gašparjeva kočja pod Velikim Kozjem. Obisk v prvomajskih praznikih je bil zelo zadovoljiv. Postojanko so vzdrževali in oskrbovali društveni člani iz Zidanega mosta ob večji podpori Cementarne. Sezono so zaključili 15. septembra 1965. Povprečen obisk ob nedeljah preko sezone je bil okrog 20 do 30 obiskovalcev. Posebno radi zahajajo v ta mirni kotiček pod okriljem Kozja domačini iz Zidanega mosta. Z zasekom nove poti Kozje-Gašparjeva kočja je društvo omogočilo tudi planincem daljših tur gostoljubje Gašparjeve kočje. Pot so zasekali mladinci iz Zidanega mosta. Dohodek postojanke

je znašal 477 593 S-din, izdatek 414 109 S-din. V izdatku 414 109 S-din je tudi 93 294 S-din, ki jih je društvo vložilo v vzdrževanje postojanke.

Razen skupinskega izleta na Prehodavce in nekaj skupnih izletov h Gašparjevi koči pod Vel. Kozjem društvo ni organiziralo. Poedinci so se na lastno pobudo podajali v planine. Dva člana sta se udeležila tečaja Gorske straže, ki ga je organiziral KOMOPD Zasavja na Goreh in na Kopitniku. Markacijski odsek je na novo nadelal in markiral planinsko pot od Gašparjeve kočje na vrh Vel. Kozjega. Namestil je tudi nekaj kažipotov. Markiral je še pot iz Loke na Lorenc.

Društvo je štelo 175 članov, 68 mladincev in 21 pionirjev ali skupno 264 članov. Po spolu je društvo imelo 115 žensk in 149 moških. Za vestno delo na področju planinstva so prejeli pismene pohvale tov. Viktor Eržen, Milan Golob, Ciril Adam, Anton Babič ter Avgust in Francka Markušek.

Vodstvo društva je bilo tudi za to poslovno leto zaupano dosedanjemu večletnemu in agilnemu predsedniku tov. Stanetu Koselju.

RAZGLED PO SVETU

ISKANJE Z MAGNETOM v plazovih je jeseni 1965 odklonila tudi avstrijska gorska reševalna služba in se s tem postavila na stališče IKAR, ki ga naša javnost dobro pozna iz beležk v tej rubriki in iz posebne publikacije GRS v začetku leta 1966. Avstrijska reševalna služba opozarja javnost, da je vse delo z magneti šele v preizkusnem stanju in da se je za zdaj treba držati konservativnih reševalnih metod. Sviri pred nakupom magnetov, ki bi utegnili razširati psihozo absolutne varnosti.

LEDENI PLAZ v Andih konec leta 1965 je bil neprimerno večji kot katastrofa v Mattmarku. Vas Olayan v Peruju je ledena masa pokrila, porušila in ubila 100 ljudi.

Olayan leži v provinci Huari, 400 km severozapadno od Lime v masivu Cordillera Negra. Olayan-ska katastrofa spominja na ono v dolini Santa, 10. januarja 1962, o kateri smo takrat obširno poročali. Dolina Santa leži v Nevado Huascarán-Raurahira. Ledeni pogrom pomešan s kamenjem, gruščem, blatom in vodo se je z višine zrušil v dolino, pobral 12 vasi in pomoril 4000 ljudi. Takrat smo našli več takih nesreč v Andih: Delno uničenje mesta Huaraza leta 1941, Chavina I. 1945 in Huallanca I. 1950. Perujska vlada je l. 1962 ustanovila posebno komisijo za proučevanje grozečih visečih ledenikov. Olayan je dokaz, da bi morala komisija še bolj zavihati rokave.

LASISTAN je visokogorje južno od sovjetsko-turške meje, z značilno klimo med vlažno cono v Kolhisu in suho anatolsko stepo. Leta 1965 so ti Nemci in Avstrijci oblezli 21 vrhov pod vodstvom Hansa Thome, večji del s prvenstvenimi vzponi ali po neuhojenih poteh. Vsi vrhovi segajo preko 3000 m, najvišji je Kackar, 3937 m. Lasistan se razteza na daljavo

50 km. Dva glaciologa sta prvič po 30 letih v coni, ki je bila vojaško nadzorovana, hodila po stopinjah nemško-avstrijskih raziskovalcev Rickmerja Rickmersa, Kreneka in Leutelta. Poročajo o izredni lepoti teh gora, jezerih, bistrichah, ledenikih in gozdovih sleča pa tudi o izredni gostoljubnosti tamkajšnjih hribovcev. Gorovje je najlažje dosegljivo po morju iz Istambula do Trabzona, nato pa preko »Severovzhodno anatolskega gorovja«, kakor Turki uradno imenujejo ta del.

400-LETNICA SMRTI CONRADA GESSNERJA, züriškega zdravnika, prirodoslovca in misleca, ki je minila decembra 1965, povezujejo s 450-letnico njegovega rojstva, ki so se je poznavalci planinske zgodovine spomnili marca 1966. Veselje do narave mu je vzbudil njegov učitelj kaplan Frick še kot otroku, ki je kmalu govoril latinsko kot materni jezik in je kot 14 leten dečko dobil Zwinglijevo štipendijo v Collegium Carolinum v Zürichu. V bitki pri Kappelu je leta 1531 izgubil svojega očeta in zaščitnika Zwinglija, odšel 16-leten v Strassburg, se vrnil v Zürich, študiral nato v Parizu jezike in prirodoslovje, v Bourgesu antične jezike in teologijo, nato v Parizu še medicino, skratka postal je polihistor nena-udno širokega razgleda po vsem duhovnem svetu. Leta 1534 je moral bežati v Francijo, kjer je Franc I. dajal streho protestantom, leto nato pa je postal učitelj v Zürichu, l. 1536 pa je nadaljeval s študijem medicine v Baslu. Tu je izdal grško-latinski leksikon, ki mu je prinesel ime. L. 1537 je postal profesor za grščino na univerzi v Lausanne, dobro plačan in podprt. Z ženo je prehodil ves Wallis, izdal 1541 botanični priručnik, študiral med drugim zdravilne vrelce, l. 1542 izdal grško, latinsko, nemško in francosko zbirko vseh znanih rastlin, ki je prišla prav zdravnikom, lekarnarjem, botanikom in različnim raziskovalcem. Tri leta nato je odšel v Montpellier študirat medicino, se je pa poleg tega še vedno posvečal botaniki in zoologiji, predvsem ribam in morskim živalim. V disertaciji je branil tezo, da je »centrala življenja v možganih, ne pa v srcu«. Nato je v Zürichu učil fiziko, matematiko, prirodoslovje in etiko, se mnogo udeleževal v javnosti in obiskoval tudi nižje vrhove, 29-letni

Gessner je l. 1545 izdal leksikon »biblioteca universalis«, v katero je zajel blizu 300 avtorjev, 1557 »Historia animalium« na 450 folio-straneh s 1200 lesorezi. Mnogo morskih živali je prvi upodobil. Zastavil je tudi knjigo »Historia plantarum« in napisal pri tem vrsto botaniških razprav, v katerih je kazal naslednikom pravo pot h klasifikaciji rastlin. Zapuстил je 1500 rastlinskih risb, l. 1561 izdal katalog »Horti Germaniae«, pravo olajšavo, ki je njegovim naslednikom omogočala botanične raziskave.

Da se ga spominjajo s posebnim spoštovanjem planinci, ni nič čudnega. Opazovanje in doživljanje narave je imel za neobhodno potrebno za človeško srečo. Na vsaki strani svojega dela »Descriptio montis Fracti« (Pilatus) govori z navdušenjem o gorski naravi. Že v 16. st. je Gessner opeval visoke gore kot čisto, lepo, povišeno razvedrilo.

Dvesto let pred Hallerjem je opozoril na značilnosti višinske vegetacije in jo znanstveno opisoval, ne samo zunanji habitus, marveč tudi morfološko najvažnejše organe. Njegov opis Pilatusa iz l. 1555 je prvi prirodoslovni opis švicarske gore. Seme, ki ga je zasejal, dolgo ni vzkliko. Ko pa je po stoletjih vendarle pognalo, je obrodilo tisočero in se še vedno razrašča.

ANGLEŠKO ŠESTICO v zapadni steni Aiguille de Blaitière je lani ponovila 39-letna učiteljica iz Nancyja Claude Simon s tremi prijatelji iz Nizze. V steni so bivakirali enkrat, pri sestopu preko severozapadnega grebena pa še enkrat. Brownovo smer je Simonova zmogla brez izkušenj v težkih smereh. Za seboj je imela le 14 dni tečaja v Calanques, obmorskih pečinah pri Marseillesu, kjer prireja UNCM svoje alpinistične tečaje.

MT. WHITNEY (4420 m) je najvišja gora v Kaliforniji in smo o njej že poročali. Če bo ameriško ministrstvo za notranje zadeve za to, bodo goro prekrstili v Mt. Churchill v čast pokojnemu angleškemu državniku.

KILIMANDŽARO (5963 m) ne spada med najbolj reprezentativne pettisočake na planetu, vendar uživa precejšnjo popularnost že 80 let in čez. Pri današnjem razvoju ta gora med Tanganjiko in

Kenio ne pomeni več nobene skrivnosti. Evropo je z njo seznanil nemški misionar dr. J. Rebmann, raziskal pa jo je leta 1887 nemški geograf Hans Meyer iz Leipziga. Oktobra leta 1889 je najvišji vrh v masivu Ludwig Purtscheller krstil za »Vrh cesarja Viljema«. Nemci so postavili tudi Bismarckovo koč (2800 m) in Petersovo (3749 m). Po prvi svetovni vojni je tu delal Kilimanjaro Mountain Club v Mošiju, ki je postavil koč na Kiboju (4724 m). Precej so tu delovali tudi Italijani in pustili svoja imena: Guglia Cortina, Guglia Guide e Sciatoli di Cortina. Sad njihovega dela je Tremontijeva monografija o gori, ki je lani izšla v Bologni.

GREBEN FURGGEN poznajo skoro vsi povprečni poznavalci Matterhorna. Ne spada med najlažje dostope na vrh »zermattskega leva«, nasprotno, pritiče mu označba »težko«. 56-letni Riccardo Cassin je lani stopil na Matterhorn po tem grebenu kot instruktor tečaja CAI. Levo (južno) od tega grebena v južno-jugovzhodni steni Pic Muzio, visoki 900 m, sta lani preplezala dva »pajka« (»rag-niki«) iz Lecca, domovine Riccarda Cassina, torej iz šole velikega prvaka v Pointe Walker, po imenu Zucchi in Lanfranconi. Potrebnovala sta dva bivaka.

PALA je svetovno znana dolomit-ska skupina, predvsem po Cima Canali, katere zapadno steno primerjajo velikanskim orgelskim piščalim, sicer pa oblikovitost stene ni prav nič senzacionalnejša od kake široke peči. Cima Canali je seveda preprežena s slavniimi smerni, ki so nastale po l. 1879, ko je vodnik Michele Bettega pripeljal na vrh angleškega gospoda C. C. Tucketta po južnem grebenu (II—III). Po severni steni sta l. 1894 pristopila Zecchini in W. L. Brodie (III). Potem je bil dolgo časa mir, čeprav so se z zapadno steno spogledovali številni italijanski vodniki.

Šele l. 1927 sta dva plezaleca, Felix Simon in Fritz Wiessner, oba iz šole Elbsandsteina, prišla čez zapadno steno v 7 1/2 urah. (+ IV—V). L. 1930 sta Emil Solleder in F. Fontein preplezala Torre Giallo (Rumeni stolp). Centralno kaminsko smer sta l. 1935 opravila Mazzotti in Capelleto. Potem je v smer Simona in Wiessnarja vstopil Buhl s Herwegom. Nista šla v levo, ampak naravnost čez

rumeno rdeče previse in izpeljala idealno smer naravnost na vrh (V—VI). L. 1951 je Gino Soldà prišel prvi preko severozapadne stene Torre Gialo (V), z njim sta bila N. Martin in J. Sida. L. 1953 sta Brunet in Pellican zdelala severozapadni raz (III—IV), ista naveza je še isto leto zmogla tudi zapadni vrh (VI) po smeri, ki je bila do leta 1965 le trikrat ponovljena. L. 1957 sta v severozapadni steni našla novo smer Španec Anglada José Manuel in Guillamon, l. 1962 pa Franzina in Novelle še eno v osrednjem delu. Vendar Cima Canali še čaka na moderne direttissime, ki bodo tekle po doslej nedotaknjeni »kopnini« navzven »tekočih stopnic« — starih v zapadni steni Cima Canali.

SMUČARSKA GORA DOLOMITOV je od leta 1930 Marmolada, torej iz časov, ko so se pri nas v Bohinju pokazali prvi možje podaljšanih stopal. Za Marmolado velja, da jo je kot smučarsko goro odkril avstrijski oficir Richard Löschner, ko je poskusil edinstveni smuk po severni strani do jezera Fedaja s 1200 m višinske razlike, kar si pri nas le težko zamislimo (npr. z vrha Raduhe do Radušnika ali še niže njega; a to je le redkokdaj možno, ker ni snega za to, tam pa je sneg skoro leto in dan!) L. 1935 je Langes tu »iznašel« veleslalom, l. 1945 pa je 62-letni Trentinec zgradil na Marmoladi lift od jezera Fedaja (2040 m) do Pian dei Fianconi (2600 m) na začetku ledenika. Od tu je do vrha še slabi dve uri. L. 1947 je plaz odnesel gornjo postajo. Graffer je takoj postavil novo, smučarji so še bolj pritisnili. L. 1950 pa je plaz uničil skoro vso traso žičnice. Vendar jo je Graffer takoj obnovil. 8 let nato je plaz uničil spodnjo postajo, ne da bi bil poškodovan kak smučar, turist ali uslužbenec. Deželna vlada Trentino Alto-Adige je sklenila žičnico zapreti do 20. februarja, s čimer pa ni sklenila nič pomembnega, saj se plazovi takega koledarja ne drže. Te nesreče so dale misliti Bellunezom, meščanom iz Belluna, na katerih deželno meji Marmolada. Iz ptičje perspektive si je Marmolado leta 1962 ogledal Bellunčan alpinist Furio Bianchet in ugotovil, da bi se žičnica mogla izogniti plazovom na severovzhodni strani. Nastal je gigantski načrt: žičnica iz Malga Ciapela (1446 m) na Forcella

Serauta (2874 m), odtod pa na koto 3259, malo pod Punta di Rocca. To bo smuk! 1800 m višinske razlike, brez vsake ovire! Bianchet je ustanovil »Società Marmolada« glavnino je dal finančnikom dr. Bruno Vascellari iz Bolzana, gradbeniki pa so obljubili, da bo jeseni 1966 stvar že tekla. V 11 minutah bo na Punta di Rocca prišlo po 600 oseb. Vse skupaj ne bo stalo več kot nekaj čez 1 milijardo S-din z obema restavracijama pri spodnji in zgornji postaji. Na planini Ciapella bo zrasla smučarska vas.

»Società Marmolada« pa bo rešila tudi severno stran in bo speljala nihhalno žičnico z dvema opornikoma od Fedaje do Seraute, kjer bi se priključila na linijo Ciapella—Marmolada. Vzplamtela je huda polemika med Trentom in Bellunom, kajti Graffer ne pusti, da bi glodali Bellunci orehe tudi na trentinski strani. Odločila bo seveda rimska vlada.

MONTBLANSKI PREDOR je sprožil načrte za nadaljnje cestne skrajšave skozi drobovje gora v Francoskih Alpah. Tako so se začeli deli za predor Fréjus, delajo se načrti za predor Lacroix, ki bo skrajšal cestno zvezo med Marseillem in Turinom, predor Mercantour pa bo skrajšal pot vletoku turistov, ki dere na Côte d'Azur, menda najbolj znano letoviško obalo na svetu.

ZLATO MEDALJO ZA ALPINISTIČNE ZASLUGE dajejo tudi v Italiji, ne samo v Franciji in drugod. Lani jo je v Milanu dobil Bepi de Francesch, čigar ime večkrat omenjamo v tem razgledu. De Francesch je svoje vrste mojster, kako aktualizirati alpinizem, s pomembnimi gesli iz politike laične in cerkve—veter družbenega življenja sploh. Septembra 1961 je dal svoji smeri v Piz de Ciavázes ime »Via Italia 1961«. Za peto obletnico jo je ponovil s Franceschettijem kot 9. naveza. V letu 1961 sta bila pri prvem vzponu še Romanin in Wuerich. De Francesch je z jubilejno ponovitvijo opravil 700. plezanje. Po poklicu je policijski uradnik, že večkrat odlikovan. Med najnovejšimi njegovimi vzponi je posebno znana smer v severni steni Cima de Gasperi (VI—), »Via Olympia« v severovzhodni steni Rosengartenspitze dalje »Konciljska smer« v jugozapadni steni Rotwanda (Roda di

Vael), doslej neponovljena, in južni raz Piz Lasties. Še marca 1966 je preplezal zapadno steno Piz Meda v Marmoladi (250 m). Če ga vprašajo, zakaj pleza, odgovorja, da mu je plezanje religija.

NAŠO NESREČO V BONATTIJEVEM STEBRU poleti 1965 je zabeležil tudi svetovni alpinistični tisk. Omenja, da so se podobne nevarnosti zaradi muhavega vremena dogodile mnogim ameriškim, francoskim in avstrijskim navezam v Druju, Jorasses, Peutereyu. Omenjajo sedem noči, ki sta jih prebila 10 raztežajev v višini 3400 m pod vrhom, ker nista bila pripravljena na vse mogoče težave, ki slede po vremenskem preobratu. Reševanje je prevzela Ecole de Haute Montagne (EHM), ki ima to dolžnost v drugi polovici avgusta, ENSA pa v prvi polovici in je napregla vse svoje sile! 50 mož in dva helikopterja tipa Alouette III. V svojo kroniko so to reševanje zapisali kot izredno uspešno, saj so ga opravili v zelo grdem vremenu in to uspešno. Ključ do uspeha je bila 100 metrska prečnica, po kateri je umik iz stebra možen, seveda ga je treba poznati (višini »Rame«).

ESKIMSKE VPREGHE S SANMI so uvedli v francoskem zimovišču Avoriaz pri Morzinu. Občinski možje so se, kakor v nekaterih krajih v Švici in Avstriji, odločili, da bodo dali svoji turistični industriji arhaični, konservativni, romantični nakit, s tem da bodo odpravili avtomobile in dovolili le še sani. Živali je pospremil iz daljne Laponije Eskimo Esko Kangorniem in učil Savojsce, kako naj severnjaške živali hranijo, da bodo obstale. Savojska je bila Eskimu všeč, vendar se mu je mudilo domov, češ, da je prevroč.

SEVERNO STENO MATTERHORN NA so poleti 1965 naskakovale številne naveze. Vse kaže, da gre njena pot med »odprte« stene, saj so časi, v katerih naveze zmorejo 1200 m prepadne strmine, vedno krajši. Med drugimi jo je preplezal tudi Čeh Karl Hauschke, ki ima za seboj najtežje smeri v Visoki Tatri in biva v Reutlingenu. S Haagom je vstopil v steno ob štirih popoldne, bivakiral v prečnem ozebniku in izstopil naslednji dan opoldne.

NORTH AMERICA WALL je 900 m visoka stena v El Capitanu, o ka-

terem smo že nekajkrat pisali v zvezi z Yosemite Valley. Prvi plezalci so bili v tej steni deset dni.

DIRETTISSIMO V ROTWANDU (Roda di Vael), v jugozapadni steni, sta leta 1960 vklesala Cesare Maestri in Claudio Baldessari, dva dolomitska plezalska pojma. Ocenila sta 450 m visoko steno s VI A₂-A₃. V začetku marca 1966 sta to ekstremno smer ponovila Kampf in Weidlich iz Nürnberga v 16 urah. Oba sta iz plezalnega krožka, ki si je nadel ime »Teufelskralle«, najbrž po zgledu italijanskih »veveric in pajkov« (Nemci imajo radi patos, zato so posegli po hudičevih krempljih). Bivakirala sta 60 m pod teraso, ki je kot nalašč za zamudnike, ker je Kampf prvi dan odletel, terase nista dosegla in sta morala noč prebingljati na »visečih klopcah« pri -20° C. Ker sta imela dovršeno opremo, ni bilo hujših posledic, le 17-letni Weidlich je na prstih ene roke odnesel ozeblino I. stopnje, ker je pri plezanju izgubil rokavico.

Pozimi je bila ponovljena tudi »brutalna« prosta plezarija v Eisenstecknovi smeri iz leta 1947. Ponovila sta jo dva Tirolca.

JUŽNA STENA GRAND CAPUCINA, ki so jo prvi preplezali Asper, Bron, Grossi in Morel, so leta 1965 poleti četrtrič ponovili in sicer italijanska naveza Bertone in Vaccari. Italijana pravita, da je ta »švicarska« smer po težavah enaka onim v vzhodni steni, ki jo je leta 1951 preplezal Bonatti.

PIC GASPARD v la Meije ima znamenito severno steno. Poleti 1965 sta jo preplezala Ginel in Pinard po novi smeri, levo od obeh starih smeri. Porabila sta 11 lednih klinov in v 16 urah izplezala do vrha. V kopni skali sta težave ocenila s IV, -V.

GORSKI PAJEK je plezalska družbica v Münchenu. Njen član je tudi Amerikanec, ki se piše John Ambros Timpleton Price in živi v Münchenu. Septembra leta 1965 je sam ponovil direktno smer v severni steni Velike Cine. Monakovski plezalci pa mu niso verjeli. Oskrbnik v koči »Tri Cine« je izjavil, da se je Amerikanec oglasil le za vpis v knjigo vzponov. Prvi, ki je direttissimo v Veliki Cini ponovil, je bil Karl Flunger iz Muttersa. Bilo je 6.

julija 1961. Še isto leto se je Flunger ubil v jugovzhodni steni Schüsselkarsspitze.

VEVERICE se dobro drže v Cortini in okoli nje. V tej plezalski družbici najdemo vedno nova imena, ob katerih se spominjamo nekdanjih plezalcev velikega ugleda. Zdaj se je med vevericami pojavil Ivan Dibona, ki je z Lucianom da Pozzo februarja 1966 preplezal jugovzhodno steno Monte Taè v sedmih urah. Smer sta ocenila VI+, sestopala sta ogrožena od plazov. V steni sami pa so bile poletne razmere, saj sneg nima kje obstati. Jugovzhodno steno Monte Taè sta prva preplezala junija 1953 pokojni Michielli in Franceschi, prav tako »veverice«. Pravijo, da je to najtežja smer v skupini Grande—Croda—Rossa. In spet bo odmevalo slavno Dibonovo ime.

MALJOVIŠKA KOČA V RILI je bila konec leta 1965 priča tragedije bolgarskega alpinizma, ko je umrlo enajst alpinistov v plazu. Smrtno se je ponesrečil tudi ing. Mihail Ugljanov. Ta je vodil 15 članov alpinistične šole »Sofija« na težavno turo. Nesrečo primerjajo oni pod vrhom Aiguille Verte 7. julija 1964. Tudi v Bolgariji je bila Ugljanova skupina sestavljena iz najboljših alpinistov in je do nesreče prišlo že pri izstopu iz plezalskega terena. Tu so sprožili kložasti plaz in ni bilo rešitve. Ing. Ugljanov je bil mojster športa, imel je za seboj več prvenstvenih smeri v domačih gorah, plezal pa je tudi v Kavkazu, Visoki Tatri in v naših Julijcih.

ŠESTO STOPNJO imajo zdaj tudi v SZ, ker je prišlo do nekaterih vzponov, ki presegajo dosežanje V. b. Nad V. b. cenijo naslednje vzpone:

V Kavkazu: Vzhodna stena Užbe, severni vrh (Cergiani 1964); ozebnik v severni steni Čatyn-Tau, glavni vrh (Myšljajev 1959; leta 1963 ga je pri ponovitvi vzletel plaz); severna stena Čatyn-Tau, glavni vrh (Cesarev 1959); V centralnem Tienšanu: Pik Pobeda preko Pik Vaša Pšavela (še ni narejeno); severni steber Čan-Tengri s severnega ledenika Inylček (Kuzmin 1964); južno jugovzhodni steber Čan-Tengri z južnega ledenika Inylček (Romanov 1964). V Pamiru: Pik Komunizma po razu z ledenika Beljajev (Kuz-

min 1959); severovzhodna stena Pik Revolucije (Myšljajev leta 1962); severovzhodna stena Pik Engels (Kustovsky 1964).

BOB je enako nevaren šport kot plezanje, je izjavil Ignacio Piusi, doma iz Trbiža, že leta zelo priznan italijanski plezalec. Prestal je težko bolezen, o čemer smo poročali. Čim je bil na nogah, se je podal v stene, med drugim je naredil novo smer v severozapadni steni znane Punta Tissi. Po bolezni se je oženil in se začel zanimati za vožnjo z bobom v četvorki. Udeležil se je svetovnega prvenstva v Cortini, na katerem se je njegova izjava o tem tveganem športu tako tragično potrdila.

BAVARCI V ČITRALU, to je novica iz Münchena za poletje 1966. Kolch, brata Trübswetter (oba sta bila leta 1963 že v Hindukušu), Kick, mož, ki je bil že na Nanga Parbatu in dva geografa dr. Haserodt in Nagel, tvorijo bavarsko moštvo. Da bi se izognili Avstrijcem, ki so letos v masivu Tirič-Mir in v Istor-o-Nalu, so si Bavarci izvolili področje južno od Nošaka. Seveda ta razdelitev področij čaka še na pakistansko privolitev.

ZELJA PO ZNANJU je po mnenju Borisa Levickega, avtorja mnogih razprav v SZ, ene od najbolj značilnih lastnosti ruskega človeka. Rusi so jo znali prenesti na druge narode SZ. Ta lastnost ne vzpodbuja sovjetske mladine samo pri poklicnem izpolnjevanju, ampak zajema tudi znanstvena spoznanja. Vztrajno in trmoglavo skušajo doseči svoj cilj, pri čemer se ne odrekajo stvarnemu in kritičnemu pogledu na svet.

KLJUČEVSKAJA je 4850 m visok ognjenik na Kamčatki. SZ in njeni alpinisti se ponašajo s tem, da imajo na Daljnem vzhodu tudi pravi vulkanski stožec idealne oblike. Kamčatka ima poleg tega izredno bogat gorski relief, je pa seveda nižji od Pamira, Tien-šana in Altaja, ki se drže drug drugega, relativno blizu strehe sveta.

EIGER je pozimi leta 1966 razburkal domala ves alpinistični svet. Direttissimo v severni steni Eigerja in to v zimskih razmerah, s tehniko ekspedicionizma in z vsem, kar spada k njej, to je navno odprlo vsa vprašanja o alpi-

nizmu, kolikor jih je obravnavalo zadnje stoletje. Nekateri vidijo v tem podjetju zaton alpinizma, drugi novo dobo, v kateri se bo poleg profesionalnega smučarja, profi-smučarja uveljavljal še profi-plezalec. Tehniki in opremljeni v zadnjem desetletju v gorah klonilo marsikaj, o čemer smo pred 20 leti komaj sanjali. Če je zdaj tu še zimska direttissima v Eigerju, je to samo člen v verigi razvoja alpinizma in dogajanja v svetu.

STOLP BREZ IMENA v Patagoniji, znan po 1000 m visokih steh na vseh svojih straneh, sta si izbrala za cilj oba znana italijanska plezalca, oba doma v prigorju Dolomitov, prvi Armando Aste iz priznane Rovereta, drugi Franco Solina iz mesta Romea in Julije, iz Verone. Ta Torre Innominata je še bila pika na andinističnem zemljevidu. Navezi Aste-Solina so v Buenos Airesu obljubili letalo, ki bi ju v nekaj urah vrglo po zraku v Patagonijo. Pa se je nekaj zataknilo in Italijana sta se morala tistih 3000 km prepuncati na tovornjaku in sta tako kasnila kaka dva tedna. Stolp je res podoben Matterhornu. Italijanski navezi se je posrečilo stopiti na teme. S seboj sta vzela še člane argentinske ekspedicije, ki se je tedaj tam okoli mudila.

ČEHI V HINDUKUŠU 1965. Povzpeli so se na 14 deviških vrhov visokih nad 5000 m v vzhodnem Hindukušu, med drugim Koh-i-Hevad (6849 m), Koh-i-Uparisina (6210 m), Koh-i-Qale Panja (6238 m) in Koh-i-James (6160 m). Ni se jim posrečilo priti na veličastni Lunghs, ki ga je leta 1964 fotografirala italijanska ekspedicija. Češko ekspedicijo je sestavljalo 13 mož.

Julija 1965 pa se je mudila pet članska češka ekspedicija v Pamiru v ledenikih Transalai. Prišli so na 7134 m visoki Pik Lenin, tretji najvišji vrh v SZ (najvišji je Garmo ali Pik Stalin 7495 m). Vzpon na Pik Lenin je trajal deset dni, najvišji tabor so postavili 6800 m. V ekspediciji je bila tudi ženska.

HINDUKUŠ se je podražil. Tako poroča »Afghan Tourist Organisation« oziroma njen direktor dolgega imena, Ghazi Mohamed Jan Khan Vat iz Kabule. Vlada je že leta 1965 sklenila posnemati Nepal in obdavčiti vedno številneše

ekspedicije v Hindukuš v višini 400 do 600 dolarjev sorazmerno z višino gore, ki jo ekspedicija želi.

ZAŠČITA SMUŠKEGA SVETA postaja v Švici zaradi vedno češćih zazidav vedno bolj potrebna. Kanton Bern je za svoje občine predpisal, da se ne smejo zazidati tiste površine, ki pridejo v poštev za igro, šport in smuška vežbališća. Občina Lauterbrunnen je za smučarske piste v Mürrenu in Wengen odredila in zavarovala 12 m široke pasove in to utemeljila s splošno družbeno koristjo, saj sta oba kraja turistično močno razvita. Privatni posestniki so se zoper ta odlok pritožili, sodišće pa je potegnilo z občino. Sodišće pa je v svojem pravdoreku odločilo tudi o tem, da ni jasne meje med vežbališčem in pisto, saj slednja pomeni za bolj izurjene nov prizikuz znanja in za smuške učitelje torišće, na katerem svoje učence uvajajo v skrivnosti smuka in slaloma. Prav isto velja za zemljišća, ki jih potrebuje sodobni vertikalni promet, brez katerega si sodobne smuške šole in zimskega turizma ne moremo zamisliti. Privatniki so pravdo izgubili, priznana pa jim je le odškodnina za odvzeta zemljišća. Pravdorek švicarskega sodišća je za današnji čas več kot značilen. Spričo bujne rasti turizma in njegovih privatnih gradenj, posebno weekendov, veljajo utemeljitve in obrazložitve tega pravdoreka tudi za marsikak naš kraj.

MONT BUCKLAND na Ognjeni zemlji je visoka komaj 1800 m. Ker pa se vzdiguje naravnost iz morja, iz fjorda Agostini, je upoštevjanja vredna vzpetina. Italijanski alpinisti iz Lecca, piše Lo Scarpone, trdijo, da ni nič lažja od Cerro Torre, za katerega je pokojni Lionel Terray dejal, da je v vsej zgodovini alpinizma najčudovitejši vzpon. V knjigi »Les joies de la montagne« (Radosti v gorah) piše Terray: »Zame tudi najbolj presenetljivi uspehi v Himalaji niso nič v primeri s to plezarijo v granitu in ledu, ki zreta v oči demonskim orkanom s Tihega Oceana.« Na Cerzo Torre sta prva prišla Cesare Maestri in Toni Egger. Slednjega je pri sestopu ubil kamen, Maestrija pa so našli pod steno napol mrtvega pod snegom.

Na Mt. Buckland so prišli plezalci iz Lecca 2. februarja 1966, potem

ko so zdržali dolgo deževje in ledene vetrove, ki pihajo preko Ognjene zemlje. V ekspediciji je bil eden najboljših italijanskih plezalcev Carlo Mauri, ki je bil leta 1950 z Bonattijem na Gašerbrumu IV. (7980 m). Po letu 1961 ni plezal nič, ker ga je težka nesreća pri smučanju za več let držala doma.

Ognjena zemlja je z delom raziskovalca patra Alberta de Agostinija (1883—1960) postala domena italijanskih plezalcev. Opravili so tu nekaj vzponov, ki štejejo med vidnejše na svetu: Sarmiento, Monte Italia, Cerro, Južni steber Paine, zdaj pa so vpisali še Mt. Buckland.

PLEZALSKO ČELADO, ki zaradi svoje konstrukcije varuje lobanjo tudi od strani, torej ne samo pred kamenjem od zgoraj ampak tudi pred udarcem, če plezalec pade, je poslana na trg firma Rönner v Neu-Ulmu. Čelada je težja od prejšnjih tipov, zdrži pa dvakrat večji sunek oz. udarec.

KILAUEA NA HAVAJIH je posebne vrste vulkan. 25 decembra 1965 je nenadoma spet izbruhnil po treh letih, sicer pa navajajo izbruhe leta 1924, 1925, 1950 in 1955. Orografsko skoro ni samostojen vrh v prigorju Mauna Loa (4171 m), ki je tudi vulkan, Kelauea je visok komaj 1230 m in je tipičen »ščitni« vulkan; kakršni so tudi na Islandiji. Taki vulkani bruhajo samo lavo iz žrela ali iz radialnih odprt in na vse strani. Lava ima malo plinov, zato je eksplozivna faza kratka, v lavi pa je komaj 2 do 3% drugih sestavin. Havajski tip tega vulkana je nekoliko drugačen od islandskega, je bolj položen, zato pa višji. Mauna Loa, ki tudi spada v to vrsto, sega 10 000 m v višino, če prištejemo podmorski del. Baza pa ima premer 400 km, 20-krat več, kot dosežejo taki vulkani na Islandiji. Oblika žrela pa je na Havajih in na Islandiji enaka, ima previsne stene, pod katerimi se svetlika jezero lave, ognjeno jezero. Kilauea ima znano ognjeno jezero Halemaumau, čigar lava poteka posredno od primarne magme. Imenujejo jo bazaltna lava, vsebuje relativno malo silicija, zato pa več železa in magnezija. Če se ohlaja, nastajajo v njej konvekcijske struje, ki tvorijo poligene celice, ki se strde v »bazaltne orgle«, v črnkasto in rjavkasto stebrasto strukturo.

Smučanje na Slovenskem

Nadaljevanje

Drago Stepišnik

Prve domače tekme v širšem obsegu (med zastopniki posameznih armadnih oblasti) so bile l. 1930; program je obsegal tek na 18 km, patrolni tek na 30 km s streljanjem in štafetni tek na $4 \times 12,5$ km. Vojska razvoja čistega alpskega smučanja ni spremljala z zanimanjem in ga tudi ni sprejemala, ker to ni ustrezalo njenim potrebam.

Od l. 1931 so v vojski redno izvajali svoj tekmovalni sistem po vrstnem redu: polkovne, divizijske, armijske ter medarmijske tekme.

Planinski polk s sedežem v Škofji loki je za svojo rabo uredil l. 1935 na Rudnem polju posebno taborišče, v katerem so izurili letno 800 do 1000 smučarjev.

Za razmah vojaškega smučanja je med smučarji-vojaki bil najzaslužnejši kapetan Karel Tauber, ki je l. 1933 izdal celo posebno knjižico o smučanju za vojaško rabo, l. 1936 pa je izšel tudi uradni »Uput za vojno planinarstvo« s posebnim pravilnikom za vojaška tekmovanja.

Smučanje in turizem

Organizacijsko sliko o osnovnih enotah, ki so sodelovale v zvezi (mimo tekmovalnih klubov, o čemer bomo govorili kasneje), ali kako drugače vplivale na razvoj, je treba izpolniti še s podatki o sodelovanju med smučskimi in turističnimi organizacijami.

Turistične organizacije niso aktivno gojile smučanja, pač pa so to dejavnost podpirale zaradi širjenja turizma v zimskem času, torej zaradi gospodarske koristi kraja, kjer so organizacije imele svoj sedež; koristi od sodelovanja pa si je obetala tudi zveza, saj so tako centralne kot lokalne organizacije ustvarjale možnosti na področju gostinstva in hotelirstva, pomagale pri propagandnem delu in pogosto sodelovale tudi pri organizaciji velikih in manjših tekmovanj.

Še stara Deželna zveza za turizem je npr. že l. 1908 podprla Turistično društvo v Bohinjski Bistrici, ko so tu gradili sankališče Belvedere.

Zimskošportna zveza je takoj po ustanovitvi poiskala stike z osrednjo slovensko in jugoslovansko turistično zvezo in opozorila na velike možnosti, ki se odpirajo turizmu s širjenjem smučanja. S polno pravico je zato računala na denarno podporo (občasni prispevki in članarina), ki je bila tudi deležna bolj ali manj redno in za katero je bilo včasih treba prositi tako, kot da ne gre za

sodelovanje, ki je koristno tako za obe strani kot skupnost.

Sodelovala je seveda tudi z lokalnimi društvi in slika sodelovanja je bila zlasti spčetka zelo pestra. Zveza je sama prirejala smuške izlete v doslej skoro neznane kraje, kjer pa so bile možnosti za razvoj smučkega turizma, je spodbujala k tej dejavnosti svoja društva ter vodila celo evidenco o izletih, skrbela za propagando (članki, fotografije, predavanja), sodelovala z gostinskimi podjetji pri določanju cen uslugam, pri evidentiranju privatnih in hotelskih sob, dogovarjala se je z lokalnimi društvi o pomoči pri prirejanju tekem (rediteljska služba, organizacija bivanja, sprejemanje gostov in tekmovalcev in drugo) skratka, njeno delo je bilo tudi na tem področju zelo pomembno.

Povezanost se je kazala tudi v tem, da najdemo med članstvom zveze tudi turistične organizacije. Od vsega začetka sta bi to Zvezi za tujski promet v Beogradu in Ljubljani, meji lokalnimi društvi pa društvi v Bohinjski Bistrici in Kranjski gori. Kasneje so pristopila v članstvo še društva v Sv. Lovrencu na Pohorju, v Guštajnu in še nekatere druga. Število včlanjenih društev je nihalo: včasih samo po dvoje, l. 1938 pa 5, kar je najvišje število, nihanje pa je bilo odvisno od trenutnih razmer. Društva so pristopala, če so si od stika obetala kako posredno ali neposredno korist.

Med znanimi turističnimi delavci si je za razvoj na tem področju pridobil največ zaslug dr. Ciril Žizek, ki je delal v Beogradu in je veljal pri zimskošportni zvezi kot nekak smučarski konzul v Beogradu, na katerega se je obračala zveza vedno, kadar je bila v stiski, zlasti za denar, to pa ni bilo redko.

Po l. 1945 ne najdemo več med članstvom Smuške zveze turističnih društev; zveza se je omejila zgolj na delo s tekmovalnimi klubi.

O množičnosti v smučanju

Kakšna je bila in kako je rasla množičnost v smučanju do l. 1940, kako je z množičnostjo v smučanju po osvoboditvi?

Na to vprašanje ni mogoče odgovoriti s točnimi številčnimi podatki, ker takih podatkov pri panogi, ki preraste v ljudski šport, šport množice, šport ljudi vseh starosti in poklicev, ni mogoče zbrati. S tem vprašanjem se je pečala zveza že od vsega začetka, zlasti pa od takrat dalje, ko je začela ugotavljati, da se ji evidenca izmika iz rok. Obvladovala je položaj samo pri smučarjih-tekmovalcih in v začetku pri vseh smučarjih zato, ker so v prvih dveh ali treh letih organiziranega smučanja, ko so klubi prijavljali zvezi vse, ki so znali smučati. Ko pa se je prijavljanje spremenilo v verifikacijo, obvezno samo za tekmovalce, splošne evidence ni bilo več; tekmovalni klubi so zaradi stroškov z verifikacijo prijavljali samo tiste, s katerimi so računali na tekmah, ostalih podatkov pa ni bilo več.

Med organizacijami, ki so prispevale k množičnemu smučanju, so glede evidence bili najprizadevnejši v Sokolu, pač zaradi pomena, ki jo ima evidenca v tovrstnih organizacijah s centralnim vodstvom. O številu smučarjev v Sokolu smo že govorili.

Na voljo imamo tudi podatke o številu smučarjev v šolah. Morda so nekoliko optimistični, zlasti tam,

ko je govora o tistih, ki se smučanja še uče, razvidno pa ni iz podatkov to, koliko od tistih, ki so se smučanja naučili, je temu športu ostalo zvestih. Planinci o svojih smučarjih sploh niso zbirali podatkov, ker jim to ni bilo pomembno.

Koliko pa je bilo število tistih, ki so smučali, pa niso pripadali nobeni organizaciji (telovadni ali kaki drugi, ki bi še lahko zbirala tovrstne podatke)?

Prva leta delovanja je zveza še lahko vodila približno evidenco nad smučarji tudi s pomočjo posebnih izkaznic, ki so omogočale smučarjem popust pri vozniških cenah na železnici; ko pa je začelo naraščati število takih smučarjev, ki jim ni bilo treba na sneg po železnici, je odpovedalo tudi to sredstvo.

Zveza tako ugotavlja že 1. 1925 v svojem letnem poročilu, da je vedno več smučarjev v Bohinju, Gornji Savski dolini, v Kranju in okolici, v Trziču, v Mariboru, na Pohorju, Celju, na Koroškem. Pa ne samo to; smučanje se je razširilo ne samo med meščani temveč tudi med kmetskim prebivalstvom in delavstvom.

Kot smo že rekli, je zveza zadnjič poskusila priti na jasno v tem vprašanju 1. 1935 ali 1936, vendar povsem brez uspeha.

Če torej vzamemo v poštev podatke za 1. 1940 o stanju med šolsko mladino v Sokolu in ocenimo stanje med ostalimi s številom 15 000 (približno seveda) pa lahko računamo s tem, da je pred začetkom vojne na Slovenskem smučalo približno 70 000 ljudi.

Za čas po osvoboditvi imamo na voljo še manj podatkov, na katere bi se lahko oprli, in smo zato še bolj navezani zgolj na domnevanja in približne cenitve.

Še najbolj nam pri oceni položaja lahko pomagajo podatki o prodanih smučeh (doma danes mladina smučel skoraj ne izdeluje več).

Letno so prodali 1. 1964 pri nas okoli 18 000 parov smučel (pred vojno 13—14 000). Če računamo, da traja par smučel smučarju-turistu vsaj 5 let, nekaterim, zlasti starejšim pa še več, lahko domnevamo, da smuča danes na Slovenskem okoli 100 000 ljudi. Pesimisti si lahko to število malo znižajo, optimisti pa tudi zvišajo, v obeh primerih pa bo vzdržala trditev, da je naše smučanje množično (če tudi si želimo, da bi bilo še bolj), je naš nacionalni šport.

Od prvih začetkov do danes se je vsebinsko spremenilo tudi naše množično, turistično smučanje. Prvotno turno smučanje, povezano z zimskimi turami v planine, je stopilo v ozadje in se umaknilo smučanju na določenih smučiščih, če le mogoče ob žičnicah. Pojav je najtesneje povezan z domačimi terenskimi razmerami, ki povzročajo, da se smučarji vedno bolj in celo že pretežno posvečajo alpski obliki, kar število smučarjev samo dviga.

O nastanku in razvoju alpskega smučanja

Oglejmo si najprej širši, mednarodni okvir, v katerem si je ta oblika smučanja utirala pot do priznanja v Mednarodni smučarski federaciji. Odločilno besedo v FIS so tedaj imeli Norvežani in Švedji, ki so pojav nove oblike smučanja v Alpah spremljali zelo skeptično in celo z odporom, ko so

se pojavile prve zahteve po tem, da tudi FIS prizna alpskemu smučanju veljavo in mesto v uradnem tekmovalnem programu.

Prvi so postavili zahtevo po priznanju Angleži, ki so 1. 1928 prvič priredili danes tradicionalni smuk za pokal Kandahar in to tekmovalne povezali z uradnim predlogom Ski club of Great Britain mednarodni zvezi, naj prizna in sprejme ta način smučanja kot sestavni del mednarodnega tekmovalnega smučanja.

L. 1929 je predlog ponovila avstrijska zveza; doprla ga je z ugotovitvijo, da imajo Švica, Francija, Poljska, Italija, Nemčija in Avstrija (Jugoslavije ne omenjajo) terene, ki sami po sebi vzpodbujajo k tej za alpske pokrajine najbolj naravni obliki smučanja. To dokazujeta tudi dve veliki mednarodni tekmovalni za pokal Kandahar in pokal Parsen, ki sta privabili takoj prvo leto veliko število tekmovalcev.

Kongres FIS 1. 1930 je po dolgem razpravljanju končno sprejel sklep, da se 1. 1931 priredi prvo prvenstvo FIS v alpskih disciplinah v Murrenu v Švici; izvedbo so poverili avstrijskemu pobudniku predloga, Ski club of Great Britain.

Alpske discipline so seveda dobile svoje mesto tudi v sporedu zimskih olimpijskih iger, ker so bile prve naslednje zimske igre v ZDA, ki tekem v alpskih disciplinah še niso mogle pripraviti, se je to zgodilo 1. 1936 na zimskih igrah v Garmisch-Partenkirchenu.

In kako je potekal razvoj alpskega smučanja pri nas? Ali smo ga povsem posneli po naših sosedih ali pa smo morda v tem oziru bili izvirni, samosvojni? Koliko in do kdaj?

Vprašanja se lahko zde na prvi pogled neskomna in pretirana, saj smo vajeni tudi v športu, da prevzemamo in posnemamo glede tega tujino. Odgovor na vprašanja bo lažji, če si ogledamo s tem v zvezi potek dogodkov doma in v tujini.

Prve tekme, ki pričajo o nastanku in razvoju alpske oblike smučanja pri nas, so, kolikor je mogoče stvar zasledovati po zapiskih iz arhiva, priredili šolarji s Koprivnika 1. 1926, torej dve leti prej kot Angleži v Švici svoj Kandahar, s čimer pa seveda nimam namena med seboj kakorkoli enačiti tehtnosti in pomen obeh tekmovalj.

L. 1927, torej zopet leto dni pred Kandaharjem, je zimskošportna zveza prvič končala svojo tekmovalno sezono s Triglavskim smukom, torej tekmo alpskega značaja.

Tekma ni mogla nastati po naključju, morda po zamisli enega ali nekaterih strokovnjakov, iz zveze, temveč na podlagi tega, da je ta oblika smučanja morala v tem času biti med našimi smučarji že močno razširjena. To pa se ni moglo zgoditi v enem letu, temveč je za to potrebno daljše časovno obdobje. Kratkih šest ali sedem let od prvih začetkov našega športnega smučanja pa do uvajanja novih tekmovalnih oblik pri nas še posebej priča o elementarnosti, s katero so se naši smučarji oprijemali nove oblike, elementarnosti, ki se mora naslanjati na domače, naše pogoje, česar pač ni moč posneti ali uvoziti iz tujine.

Prvi Triglavski smuk tudi sicer priča o tem, da glede alpskega smučanja in zlasti alpskega tekmovalja nismo imeli stikov z inozemstvom.

(Se nadaljuje)

Tovarna dokumentnega in kartnega papirja

Telefon: Radeče 81-950, 81-951

Tekoči račun pri NB Celje 603-11-1-1030

Brzjavni: Papirnica Radeče

Železniška postaja: ZIDANI MOST

PROIZVAJA :

vse vrste brezlesnih papirjev

in kartonov

specialne papirje

surovi heliografski
in foto papir
paus papir
kartografski
specialni risalni »Radeče«
papirje za filtre itd.

IZDELUJE :

vse vrste kartic
za luknjanje v standardni velikosti
in tisku
Po želji izdeluje kartice
v posebnem tisku
v rdeči, modri ali sivi barvi

R A D E Č E P R I Z I D A N E M M O S T U

EXPORTPROJEKT

Ekonomska in turistična propaganda, fotografije, letaki,
prospekti, katalogi, albumi. Urejevanje razstav, sejmskih
standov.

LJUBLJANA, CANKARJEVA 4 – Telefon 21-719

ELEKTROKOVINA

MARIBOR - SLOVENIJA - JUGOSLAVIJA

Vodne črpalke in elektromotorje za kmetijstvo

DOBITE S POPUSTOM, ČE PLAČATE S TUJIMI PLAČILNIMI SREDSTVI – DEVIZAMI
S POPUSTOM (ZA DEVIZE) PRODAJAMO TUDI NAŠE OSTALE PROIZVODE

NAČIN PLAČEVANJA :

1. z efektivno tujo valuto,
2. s čeki in traveller čeki
3. z nakazili preko banke
4. z nakazili iz inozemstva

Tuja plačilna sredstva nam lahko pošijete tudi po
pošti, priporočamo, da se v to svrhu poslužite de-
narnega pisma.

Zahtevajte obširne opise naših proizvodov, strokovne

nasvete in ponudbe pri nas in pri naših predstavništvih:

ELEKTROKOVINA, Beograd, Obiličev venac 26

ELEKTROKOVINA, Zagreb, Marinkovičeva 5

ELEKTROKOVINA, Ljubljana, Titova 38

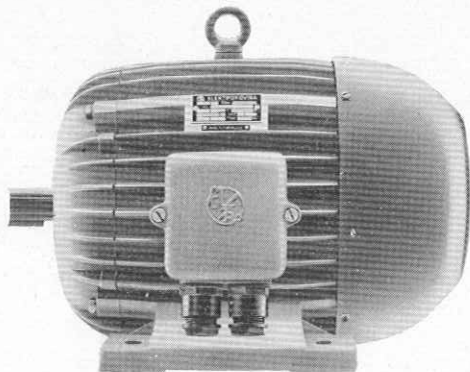
ELEKTROKOVINA, Sarajevo, Skenderija 7/II

ELEKTROKOVINA, Skopje, Bulevar JNA 6 a

VEČINO NAŠIH PROIZVODOV IMAMO V PREDSTAV-
NIŠTVU V LJUBLJANI, TITOVA 38

ELEKTROKOVINA MARIBOR
TRŽAŠKA 109

P. p.: 75, Telefon: 31-120, Telex: 033-31,
Telegram: ELKO MARIBOR

»15. september«

Tovarna cementa in salonit
ANHOVO – SLOVENIJA

Izdelki salonit:

- valovite in ravne plošče za strehe in fasade
- cevi za vodovode, namakalne sisteme, kanalizacije, ventilacije
- filtrske cevi za industrijo, vodnjake, rudarstvo in
- drugi azbestcementni izdelki ter visokovredni portland cementi

SALONIT

ANHOVO

Združene papirnice Ljubljana

Ljubljana – Vevče

IZDELUJEJO:

SULFITNO
CELULOZO

I. a za vse vrste papirja

PINOTAN

strojljni ekstrat

BREZLESNI
PAPIR

za grafično in predelovalno industrijo, za reprezentativne izdaje, umetniške slike, propagandne in turistične prospekte, za pisemski papir in kuverte najboljše kvalitete, za razne protokole, matične knjige, obrazce, šolske zvezke in podobno

SREDNJE
FINI PAPIR

za grafično in predelovalno industrijo: za knjige, brošure, propagandne tiskovine, razne obrazce, šolske zvezke, risalne bloke itd.

KULERJE

za kuverte, obrazce, bloke, formularje, reklame in propagandne tiskovine

KARTONE

za kartoteke, foscikle in mape

RASTRIRAN
PAPIR

brezlesni in srednjefini za šolske zvezke, za uradne in druge namene

PELURNI
PAPIR

bel in barvan

Sedež: Vevče
p. Ljubljana-Polje
Ustanovljene leta 1842

Grosistično-detajlistično trgovsko podjetje

»PRESKRBA«

SEŽANA

»PRESKRBA« grosistično-detajlistično trgovsko podjetje Sežana oskrbuje podjetja, gostinske obrate, menze in ostale potrošnike z bogato izbiro prehrabnih, industrijskih in tobačnih izdelkov na debelo in drobno.

V svojih specializiranih prodajalnah v **Sežani** in **Kozini** nudi cenjenim kupcem vse industrijsko blago, zlasti tekstilno, usnjeno in krzveno oblačilno konfekcijo ter obutev z 10 % popustom za plačilo v tuji valuti.

Delovni kolektiv »PRESKRBE«
Sežana